

**TÜRKİYE VE GÜRCİSTAN HÜKÜMET
SİSTEMLERİ:
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME**

Temuri MAMEDOVI

**Yüksek Lisans Tezi
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Prof. Dr. Şükrü NİŞANCI
2019
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Temuri MAMEDOVI

**TÜRKİYE VE GÜRCİSTAN HÜKÜMET SİSTEMLERİ:
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Şükrü NİŞANCI**

ERZURUM-2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

29/08/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "**Türkiye ve Gürcistan Hükümet Sistemleri: Karşılaştırmalı Bir İnceleme**" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[29.08.2019]

[Temuri MAMEDOVI]

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Şükrü NİŞANCI danışmanlığında, Temuri MAMEDOVI tarafından hazırlanan bu çalışma 29/08/2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Şükrü NİŞANCI

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Kemal BAKIR

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi. Cemile Burcu KARTAL

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**HÜKÜMET KAVRAMININ TEORİK ÇERÇEVESİ**

1.1. HÜKÜMET VE BAĞLANTILI KAVRAMLAR	5
1.1.1. Hükümet ve Devlet.....	5
1.1.2. Hükümet ve Anayasa	6
1.1.3. Hükümet ve Siyaset.....	8
1.1.4. Hükümet ve Meşruiyet	8
1.1.5. Hükümet ve Egemenlik	10
1.2. HÜKÜMET VE YÖNETİM SİSTEMLERİ.....	11
1.2.1. Hükümet ve Monarşi.....	12
1.2.2. Hükümet ve Aristokrasi	13
1.2.3. Hükümet ve Demokrasi.....	14
1.2.4. Hükümet ve Cumhuriyet	15
1.3. SİYASAL İDEOLOJİLER VE HÜKÜMET	17
1.3.1. Hükümet ve Liberalizm.....	17
1.3.2. Hükümet ve Muhafazakarlık	18
1.3.3. Hükümet ve Milliyetçilik	20
1.3.4. Hükümet ve Sosyalizm.....	21
1.3.5. Hükümet ve Anarşizm.....	23
1.3.6. Hükümet ve Feminizm	24

İKİNCİ BÖLÜM**ÇAĞDAŞ HÜKÜMET SİSTEMLERİ**

2.1. BAŞKANLIK SİSTEMİ VE ÖZELLİKLERİ	27
2.1.1. Başkanlık Sisteminin Ortaya Çıkışı	27

2.1.2. Başkanlık Sisteminin Asli Özellikleri	28
2.1.3. Başkanlık Sisteminin Tali Özellikleri	29
2.1.4. Başkanlık Sisteminin Avantaj ve Dezavantajları	29
2.2. PARLAMENTO SİSTEMİ VE ÖZELLİKLERİ.....	31
2.2.1. Parlamento Sisteminin Ortaya Çıkışı	32
2.2.2. Parlamento Sisteminin Asli Özellikleri.....	33
2.2.3. Parlamento Sisteminin Tali Özellikleri.....	34
2.2.4. Parlamento Sisteminin Avantaj ve Dezavantajları.....	35
2.2.5. Parlamento Sistemde Parlamento - Hükümet İlişkisi.....	37
2.3. MECLİS HÜKÜMET SİSTEMİ VE ÖZELLİKLERİ	38
2.3.1. Meclis Hükümet Sisteminin Ortaya Çıkışı.....	38
2.3.2. Meclis Hükümet Sisteminin Asli Özellikleri	39
2.3.3. Meclis Hükümet Sisteminin Tali Özellikleri	39
2.3.4. Meclis Hükümet Sisteminin Değerlendirilmesi	40
2.4. YARI-BAŞKANLIK SİSTEMİ	41
2.4.1. Yarı Başkanlık Sistemi Uygulamaları.....	41
2.4.2. Yarı Başkanlık Sisteminin Tanımlayıcı Özellikleri	42
2.4.3. Yarı-Başkanlık Sisteminin Diğer Hükümet Sistemleri İle Karşılaştırılması.....	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE GÜRCİSTAN HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN TARİHSEL GELİŞİM SÜREÇLERİ

3.1. TÜRKİYE'DE HÜKÜMET SİSTEMLERİ	45
3.1.1. 1876 Anayasası ve Hükümet Sistemi.....	46
3.1.2. 1909 Anayasa Değişikliği ve Hükümet Sistemi.....	49
3.1.3. 1921 Anayasası ve Hükümet Sistemi.....	50
3.1.4. 1924 Anayasası ve Hükümet Sistemi.....	53
3.1.5. 1961 Anayasası ve Hükümet Sistemi.....	57
3.1.6. 1982 Anayasası ve Hükümet Sistemi.....	61
3.1.7. 2007Anayasa Değişikliği ve Hükümet Sistemi.....	66
3.1.8. 2017 Anayasa Değişikliği ve Hükümet Sistemi.....	67
3.2. GÜRCİSTAN'DA HÜKÜMET SİSTEMLERİ	70

3.2.1. 1918–1921 Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Hükümet Sistemi	71
3.2.2. 1921–1991 Sovyet Gürcistan'ın Hükümet Sistemi.....	74
3.2.3. 1991'den Sonraki Bağımsız Gürcistan'da Hükümet Sistemi.....	75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE GÜRCİSTAN HÜKÜMET SİSTEMLERİ MUKAYESESİ

4.1. YÜRÜTMENİN KURUMSAL VE YAPISAL AÇISINDAN

MUKAYESESİ	81
4.1.2. Cumhurbaşkanı'nın Seçimi Açısından Mukayesesi	82
4.1.3. Cumhurbaşkanı'nın Yetkileri Açısından Mukayesesi.....	86
4.1.4. Bakanlar Kurulunun Oluşturulması ve Yetkileri Açısından Mukayesesi	88
4.1.5. Yasama ve Yürütme İlişkileri Açısından Mukayesesi	93
5.1. YÜRÜTMENİN FONKSİYONEL AÇIDAN MUKAYESESİ	95
5.1.2. Yönetimde Etkinlik Açısından Mukayesesi	96
5.1.3. Yönetimde İstikrar Açısından Mukayesesi	98
5.1.4. Yönetimde Esneklik Açısından Mukayesesi	100
5.1.5. Yönetimde Hesap Verebilirlik Açısından Mukayesesi	101
5.1.6. Yürütmede Güç ve Gücün Kişiselleşmesi Açısından Mukayesesi	103
SONUÇ.....	104
KAYNAKÇA	107
ÖZGEÇMİŞ.....	122

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****TÜRKİYE VE GÜRCİSTAN HÜKÜMET SİSTEMLERİ:
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME****Temuri MAMEDOVI****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü NİŞANCI****2019, 122 sayfa****Jüri: Prof. Dr. Şükrü NİŞANCI****Doç. Dr. Kemal BAKIR****Dr. Öğr. Üyesi Cemile Burcu KARTAL**

Dünya çapında son zamanlarda, hükümet sistemlerine ilişkin tartışmalar gündeme daha çok gelmektedir. Özellikle, siyasal sistemlerde demokratik yönetimlere doğru değişiklikler yaşayan ülkelerde hükümet sistemi güncel bir konu alanına dönüşmektedir.

Akademik kamuoyunda da hükümet sistemlerinin teorik (kuramsal) ve ampirik (deneysel) düzlemde tartışmalar, karşılaştırmalı incelemeler yapılmaktadır. Belli bir zaman zarfında gelişmiş demokratik düzene sahip Türkiye ile yeni demokrasi değerler kazanmayı deneyen Gürcistan hükümet sistemlerinin yasama, yürütme, yargı, sosyo-ekonomik bağlamlarda karşılaştırılması da bu açıdan önem arz etmektedir.

Buradan hareketle, bu çalışma söz konusu sorunsalın çözülmesi yönünde belirli düzeyde bir adım rolünü üstlenmektedir. Çalışmada hükümet sistemi ile kavramlar hususunda genel bilgiler sunulmasına müteakiben Türkiye'nin ve Gürcistan'ın yönetim sistemi, özellikle hükümet kurumu özelinde daha çok anayasalara dayalı bilgilere yer verilmekte, iki ülke hükümet sistemleri arasındaki benzer ve farklı karşılaştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Devlet Yönetimi, Hükümet, Türkiye Hükümet Sistemi, Gürcistan Hükümet Sistemi, Yürütme.

ABSTRACT**MASTER THESIS****A COMPARATIVE ANALYSIS OF GOVERNMENT SYSTEMS: TURKEY AND GEORGIA****Temuri MAMEDOVI****Advisor: Prof. Dr. Şükrü NİŞANCI****2019, 122 pages****Jury: Prof. Dr. Şükrü NİŞANCI****Assoc. Prof. Dr. Kemal BAKIR****Assist. Prof. Dr. Cemile Burcu KARTAL**

Recently, debates on government systems have been on the agenda in worldwide more and more. Particularly in countries where political systems are changing towards democratic administrations, the government system is becoming a current issue.

Comparative review is made in academy about Government systems theoretically and empirically. Along with advanced democratic order with Turkey over a period of time trying to make a new system of democratic values, the Georgian government in terms of legislative, executive and judiciary sides, to compare the socio-economic context is important in this regard.

From this point of view, this study involves one step at a particular level in the direction of resolving the superiority role of this problematique issue. And, this study contains not only the presentation of the system of government in Turkey and Georgia on the basis of government agency and information provided by the constitution but also the comparison between these two systems actually.

Keywords: State Administration, Government, The Government System of Turkey, The Government System of Georgia, Execution.

KISALTMALAR DİZİNİ

- AB** : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP : Ana Vatan Partisi
BK : Bakanlar Kurulu
BTC : Bakü Tiflis Ceyhan Boru Hattı
CIA : Merkezi İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency)
KHK : Kanun Hükmünde Kararname
MGK : Milli Birlik Komitesi
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri
YDSK : Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Komisyonu

ÖNSÖZ

Tiflis doğumluyum, Gürcistan'da bulunan Azeri Türklerindenim. Ortaöğrenimimi Tiflis'te Gürcüce bitirdim. Bu vesileyle Azerbaycan Türkçesine anadil düzeyinde, Gürcüceye eğitim dili statüsünde, ayrıca Rusça ve İngilizce'ye iletişim dili seviyesinde hakimim.

Bu nedenle saygıdeğer danışman hocamın bu konuyu çalışma önerisini memnuniyetle karşıladım. Türkiye'de araştırmalar gerçekleştirmem yanında Tiflis'te de arşiv ve kütüphanelerde araştırmalarda bulundum.

Hevesli çalışmalarım sonucunda bu yüksek lisans tezini akademik kamuoyunun değerlendirmesine sunmaktayım.

Hazırladığım bu tezin akademik düzeye ulaştırılmasında her türlü desteklerinden dolayı danışman hocam Prof. Dr. Şükrü NİŞANCI'ya içtenlikle teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmanın hazırlanmasında, tashihinde hocamın büyük katkılarını şükranla vurgulamak isterim.

Yardımlarından yararlandığım enstitü çalışanlarına, bölüm öğretim üyelerine Arş. Gör. Lokman ŞAHİN'e ve Arş. Gör. Fatma Betül GÖKHAN'a, eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan halam, Ardahan Üniversitesi Gürcü Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanı Dr. Öğr. Üyesi Gülnara Goca MEMMEDLİ öncelikli olmak üzere, Ardahan Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi öğretim üyeleri olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Gelecekte de Türkiye – Gürcistan yönetim sistemleri karşılaştırmaları konularında akademik araştırmalarımı devam ettirmek niyetindeyim.

GİRİŞ

Devlet yönetiminde sorumlu bir öge olan hükümet ve hükümet düzeni konusu her zaman güncel ve tartışmaya açık bulunan önemli bilimsel ve siyasal konudur. Hükümet kavramı tarih boyunca her dönemde siyasal, tarihsel, bilimsel boyutlarıyla önem arz eden bir olgudur. Çeşitli siyasal düşünürler ve filozofların pek çoğu bu kavramla ilgilenmiş ve birtakım kuramları ortaya atmışlardır. Bir yönetim aygıtı olarak hükümetin ne olduğu, onun tanımlayıcı nitelikleri, nelerden oluştuğu konusunda net bir görüş bulunmamaktadır. Hükümet kavramının ne olduğunu netleştirebilmek için bazı bağlantılı kavramların incelenmesine ihtiyaç vardır denilebilir.

Dünyada var olan hükümet düzenleri karşılaştırılarak, bu arada kendine özgü özelliklerin günyüze çıkarılması, günümüz dünyası açısından fazlaca önem arz etmektedir. Bu unsur, ele alınan konunun güncelliğini ve bilimsel gerekliliğini sağlamaktadır.

Türkiye ile Gürcistan gibi sınır komşuları olan iki ülkenin hükümet sistemlerinin kendine özgü oluşu, bu iki ülkenin hükümet sistemlerinin karşılaştırılması düzleminde bir çalışma yapılması anlamında tercih sebebi olmuştur diyebiliriz.

Bir diğer önemli ve çarpıcı nokta da Türkiye ile Gürcistan arasında siyasal, diplomatik, ekonomik, kültürel ilişkilerin strateji müttefiklik düzeyinde süregelmesidir. Türkiye ve Gürcistan vatandaşlarının birbirlerinin ülkesine vizesiz ve pasaportsuz olarak sadece kimlik kartları denetimiyle geçebilmeleri bu stratejik ortaklığın bariz kanıtıdır.

Yakın komşu ve stratejik ortak ülkeler olan Türkiye Cumhuriyeti ile Gürcistan arasında siyasal-toplumsal ilişkilerin irdelenmesi, ayrıca bu iki dost devletteki hükümet sistemlerinin karşılaştırmalı incelenmesi önemli malzemeler vermektedir. Bu çalışmada karşıya koyulan hedef, bilimsel amaç, iki devletin hükümet sistemlerinin tarih boyunca ve günümüzde var olan benzer ve farklı yanlarını öğrenerek, elde olan malzemeleri karşılıklı işbirliği ve faydalanma düzleminde ilgili bilimsel kamuoyuna sunmaktadır.

Diğer bir amaç, en yaygın olan hükümet sistemlerini araştırmak, ilgili kavramlar çerçevesinde incelemek ve konunun işlenişine belirli bir düzeyde katkıda bulunmaktır. Türkiye'de Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ülkeleri, kısmen de Asya ülkelerinin

devlet, hükümet sistemleri akademik düzeyde araştırılmış ve bu sistemlerle Türkiye hükümet düzeni arasında mukayeseler gerçekleştirilmişse de, bu açıdan komşu Gürcistan ilgi dışında kalmıştır. Bu çerçevede, işlenen konu, yenilik, malzemelerin işleniş tarzı ve sonuçlara varış biçimi açısından bir özgünlüğe işaret eder.

Kullanılan kavramsal çerçeve hükümet düzenleri timsalinde Türkiye ve Gürcistan siyasal-yönetimsel sistemlerinin araştırılmasının işlenme yollarını kapsamaktadır.

Konuya ilişkin kaynakların incelenmesinde, sonuca varılmasında temel araştırma yöntemini, Türkiye ve Gürcistan resmi yasal belgelerinde hükümet kurumunun yansımalarının irdelenmesi, kısmen farklı hükümet sistemine sahip iki ülkenin siyasal-yönetimsel düzenlerinin karşılaştırmalı şekilde öğrenilmesi, bu alanda benzer ve farklı özelliklerin ortaya konulması oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği'nden kopmuş cumhuriyetlerdeki yönetim düzeninin, bu düzlemde de Türkiye ile bağımsızlığının 30 senesine yaklaşan Gürcistan gibi genç bir devletin yönetim kurumunun karşılaştırmalı öğrenilmesinin önemli oluşu, günümüzde yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Söz konusu bu çalışmada bu kapsamlı konunun yalnızca bir yönüne vurgu yapılarak, diğer bir ifadeyle, iki ülkenin hükümet düzeni arasındaki benzer ve farklı unsurların ortaya çıkarılması ve irdelenmesi üzerinden bir çalışma yürütülerek ilerlenecektir.

Türkiye'de Ardahan Üniversitesi'nde lisans öğrenimimi tamamlamam, Atatürk Üniversitesi'nde yüksek lisans öğrenimimi sürdürmem dolayısıyla Türkiye'deki Türkçe ilgili materyalleri belli bir kapsamda gözden geçirme ve ilgili kaynaklardan faydalanma şansım olmuştur. Tiflis doğumlu olup hali hazırda da ailemin orada yaşaması, anadilim Azerbaycan Türkçesinin yanında Gürcüce, İngilizce, Rusça da biliyor oluşum, Gürcistan'daki ilgili kaynaklara bizzat ulaşmam konusunda yardımcı olmuştur.

Dolayısıyla, çalışmanın kaynaklarını genelde Türkçe ve Gürcüce yayınlar oluşturmaktadır. Öncelikli olarak birincil kaynaklara atıfta bulunulmuştur.

Birinci bölüm, hükümet kavramının kuramsal çerçevesi hakkında bilgileri içermektedir. Burada hükümet ve hükümetle bağlantılı kavramlar; hükümet ve yönetim sistemleri, siyasal ideolojiler ve hükümet ana başlıkları altında hükümet ile devlet, hükümet ile anayasa, hükümet ile siyaset, hükümet ile meşruiyet, hükümet ile egemenlik, monarşi ve hükümet, aristokrasi ve hükümet, demokrasi ve hükümet,

cumhuriyet ve hükümet, liberalizm ve hükümet, muhafazakârlık ve hükümet, milliyetçilik ve hükümet, sosyalizm ve hükümet, anarşizm ve hükümet, ve feminizm ve hükümet kavramlarına değinilmektedir. Bu kavramların birbirleriyle ilişkileri, tarihsel süreçte yaşanan olaylarla ortaya çıkan kavramsal değerleri konu edilmektedir.

İkinci bölümün konusunu dünya çapında varlığını sürdüren çağdaş hükümet sistemlerinin kendine özgü yanları teşkil etmektedir. Burada günümüzde siyasal ve bilimsel camianın odak noktasına dönüşmüş olan başkanlık düzeni, parlamenter düzen, başbakanlık hükümet düzeni, yarı başkanlık düzeni gibi konular ele alınmaktadır.

Üçüncü ve dördüncü bölümlerin ise esasen, var olan çalışmaya özgün nitelikler katan kısımlar olduğunu söylemek mümkün.

Bu doğrultuda üçüncü bölümde Türkiye Cumhuriyeti ve Gürcistan Cumhuriyeti hükümet sistemlerinin tarihsel gelişim süreci ve mukayesesi konularında araştırma sonuçlarına ayrıntılı yer verilmektedir. Çalışma daha çok Türkiye akademik kamuoyuna hitap ettiği vesilesiyle Gürcistan'da hükümet düzeninin tarihsel süreci, bugünkü durumu ile ilgili araştırmalar, öncelikli olarak ilgimizi çekmiştir. Bu düzlemde Gürcistan'da hükümet sistemindeki kurumsal değişiklikler ve bugünkü mevcut durum üç tarihsel gelişim süreci düzleminde – 1918–1921 yılları Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nde, 1921–1991 yılları Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde ve 1991 yılından sonraki bağımsız Gürcistan'da hükümet sistemleri olmak üzere incelenmektedir. Bu açıdan 1919, 1927, 1937, 1978, 1995, 2003, 2012 yılları anayasaları ve çeşitli zamanlarda anayasalarda gerçekleştirilmiş değişiklikler ve düzenlemeler temelinde, resmi belgelere dayanılmaktadır.

İzleyen sonuncu bölümde ise Türkiye ve Gürcistan hükümet sistemlerinin kuramsal ve uygulamalı yanlarının karşılaştırılması yapılmaktadır. Bu karşılaştırmalar; yönetimde etkinlik, yönetimde istikrar, yönetimde esneklik, yönetimde ve hesap verilebilirlik konularıyla birlikte, cumhurbaşkanı seçim ve yetkileri, bakanlar kurulunun oluşturulması ve yetkileri, iktidarın kişiselleştirilmesi ve güçlü yönetim konuları özelinde gerçekleştirilmektedir.

Türkiye ile Gürcistan'ın hükümet sistemlerinin mukayesesi Türkiye'nin Gürcistan ile stratejik komşuluğu, ve iki ülkenin diplomatik, ekonomik, kültürel ilişkileri kapsamında değerlendirilmektedir.

Özellikle, Türkiye'nin bir süre önce başkanlık sistemine geçmiş olması bu düzlemde komşu Gürcistan'daki durumun öğrenilmesini dikkat çekici kılmaktadır. Zira araştırmalardan, incelemelerden, mukayeselerden görüldüğü üzere, Gürcistan'da uygulanan cumhurbaşkanlığı düzeni, hem Amerika'da mevcut olan hem de Türkiye'de kabul edilmiş olan başkanlık sistemi düzeninden daha başkaca özelliklere sahiptir denilebilir.

Tüm bunların akabinde, şu da belirtmeli ki dikkatimizden kaçmış olan ya da ulaşamadığımız kaynakların, nüansların olma ihtimali muhakkak ki vardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMET KAVRAMININ TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. HÜKÜMET VE BAĞLANTILI KAVRAMLAR

Türkçe’de “hükümet” Arapça’da “hükm” kavramından türemiş olup İngilizce’de “government” karşılığında kullanılmaktadır. Bu kavramın Gürcü’ce karşılığı ise “სახელმწიფო”dir. Hükümet her ne ad altında kullanılıyor olursa olsun siyaset literatüründeki üç kuvvetten yürütme erkini ifade etmektedir. Hükümetin oluşumu ve sistemleri daha sonra inceleneceğinden, bu aşamada hükümet ve onunla bağlantılı kavramlar üzerinde yoğunlaşılacaktır (Montesquieu, 2014). Hükümetle doğrudan ilgili pek çok kavram olmakla birlikte, bunlar içinde en önemlilerini teşkil eden Devlet, Anayasa, Siyaset, Meşruiyet ve Egemenlik kavramları, hükümet kavramı ile ilişkileri bağlamında sırası ile incelenecektir.

1.1.1. Hükümet ve Devlet

Hükümet ile devlet kavramları genellikle birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bunun temel nedeni de siyasete ilişkin literatürdeki kavram karışıklığıdır. Literatürde devlet ve hükümet kavramları çoğu zaman eşanlamlı olarak kullanılmakta ve hatta Batı düşüncesinin öncü düşünürü Aristoteles’in hükümet sistemleri üzerine tasnif ettiği kavramlar aynı zamanda devlet sistemleri olarak da literatürde yer almaktadır (Eroğul, 1990).

Genel olarak hükümet kavramı, yönetim anlamını taşıyan bir mekanizma gibi anlaşılmaktadır. Bu bağlamda hükümet kavramının içeriği önem kazanmaktadır. Hükümet ile bağlantılı kavramlardan biri ve hatta en önemlisi devlettir. Devlet ile hükümet ilişkisi konumuz açısından oldukça önemlidir diyebiliriz (Torun, 2011).

Devletin yönetim sistemini oluşturan hükümet, devlet ile oldukça yakın ilişkisine rağmen ondan ayrı olarak başkaca yönler de taşımaktadır esasen. Bu bakımından aralarındaki ilişkiye kısaca değinmek gerekirse: En büyük farklılıklardan biri “Devletin sürekli bir varlık olarak kabul edilmesine karşın hükümetin geçici bir varlık olarak düşünülmesidir” (Heywood, 2012: 35).

Diğer bir husus, devletin hükümete daha üstün ve kapsamlı konumda olmasıdır. Hükümet devletin en işlevsel parçasıdır, deyim yerinde ise hükümet devletin beyni hükmündedir. Hükümet, devletin tüm işlerini ve kamusal görevlerini yerine getiren, buna ilişkin toplum içerisinde düzeni sağlayan ve isteklerini karşılayan bir yönetim gücü anlamına gelmektedir (Heywood, 2012: 30–31).

Batı felsefesinde, gerçek bir devletin kuruluşu ve toplumsal açıdan düzenlenmesi “Yeni Çağ” ile başlatılmış varsayılmaktadır. Toplum sözleşmesi kuramcılarının göre, insanlar birleşerek ve aralarında sözleşerek hükümetin, otoritenin yokluğu ile doğal hal denilen yaşam tarzına son vermişler ve bunun yerine güçlü bir toplumsal araç olarak görülen devleti kurmuşlardır. Gerçeğe bakıldığında Toplumsal Sözleşme kuramcılarınınca, devletin nasıl kurulduğu veya nasıl ortaya çıktığı konusu önemle vurgulanmamaktadır. Aslen, devlet ile birey arasındaki ilişki (sözleşmeye dayalı) öne sürülmektedir. Sözleşmeciler, devletin doğuşunu iki temel açıdan ele almaktadırlar: bunlardan birincisi, insanların toplumsal hayvan oldukları ve topluluk halinde yaşamaları duygusuna sahip olmalarıdır ve ikincisi de toplu halde yaşadıkları zaman, ihtiyaç duydukları giderlerin karşılanması olup birlikte yaşam zorunluluğu duydukları için de bir sözleşmeye ihtiyaç duyulması noktasını öne sürmüşlerdir (Coşkun 1997: 21-25).

1.1.2. Hükümet ve Anayasa

Tarihsel olarak bakıldığında, Anayasa kavramını eski Yunan ve Roma devletlerinde ortaya çıkan, devletin kuvveti da adlandırdığımız bir düzenleme aracı olarak nitelendirebiliriz. Hükümetin temel aracı olan anayasa kavramı yönetim kuralcılığı açısından temel prensiplerden biridir. Anayasa, devletin temel kanunu ve tüm yasal yaklaşımlarını, ilişkilerini yerine getiren bir araç olmakla beraber aynı zamanda toplumun hak ve özgürlüklerini savunan bir kanunlar topluluğudur diye açıklanabilir (Gören, 2011: 23). Giovanni Sartori'nin tanımına göre: Anayasa devletin temel kuruluşunu, geniş kapsamındaki müdahalelerini, örgütlenmesini vb. gibi konuları eleştirmiştir. Onun amacı sözcüğün gerçek anlamına bakmak, yani “Garantisme” olarak ifade ettiği üzere, insanların haklarını garanti altına almak idi. Buna karşı çıkan bazı isimlerden birisi olan Maddox, Anayasanın yarattığı ilkelere dayalı güçlü bir devletin kurulmasını, anayasal çerçevede kuvvetli yasaların yapılması

düşüncesinin daha doğru olduğunu söylemiştir. Aksi takdirde, Anayasanın sınırlandırılması, beklenen sorunların, diğer örgütler tarafından tehlikelerin doğmasına neden olabilir fikrini ileri sürmüştür. Hükümetin işleyişi anayasal çerçevede belirlenir ve egemenliğin kim ve hangi güç tarafından belirleyeceğine de anayasa karar vermektedir. Batılı devletlerde Anayasa “constitution” terimini taşımaktadır, Osmanlı'da ise anayasanın karşılığı “kanuni esasi” ve Anadolu'daki kurtuluş hareketiyle birlikte “kanuni esasi” yerine “teşkilati esasiye kanunu” olarak değiştirilmiştir (Turhan 1997: 15-22).

Hükümet ile anayasa kavramları farklı disiplinlerin konusu gibi ele alındığında sanki birbirine zıt kavramlarmış gibi bir sonuç doğabilir. Fakat tam tersine, hükümet ve anayasa arasında çok yakın bir ilişki vardır, bunlar birbirlerinin ayrılmaz cüzleridir. Çoğunlukla, özellikle çağdaş (modern) dönemlerde anayasa ve hükümet birbirini tamamlayan olgulardır. Hükümetler günümüzde anayasa aracılığıyla kurulmakta ve anayasal çerçevede işlemektedir. “Anayasasız bir hükümet, haksız bir iktidardır”. Konunun daha anlaşılabilir olması için Amerika'da anayasal rejime değinmek faydalı olabilir. Bağımsızlığını kazandıktan sonra 1776 yılında kendine özgü bir hükümet kuran ve B. Franklin'in başkanlığında toplanan Meclis tarafından anayasa metni hazırlanmış ve evet ya da hayır (bugünkü referandum) için halka sunulmuş ve halk tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Anayasanın ilk sayfalarında insan hakları savunması ve buna benzer yasalara yer verilmiştir, arka planda ise hükümetin nasıl işleyişine, mahkemelerin oluşmasına, federal meclisin çalışmasına ve seçimlerde kaç seçmene bir milletvekili düşeceğine dair yasalar mevcuttur (Paine 2017: 211-218).

Anayasa ile hükümet kavramlarının iç içe geçmesi devletin yönetim şeklini oluşturur ve her iki kavram da bu anlamda önemli pay sahibidir. Anayasa metni hükümet aracılığıyla düzenlenmektedir ve bir devletin veya toplumun düzensel olarak çalışmalarını irdelemektedir. Anayasal çerçevede yönetilen devletin düzeni iyi bir yönetim şeklini alabilecektir. Anayasanın amacı, hükümeti güçlendirmek değil, devletin temel kuruluşunu anayasal çerçevede düzenleyerek ve özellikle temel hak ve hürriyetleri anayasada güvence altına alarak, devlet iktidarını sınırlandırmak ve vatandaşların haklarını korumaktan ibarettir (Gözler 1999: 360-362).

1.1.3. Hükümet ve Siyaset

Siyaset kelimesi, Arapça kökenli olup “at eğitimi” anlamıyla karşımıza çıkmaktadır. Batı literatüründe yer alan “Politika” sözcüğü ise Yunan kökenli olup Polis kent devletlerinin yönetimi anlamında kullanılmaktadır. Siyaset olgularını inceleyen siyaset bilimi, otoritelerin oluşmasına destek sağlayan ve uygulama şekline getiren bilim olarak tanımlanabilir (Taşkın, 2014: 23).

Hükümet ile siyaset kavramlarının eşanlamlı kullanımına literatürde sıkça rastlanmaktadır. İlk önce siyasetin hükümetle nasıl bir ilişkisi olabilir sorusuna cevap vermek gerekirse; Siyaset kavramı ortak bir öbek halindeki insanların düşüncelerinin toplamına işaret etmektedir (Kutlu, 2012: 26).

Kısaca, siyaset ile hükümet ilişkisi bazı durumlarda eş anlamlı bir mana taşısa da aslında her ikisinin de ima ettiği şey birbirinden oldukça farklıdır. Siyaset insan bağlamı tüm her şeyi ifade ederken, hükümet sadece belli konuları çağrıştırmaktadır (Kışlalı 1984: 4-7). Hükümet daha çok devlet yönetimi ile ilgili teknik konuları içeren bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır denilebilir.

Hükümet kavramı sadece belli başlı grupları kapsamaktadır, Örneğin, Eyaletler Meclisi, vs. Hükümet kavramı ise tamamen devletin yönetimi ile ilgilidir. Siyaset kavramı, hükümetin yapmış olduğu işlerle ilgilenmektedir, bir başka deyişle, hükümet kavramı somut bir niteliğe sahip olan, yani gözle görülebilen, siyaset gibi soyut niteliği taşıyan kavramla bir tutulamaz. Çünkü hükümet sadece belli başlı kadroyu ve genel çerçeveyi oluşturur, siyaset ise gözle görülebilir insan davranışlarının tümünü içermektedir (Kapani, 2002: 43-46).

1.1.4. Hükümet ve Meşruiyet

Siyaset biliminin en başat kavramlarından birisi olan ve gün geçtikçe daha önemli bir kavram haline gelen Meşruluğun tanım yelpazesi oldukça geniş olmakla birlikte genel olarak, haklılık, yasal ve gerçeklerin peşinde olan güç kaynağı olarak tanımlanabilir. Kavramsal olarak meşruiyet kendi içerisinde bazı farklılıklara sahiptir ve Rousseau'un ortaya koyduğu gibi “Kuvveti hakka, itaati vazifeye dönüştüremediği sürece en güçlü asla, daima efendi olacak kadar güçlü olamaz” deyişle anlaşılmaktadır

ki, Rousseau gerçekçi bakış açısıyla teessüs etmiş bir yaklaşımdan bahsetmektedir (Rousseau 2014: 32–33).

Bentham'a göre, bir gücün meşru olabilmesi için bazı şartlar taşıması gerekmektedir:

- 1- Güç yerleşik kurallara uygun olmalıdır.
- 2- Kurallar, her iki sınıfa (alt-üst sınıf) eşit şekilde uygulanmalıdır.
- 3- Meşruiyetin yönetilenlerin açık rızasına dayandığı gösterilmelidir.

Bentham'ın düşüncesinden hareketle ifade edersek, görülmektedir ki meşruiyet bir hegemonya ve tahakküm biçimi olabilmekten öte bir güç kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır (Heywood 2011: 171–175).

Meşruiyet kavramını anlamamızı ve bu konu üzerinde hükümet ile ilişkisini en azından bir çerçeve içerisinde konulması için bazı düşünürlerin bu konu hakkında söylediklerine bakılmasında yarar vardır.

Meşruiyet kavramı denince ilk akla gelen isim Weber'dir. Weber: “Meşruiyetin yönetme hakkına olan inançtan öte bir şeye karşılık gelmediğini belirtir”. Weber'ın bu tanımıyla insanların ancak bir otoriteye yada buna benzer örgüte itaatte bulunduğu zaman meşru olacağını ifade etmek istemiştir (Weber, 2012: 332).

Weber meşruluğun tarih boyunca genellikle üç önemli kaynağının olduğunu belirtmiştir: Karizma, Gelenek ve Rasyonel Hukuk, ona göre günümüzde meşruluğun kaynağı objektif rasyonel hukuk kurallarıdır. Weber'e göre meşruluğun en sağlam kaynağını teşkil eden hukuk sadece Avrupa yönetimlerine, Siyasal Sistemlerine özgü bir anlayış olarak belirlemiştir. Günümüzde Avrupa medeniyetinin/kurumlarının üstünlüğünü sağlayan şey Webere göre doğrudan Rasyonel Hukukun/Meşruiyetin bu coğrafyada kurulmasına bağlıdır (Weber, 2012: 334).

Weber Avrupa'daki hükümetlerin istikrarını da bu meşruluğa bağlayarak açıklamaktadır. Ona göre Rasyonel Hukuk dışında oluşmuş olan hükümetler istikrarsızlığa mahkumdur (Weber, 2012: 332).

Meşruluk konusunda Weber'ın tarifine alternatif dikkate değer bir yaklaşım da D. Easton tarafından geliştirilmiştir. Ona göre meşruluk aynı anda üç kaynaktan beslenmektedir: İdeolojik kaynak, Yapısal kaynak ve Kişisel kaynak olarak

kategorikleştirilen bu meşruiyet anlayışına göre hükümetlerin meşruluğu Weber'ın ifade ettiği gibi sadece hukuksal, rasyonel meşruluğa bağlı değildir aynı zamanda o ülkede geçerli olan ideolojinin toplum üyelerince benimsenip-benimsenmeme oranı ile de, buna ilaveten siyasal sistemi işletenlerin (siyasal elitlerin) toplum üyelerince onaylanıp onaylanmamasıyla da ilgilidir (Weber, 2012: 334-335).

1.1.5. Hükümet ve Egemenlik

Egemenlik kavramı tarihte her zaman var olan bir olgudur. Eskiden, egemenliğin Tanrı'ya ait olduğu ifade edilirken bugün egemenliğin kaynağını halk oluşturmaktadır (Heywood, 2012: 36).

Fransa'da gelişmeye başlayan egemenlik kavramının kökeni 16. yüzyıla dayanmaktadır ve günümüzde de etkili bir şekilde devamlılığını sürdürmektedir. Feodaliteden ulusal devlete geçiş yolunu kolaylaştırmak için oluşturulan kavram J. J. Rousseau'un geliştirdiği “toplumun ortak çıkarlarına” dayalı bir inceleme ile birlikte toplumsal sözleşme kuramına dayanır. Rousseau, egemenliği genel irade kavramıyla ilişkilendirir ve şunları söyler: “İçimizden her biri, varlığını ve tüm kuvvetini, müştereken, genel iradenin emrine verir ve biz, her ortağı bütünü bölünmez bir parçası olarak kabul ederiz”. Buna ilaveten 1791 Fransız anayasasında “Egemenlik tektir ve ulusa aittir, bölünmez, vazgeçilemez ve tek bir birey egemenliğe üstlenemez” gibi maddeler yer alıyordu (Beriş 2014: 71–74).

Siyasal ilişkilerde ulusal bir güce ve otoriteye işaret eden egemenlik, demokrasi, bağımsızlık gibi kavramlarla olduğu gibi hükümet kavramı ile da yakından ilişkilidir (Heywood, 2012: 35)

Hükümet ile egemenlik kavramı ifade olarak farklı olsa da, ikisi de devletin olmazsa olmaz alt yapısını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, egemenlik devletin tüm yetkilerini ifade eden bir kavrama işaret etmektedir. Egemen olmayan bir devlet olamaz ve gücünü devletten almayan bir egemenlik de söz konusu olamaz anlamındadır. En üst hukuk otoritesine sahip olan egemenlik kavramı kendi içinde bazı türleri ve ilişkileri barındırmaktadır. Bunlardan birincisi hukukun üstünlüğüdür (Hakyemez 2010: 389–390).

Egemenlik ve hükümet ilişkisi günümüzde hukuk aracılığı ile kurulmaktadır. Hukuk ilişkisi siyasal egemenliğin tarihinde J. Bodin'e ve T. Hobbes'e dayanmaktadır. Bodin “The Six Books of The Commonweal” adlı eserinde “kanunları yapan fakat kendisi bunlarla sınırlı olmayan egemen bir gücün var olduğu” düşüncesini ileri sürmüştür. Despotluk yönetim biçiminden uzak duran Bodin egemenliğin meşruluğunu kanıtlamıştır. Doğal hukukun ve Tanrı'nın (daha üst kurul) var olduğuna inanıp öne sürmüştür. Hobbes, “Leviathan” adlı eserinde egemenliğin zorlayıcı gücün tekeli şeklinde tanımlayıp, bunun tek bir kişinin elinde olması gerektiğini savunmuştur. Böylece anlaşılmaktadır ki, hukuk egemenliği kavramı hükümetin hukuku olduğuna işaret etmektedir. İkinci tür iç egemenlik kavramıdır. İç egemenlik toplum içerisinde, tüm vatandaşların üzerinde bağlayıcı olan siyasal nitelikteki bağımsız ve nihai otoriteye sahip olduklarını savunmaktadır. Üçüncü egemenlik türü dış egemenliktir. Devletin uluslararası işlerine vurgu yapan, dolayısıyla, diğer bağımsız devletlerle olan ilişkilerini ifade etmektedir. Tarihsel açıdan bakıldığında böyle bir egemenlik türü modern “ulusal egemenliğin” başlatılmasına da neden olmuştur (Heywood 2011: 109–118).

1.2. HÜKÜMET VE YÖNETİM SİSTEMLERİ

Anarşist bakış açıları bir kenara bırakılacak olursa hükümetin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak yönetimlerin uygulanma şekilleri yer ve zamana göre büyük farklılık göstermiştir. Yönetim aygıtının teşekkül ve işleyiş tarzı farklı hükümet sistemlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hükümet sistemlerini sistematik bir şekilde tasnif eden kişi bilindiği kadarı ile Aristo'dur onun bu konu ile yapmış olduğu sınıflandırma klasikleşmiş ve günümüzde bile referans alınmıştır. Aristo tek, mutlak iyi bir hükümet sisteminden hareket etmemiş, ülkelerin kendine özgü durumlarına göre farklı hükümet biçimlerini uygulayabileceğini belirtmiştir. Uygulamalardan hareketle ona göre başlıca üç ideal ve bunların bozulmuş hali olarak da üç kötü (toplamda altı) hükümet şekli vardır (Göze, 2005:40–48).

Tablo 1. Hükümet – İdeal Düzen – Bozulmuş Düzen(Dahl 1991: 59).

<i>Kimin yararı kimin elinde</i>	<i>İdeal Hükümet Biçimleri</i>	<i>Bozulmuş Hükümet Biçimleri</i>
Bir kişi	Monarşi (krallık)	Tiranlık (kişi diktesi)
Azınlık	Aristokrasi (seçkinler düzeni)	Oligarşi (zengin diktesi)
Çoğunluk	Politeia (çoğulcu cumhuriyet)	Demokrasi (çoğunluk diktesi)

Çalışmada tabloda yer verilen önemli birkaç kavram incelenecektir.

1.2.1. Hükümet ve Monarşi

Kavramsal olarak Yunanca kökenli olan Monarşi, dilimize Fransızca “monarchie” sözcüğünden geçmiştir. Tek bir kişi yönetimi anlamına gelen Monarşi fiiliyatta (uygulamada) miras ve hanedanlık devamlılığı yoluyla oluşturulan bir kurumun adıdır. Modernitenin başlangıcına kadar Monarşi en yaygın bir hükümet (yönetim) biçimi olarak kabul görmüştür. Hatta 19. yy’a kadar da yaygın bir yönetim niteliğini sürdürmüş, bundan sonra yerini Demokrasi’ye bırakmıştır. Günümüzde birkaç Afrika ve Asya ülkesi dışında tamamı ile gözden düşmüştür. Hatta bu yapıların bile Demokrasi’ye doğru evrildiklerini söylemek mümkündür (Gözler, 1999: 52).

İki tür monarşi mevcuttur, bunlardan birincisi Mutlak monarşi, ikincisi de Anayasal monarşi olarak karşımıza çıkmaktadır. Mutlak monarşi, iktidarı tek elinde bulunduran ve gücü-otoriteyi tek kişinin sahiplendiği ve bu vesileyle egemenliğin tam olduğu yönetim biçimidir (Aktan, 2016: 4-5).

Mutlak monarşi olarak ifade ettiğimiz kavramın temelini Tanrı gücünden alındığı ve yeryüzündeki otoriteyle yönetildiği inançlarından oluştuğu varsayılmaktadır. Anayasal monarşide durum farklı görülmektedir, egemenliğin farklı ellerde bulunduğu ve siyasal önem taşımayan bir rol üstlendiği öne sürülmektedir (Heywood 2016: 208–209).

Birçok ülkede toplumsal ve siyasal gelişim, “Meşruti” adı verilen yeni bir tür monarşinin doğmasına neden olmuştur. Hükümdarın yetkileri, yazılı anayasa ile

tanımlanmış ve sınırlanmıştı. Bu monarşik sistemler genellikle parlamento sistemine ve demokrasiye pek yakındır. Kral, devletin simgesi olarak kalır (bugünkü İngiltere gibi), fakat yürütme yetkisini bir hükümete bırakmaktadır. Hükümet de halk tarafından doğrudan seçilmiş bir millet meclisinin kararına uymak zorunluluğu taşımaktadır (Göze 2005: 173–175).

1.2.2. Hükümet ve Aristokrasi

Aristokrasi kavramı bilindiği kadarıyla ilk kez Atina kent devletinde kullanılmıştır. Aristokrasi genel anlamıyla en iyinin, ahlaki ve entelektüel olarak üstün olanların hepsinin idaresinde olduğu anlamına gelir (Hançerlioğlu, 1986: 241).

Ülkeler bazında değerlendirildiğinde, Hindistan'daki Brahman kastı, Sparta'daki Spartiatlar, Atina'daki eupatridae, Roma'daki patrikanlar veya optimatlar, Avrupa'daki ortaçağ soyluları, sosyal aristokrasinin veya soyluların çeşitli tarihsel örnekleridir. Bu tür toplumsal aristokrasilerin çoğu, hem yasal olarak hem de aslında kalıtsal aristokrasiler olmuşlardır (Hançerlioğlu, 1986: 241-242).

Yunanca ‘‘Aristokratia’’ kelimesinden türeyen Aristokrasi, Aristo'nun tanımına göre küçük ama bilge ve soylu bir azınlığın yönetme erkini ifade etmektedir. Aristo'nun hocası Platon diğer yönetim biçimler arasında en çok Aristokrasi'yi desteklemiştir (Aristoteles, 1983: 83).

Bu nedenlerden dolayı, aristokrasi terimi genellikle tabakalı bir grubun yönetici üst katmanını ifade etmek için kullanılmaktadır. Böylece, hükümetin üst safları devletin politik aristokrasisini oluşturmaktadır (Hague, Harrop 2014: 20–21).

Platon ve Aristoteles ve hatta daha pek çok düşünür ve yazar, egemen sınıfın, yönetimin en yetkin kişilerden oluşması ve kendi bencil çıkarları için değil, herkesin iyiliği için güçlerini kullanmaları şartıyla, aristokrasinin en iyi hükümet şekli olduğuna inanıyorlardı. Doğum ve servete dayalı sınıf ayrımlarına karşı çıkanların bazıları siyasette baskın bir etkiye sahip olması gereken doğal bir yetenek ve nitelik aristokrasisine düşünmüş ve hükümetin bu doğal aristokrasinin ortaya çıkmasına fırsat verecek şekilde örgütlenmesi gerektiğine inanmışlardır (Yardımlı, 1985: 117).

Demokrasi'nin yaygın kabul gördüğü günümüzde bile demokrasi uygulamaları olarak ortaya çıkan durum ve politikaların belli ölçülerde aristokratik nitelikler taşıdığını söylemek mümkündür. Nitekim elitist teoriler demokrasinin bu yönünü vurgulamak için geliştirilmiştir. Bu bakımdan demokrasi ile aristokrasi arasındaki çizgiyi çizmek sanıldığından daha zordur (Yardımlı,1985:119–122).

1.2.3. Hükümet ve Demokrasi

Yönetim sistemleri arasında yer alan Demokrasi sözcüğü günümüzde siyasal süreçte oldukça önem kazanmaktadır. Demokrasi kelime olarak eski Yunana dayanmaktadır: “demos ve “kratos” sözcüklerinden oluşup, halkın egemenliği anlamındadır (Held, 2006: 1).

Demokrasi kendi anavatanında ve ilk orataya çıktığı şekli ile olumsuz bir kavramdır. Demokrasi veya demokrasinin özelliklerine ilk kez Aristo'nun “Politika” adlı eserinde rastlanmaktadır. Aristo'ya göre, demokrasi, hükümetin en iyi şekli değildir. Oligarşi ve monarşi için de geçerli olduğu gibi demokraside egemenlik, hükümet tipinde adı geçen insanlar içindir. Bir demokraside, kural muhtaç tarafından ve ihtiyaç içindir. Buna karşılık, hukukun üstünlüğü veya aristokrasi (kelimenin tam anlamıyla, en iyinin gücü / iktidarı) ve hatta hükümdarın ülkesinin kalbindeki çıkarına sahip olduğu monarşi daha iyi hükümet türleridir (Aristoteles 2013: 140–141).

Hükümet, Aristoteles'e göre, erdem peşinde koşmak için yeterli zamanı olan insanlar tarafından kurulmalı ve yerine getirilmelidir.

Aristoteles, yöneticilerin doğrulanmaları gerektiğini düşünüyor ve bu yüzden diğer endişeler olmadan zamanlarını erdem üretmek için harcamalarının daha doğru olduğunu öne sürmüştür (Held, 2006: 3-4).

Antik Yunan'da küçümsenen ayak takımı ve cahillerin yönetimi olarak tanımlanan Demokrasi 20.yy'da en yaygın bir yönetim sistemi olarak kabul görmüştür. Bu açıdan 20.yy sonrası Demokrasinin altın çağı olarak nitelemek mümkündür. Hughington'a göre 20.yy'ın ikinci yarısında yükselen demokrasi dalgası hala yükselişini sürdürmektedir (Held, 2006: 3-4). Örneğin Türkiye'nin 1950'de katıldığı bu sürece Gürcistan da 1992'de dahil olmuştur.

20.yy'da birbirine amansız rakip olan hatta düşman olan ideolojilerin nerede ise tümü Demokrasi'yi kendisine mal etmektedir. Kısaca Demokratik yönetim sistemi bazı açılardan tartışılmakta olsa da, dünyanın çoğu ülkesinde bir yönetim sistemi olarak kabul görmüştür ve varlığını sürdürmektedir. Demokrasi, halk için ve halk tarafından halkın hükümeti olarak tanımlanmaktadır. İdeal yönetim biçimidir çünkü halkın genel çıkarlarını ve belirli bir sınıfın çıkarlarını temsil etmektedir (Dahl, 1998: 35-36).

Demokratik hükümet biçimi halkın istekli iznine dayanmaktadır ve Genel İrade'nin ifade edildiği bir mekanizma gibi çalışmaktadır. Darbeli devrim veya darbe gibi sert değişikliklere karşı istikrarlı, kalıcı ve sorumlu olmayan en iyi hükümet şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Eşitlik, özgürlük ve halkın temel haklarının koruyucusu, genelde “Genel İrade” anlamına gelir ve “Genel İrade”, devletin daimi temelidir anlamına gelmektedir. Demokrasinin temeli, zorlama, ikna etme ve dikte etme olarak değil, bir şiddet anlaşması olarak nitelendirilebilir (Becker, 2008: 4–5).

Çağdaş demokratik unsurların önemli özellikleri şu şekilde sıralanabilir: genel oy hakkı, sıkı seçimler, iyi organize olmuş partiler, konuşma özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve düşünce özgürlüğü. Bu çerçeveden baktığımızda, Devletin bireyin kişiliğini yansıttığının yanında, bilhassa demokratik devletteki bireyler “dilsiz sığırlar” gibi değildirler: devlet işlerine ilgi duyan etken vatandaşlar öbeğini oluşturmaktadırlar. Ayrıca, hükümeti kurma ve yapma gücüne de sahiptirler. Halkın gücü, devletten ya da hükümetten daha büyüktür. Hükümet, halkın isteklerini göz önünde bulundurmalıdır. (Erdoğan 2000: 12–14).

1.2.4. Hükümet ve Cumhuriyet

Cumhuriyet kelimesi Türkçeye, Arapça “cumhur” kelimesinden geçmiştir ve toplu halde yaşayan millet ve/veya kalabalığı ifade etmektedir (Güner, 2006: 42).

Cumhuriyet yönetim şekli tamamen demokratik olmayan ve bir monarşi tarafından kontrol edilmeyen bir tür karışık anayasaya sahip politik bir sistem olarak tanımlanabilir (Güner, 2006: 42).

Siyasal literatürde Cumhuriyet bazı durumlarda Demokrasi ile karıştırılmaktadır. Halbuki bazı benzerlikler olsa da Cumhuriyet ve Demokrasi birbirinden oldukça farklıdır. Cumhuriyet yönetim erkinin (devlet başkanlığının) babadan oğula

geçmemesini yani seçimle iş başına gelmesini ifade eder. Demokrasi ise Cumhuriyeti içermekle birlikte ondan daha geniş bir anlayıştır. Demokrasi için Devlet Başkanı'nın halk tarafından seçilmesi yeterli değildir. Buna ilaveten Demokrasi temel hak ve özgürlüklerin garantiye alınmasını din ve vicdan özgürlüklerinin korunmasını, hukukun üstünlüğünün sağlanmasını, kuvvetler ayrılığının garanti edilmesini v.b. pek çok ilkeyi gerekli kılan bir anlayıştır. Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere Cumhuriyet yalnızca bir yönetim modeli iken Demokrasi bireysel ve toplumsal yaşamda özgürlükleri garanti eden bir sistemin adıdır. Kısaca Cumhuriyet Demokrasi'yi garanti etmez ama Demokrasi Cumhuriyeti gerekli kılar (Polat, 2007: 97-98).

Tanımlanması gereken iki farklı cumhuriyetçilik türü vardır. Birincisi, “Gelişimci Cumhuriyetçilik” ve ikincisi de “Koruyucu Cumhuriyetçilik” (Bora, 2015: 5-6).

“Gelişimci Cumhuriyetçilik”, siyasal katılım yoluyla kişisel başarı olarak tanımlanabilir. Gelişimci Cumhuriyetçilik, yerine getirilen ve iyi bir yaşamın ancak polis içinde yerine getirilebileceği argümanı olan Yunan “polis” teorilerinden kaynaklanmakta olup, şerefli vatandaşlar için kullanılmaktadır. Gelişimci Cumhuriyetçilikte siyasal katılım “iyi yaşamın” gerekli bir parçası olarak görülmekteydi. İnsanların yerine getirilmesi gereken siyaset meselelerine katılımlarına bağlıydı ve onların dâhil olmaları, karar almak için vatandaşlar olarak gelişmeleri anlamına geliyordu. İlke olarak herkesin ortak yarar için kendi kaderini belirleme sürecinde özgürlüğe ve gelişime sahip olabilmesi için insanların siyasal ve ekonomik eşitliğe sahip olmaları gerektiği varsayılmıştır (Bora, 2015: 6).

Antik Cumhuriyet uygulamalarından ve filozofların düşüncelerinden kaynaklanan, Gelişimci Cumhuriyet'e göre daha çok bilinen Koruyucu Cumhuriyetçilik, Roma'nın yönetim modelinden köken almaktadır (Bora, 2015: 7)

Koruyucu Cumhuriyetçilik, “Özgürlük ve ilginin tahakkümden korunması” olarak özetlenebilir. Başka bir deyişle, koruyucu cumhuriyetçiliğin altında yatan tema, siyasal katılımın, sivillerin kişisel özgürlüğünü koruma konusunda temel bir unsur olduğudur. Örneğin, eğer korunacaklarsa tüm sivillerin siyasal karar alma sürecine dâhil olmaları gerekir. Eğer insanlar kendilerini yönetmediyse, örneğin, katılırlarsa, o zaman hükümdar gibi başkaları da egemen olacaklardı (Held 2006: 29–32).

1.3. SİYASAL İDEOLOJİLER VE HÜKÜMET

İdeoloji kavramına siyasal literatürde sıkça rastlanmaktadır ve tartışma konusunda da ilk sıralarda yer almaktadır.

İdeoloji kavramı ilk kez Antonie Destutt de Tracy tarafından 1796 yılında kullanılmıştır. Tracy, ideolojiyi yeni bir “fikirler bilimi” olarak nitelendirmiş ve terimin diğer bilimlere gibi bir konumun elde edeceği fikrini öne sürmüştür. Sosyal-bilimsel bir bakış açısına göre, bir ideoloji, mevcut iktidar ilişkilerini ister korumak, değiştirmek olsun isterse devirmeyi amaçlamak olsun, organize politik eylem için bir temel oluşturan az çok tutarlı bir fikir kümesi olarak ifade edilmektedir (Dursun, 2001: 23-24).

19. ve 20.yy’ın ideolojilerinin hemen hepsinin ortak ilgi alanlarından birisi hükümettir (Oskay, 1980: 197). Bu konu başlığı altında ideolojilerin hükümet olgusuna bakışı (hükümetin gerekli olup olmaması, gerekiyorsa ölçeğinin ve sınırlarının ne olması gerektiğini v.b.) irdelenecektir.

1.3.1. Hükümet ve Liberalizm

Sanayileşmenin/burjuvazinin arkasındaki düşüncenin felsefi temellerini oluşturan liberalizmin kökleri 18.yy’a kadar gitmekle birlikte, bu ideoloji asıl gücü ve önemini 19.yy’da kazanmıştır. Liberalizm, genellikle klasik, sosyal ve ekonomik biçimlerde ortaya çıkan devlet, kültürel ve ekonomik, özgürlük ve eşitlik ideolojisidir. Liberalizm, hoşgörü, aklın kullanımı, düşünce özgürlüğü, konuşma, dernek ve ibadet bireysel özgürlük, yasal haklar, temel sivil özgürlükler ve karmaşanın ruhunun takdir edilmesi gibi kavramların ideolojisi olarak tanımlanabilir (Hayek, 2009: 197).

Tarih boyunca liberalizm, Batı toplumundaki insan bireyciliğinin önemini vurgulayan, bireyin tam bir yoksulluktan serbest bırakılmasını, gelenek, yasa ve otoritenin sıkı tutulmasının gevşetilmesini sağlayan bir algı üreten gelişmelerin doruk noktasıdır. Bu bakımdan, liberalizm, bireyin kurtuluşu anlamına da gelmektedir (Heywood 2013: 43–44).

18.yy’da ortaya çıkan liberalizm günümüzün en başat ideolojisi durumundadır. Ortaya çıktığı günden bu güne kadar farklılaşma geçirmiş olsa da bu ideolojinin ana

temaları olarak “birey”, “özgürlük”, “akıl”, “hoşgörü”, “anayasacılık” (sınırlı hükümet), ön plana çıkmaktadır. Klasik liberalizm ve Modern liberalizm olarak iki türü bulunan bu ideolojide genel olarak hükümet kavramı reddedilmez. Hükümet her halükarda olmalıdır, ancak bu hükümet sınırlı bir varlık olarak düşünülmektedir. Liberalizm’e göre hükümet zorunlu bir kötülüktür ya da meşhur bir tanımlamaya başvuracak olursak “hükümet gerekli bir şeytandır” (Alexander, 2014: 5-6).

Ekonomik görüşleri Adam Smith, David Ricardo, J.B Say; siyasi görüşleri ise John Locke, David Hume, John Stuart Mill, Montesquieu gibi düşünürler tarafından temsil edilen klasik liberalizmde hükümet/devlet jandarma metaforu ile ifade edilmektedir. Daha sonra modern/sosyal liberalizmin gelişmesi ile hükümetin görev ve fonksiyon sahası genişletilmiştir. Modern liberalizme göre, hükümetin temel görevi, bireylerin özgürce yaşamasını veya potansiyellerini tam olarak gerçekleştirmelerini duraklatan engelleri kaldırmaktır. Bu tür engeller yoksulluk, hastalık, ayrımcılık ve cehalettir. Liberallerin hükümetin yalnızca korumak yerine bireysel özgürlüğü teşvik edip etmemesi gerektiği konusundaki anlaşmazlık, 20. yüzyılın sonlarından bu yana Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'daki farklı liberalizm anlayışlarına bir ölçüde yansımaktadır (Aktan, 1995: 3-4).

Sosyal devlet uygulamalarının da temelini teşkil eden bu anlayış 1929 buhranı ile daha da pekiştirilmiştir. Refah devleti anlayışına yol açan uygulamalar 1970 sonrasında sorgulanmaya başlanmış ve Neoliberalizm olarak ortaya çıkan yeni anlayış hükümetin faaliyet alanını Klasik Liberalizmin varsayımlarının daha ötesine taşımıştır. Bu anlayışa göre hükümetin/devletin jandarma nitelikli olması kabul edilemez. Devlet/hükümet olabildiğince küçülmeli hatta neredeyse mikroskobik bir varlığa indirgenmelidir. Neoliberalizm’in devlet/hükümet anlayışını en iyi özetleyecek benzetme gece bekçisi devlet anlayışdır (Venugopal, 2015).

1.3.2. Hükümet ve Muhafazakarlık

Tüm diğer ideolojiler içerisinde hükümet ihtiyacını en fazla yer veren anlayışın Muhafazakarlık olduğu söylenebilir. Hükümet ihtiyacı insanın temelde bencil bir varlık olmasının meydana getireceği yıkıcı etkileri ortadan kaldırmak için bir otoriteye duyulan ihtiyaçla temellendirilmektedir. Bir ölçüde otorite Tanrı nizamına uyumun bir

yansıması olarak da düşünülmektedir. Otorite silsilesinin en tepesinde Tanrı bulunmaktadır. Bunun altında devlet/hükümet, bunların altında ise aile yer almaktadır (Heywood, 2013: 85).

Kültürel bir konu olarak kökleri insanlık tarihi kadar eski olsa da bir ideoloji olarak Muhafazakârlık düşüncesinin temelleri 18. yüzyıldaki Fransız Devrimi'nin başlatılmasına dayanmaktadır. İlk olarak terimin kullanımına E. Burke'nın yazılarında "Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler" adlı eserinde rastlanmaktadır. Muhafazakarlık, soyut ve ideal olmaktan ziyade tarihsel açıdan önem kazanmaktadır. Bu tercih, geleneksel olarak, toplumun organik bir anlayışına dayanmaktadır, yani toplumun yalnızca gevşek bir bireyler topluluğu değil, birbirine yakın, birbirine bağlı üyelerden oluşan canlı bir organizma olduğu inancına dayanmaktaydı. Muhafazakârlar, bu nedenle, kademeli olarak gelişen ve süreklilik ve istikrarın bir göstergesi olan kurum ve uygulamaları desteklemektedir (Heywood, 2013: 83-84).

Bir siyasi ideolojisi olarak Muhafazakarlık Fransız Devrimi'ne tepki olarak ortaya çıkmıştır. İngilterede E.Burke'den sonra Fransa'da Joseph de Maistre tarafından savunulan Muhafazakarlık soyut düşünceye dayalı her türlü radikal devrim anlayışına karşı bir reaksiyonu temsil eder. Muhafazakarlığın temsilcilerine göre insanla ilgili her türlü konu yavaş bir gelişimin, birikimin (geleneğin) içinde var olur ve anlamlıdır. Fransız Devrimi gibi radikal değişimler insanlığın binlerce yıl biriktirdiği köklü gelenekleri bir anda ortadan kaldırmaktadır. Muhafazakarlara göre devrim öncesi siyasi kurumlar, örneğin krallık, aristokrasi v.s geleneğe dayandıkları için modern kurumlardan daha faydalıdır (Heywood, 2013: 83).

Geleneksel değerler üzerine kurulan hükümetin sorumluluğu diğer ideolojilere göre Muhafazakarlıkta daha ayrıntılı ve kapsamlıdır. Hükümetin sorumluluğu, var olan yaşam tarzlarının ustası değil, hizmetkâr olmaktır ve bu nedenle siyasetçilerin toplumu ve siyaseti dönüştürme eğilimine direnmeleri gerekmektedir. Devlet eylemciliğinin bu şüphesi, muhafazakârlığı yalnızca radikal siyasal düşünce biçimlerinden değil, aynı zamanda sosyal ve politik gücün kötüye kullanılması sonucu ortaya çıkan kötülükleri ve suiistimalleri düzeltmeye adanmış modernleştirici, antitraditionalist bir hareket olan liberalizmden ayırmaktadır (Ceylan 2007: 26–28).

1.3.3. Hükümet ve Milliyetçilik

Genel olarak milliyetçilik, özellikle ortaya çıktığı şartlar açısından, sosyolojinin konusu olmakla beraber, bir ideoloji olarak milliyetçilik esas itibariyle siyaset teorisi ve felsefesinin konusudur. “Millet” kelimesi 13. yüzyıldan beri kullanılmakta ve Latince doğum anlamına gelen “nasci” kelimesinden türemektedir. Natio şekline dönüştüğünde, doğum ya da doğum yeri açısından birleşen insanlar grubuna tekabül etmektedir. İngiltere'deki 17. yüzyıl Puritan Devrimi milliyetçilik duygusuyla canlandırılrsa da, önemli milliyetçi hareketlerin genellikle 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığı gözlenmektedir (Heywood, 2013: 161).

Amerikan ve Fransız devrimleri (sırasıyla 1775–1783 ve 1787–1799) siyasal milliyetçiliğin ifadeleri olarak algılanmaktadır. Daha sonra milliyetçi hareketler, 1848'de Avrupa kıtasındaki devrimlere, 1861'de birleşik bir İtalyan devletinin kurulmasına ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra Orta ve Doğu Avrupa'da yeni ulus devletlerin oluşumunu desteklemiştir (Turan 2011: 137–138).

Günümüzdeki millet kavramını, milliyetçilik doktrini ile birlikte ele alarak tanımlamak da mümkündür. Bu tanımlamadan birbirinden ayrı, ancak birbirini etkileyen üç temel faktör düzleminde de bahsetmek gerekmektedir. Bunlardan birincisi Aydınlanma düşüncesi, toplumun kendi kaderlerini belirleme prensibiyle şekillenmesidir. İkincisi Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıkan herkesin özgürlük, eşitlik ve kardeşlik idealinde birleştirildiği vatandaşlığa vurgu yapar. Üçüncüsü ise Almanya'da siyasal bir kimlik olarak değil, ancak tarih, gelenek ve kültürün şekillendirdiği Romantizm akımına işaret etmektedir (Heywood, 2013: 162)

18. yüzyılın sonundan itibaren eğitim ve kamusal yaşamın millileştirilmesi devletlerin ve politik sadakatlerin millileştirilmesi ile sürdürülmüştür (Smith 2003: 28–29).

Milliyetçilik modern ulus devletin kurucu öğelerinden birisidir. Egemenlik ögesi bir anlamda milliyetçiliğin tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Böyle bir bağlam Milliyetçiliğin belirli bir hükümet şekli veya bileşimiyle değil, ülkenin bütünüyle ilgilendiğini ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda bir geçmişi, hatta ortak bir kültürü veya coğrafi konumu paylaşan insanlarla da ilgilenmez, aksine aynı anayasa ile

“vatandaş” adı altında birbirine bağılı insanlar grubunu teşkil etmektedir (Ertan, Örs, 2018: 44–46).

1.3.4. Hükümet ve Sosyalizm

Sosyalizm ideolojisi, siyasal felsefede önemli yer tutmaktadır. Sosyalizmin temellerini, 18. yüzyılda Fransız Devrimi ile başlatıldığı varsayılan ve İngiltere'deki buhar makinesi icadına kadar uzanan tarihsel süreç oluşturur (Mises, 1951: 25).

Sosyalizm, üretim araçlarının kamu mülkiyetine (aynı zamanda toplu veya ortak mülkiyet olarak da bilinir) dayanan popülist bir ekonomik ve politik sistem olarak tanımlanabilir. Bu araçlar, insan ihtiyaçlarını doğrudan karşılamayı amaçlayan malları üretmek için kullanılan makine, araç ve fabrikaları da içermektedir (Mises, 1951: 25).

Sosyalizm ve komunizm, iki sol ekonomik düşünce okuluna hitapta bulunan terimlerdir. Her ikisi de kapitalizme karşı çıkmaktadır. Sosyalist bir sistemde, tüm yasal üretim ve dağıtım kararları hükümet tarafından verilmektedir ve bireyler gıdadan sağlık hizmetine kadar her şey için devlete güvenmek zorunluluğu taşımaktadır. Bunun sebebi ise, kaynakların ve merkezi planlamanın ortak mülkiyetinin, mal ve hizmetlerin daha eşit dağılımını ve daha adil bir toplum sağladığını ileri sürmektedir (Brie, Spehr, 2009: 7–8).

Sosyalist idealler, kazançtan ziyade kullanım için üretimi, tüm insanlar arasında eşit miktarda zenginlik ve maddi kaynak dağılımını, piyasada rekabetçi alım satım yapmamak ve mal ve hizmetlere ücretsiz erişim sağlamak gibi hizmetleri sunmaktaydı (Brie, Spehr, 2009: 9).

Veya bir sosyalist sloganın tanımladığı gibi, “herkesten becerisine göre, herkese ihtiyacına göre” ilkesinde kendini göstermiştir (Brie, Spehr, 2009: 9).

Sosyalizmin karşı çıktığı kapitalist ekonomik düşüncesi ile arasındaki fark ve tarih boyunca savaştıkları fikirler şu şekildedir: İşlevsel olarak sosyalizm ve serbest piyasa kapitalizmi mülkiyet hakları ve üretimin kontrolü üzerine bölünebilir (Huberman, 1976: 4-5)

Sosyalizme göre hükümet doğal ve insani bir oluşum değildir. Bu bakımdan örneğin Muhafazakarların doğal bulduğu otoriteyi sosyalistler kesin bir dille

reddederler. Bu düşünceyi savunanlara göre mevcut durumda insanların aç gözlü olması, şiddet eğilimi olması onların doğalarının bir sonucu değil sosyal organizasyonun haksız bir sömürü düzenine bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre türü ne olursa olsun hükümet insanın, insanca adil barış içinde yaşamasının bir garantörü değildir. Hükümetler nerede olursa olsun ve hangi politikaları benimserse benimsesin daima bir kesimin (sermayedarların) menfaatlerin bekçisidir (Barry, 2004: 6-7).

Kapitalist bir ekonomide, özel bireyler ve şirketler üretim araçlarına ve bunlardan kazanç elde etme hakkına sahiptir; özel mülkiyet hakları çok ciddiye alınmakta ve neredeyse, yaşamımızda yer alan her şey için geçerli olmaktadır. Sosyalist bir ekonomide ise, hükümet üretim araçlarına sahiptir ve onu denetlemektedir; kişisel mülke sadece kısıtlı bir süreliğine izin verilmektedir. Sosyalist bir ekonomide kamu görevlileri, üreticiler, tüketiciler, tasarruf sahipleri, borçlular ve yatırımcılar ticareti, sermaye akışını ve diğer kaynakları devralarak ve düzenleyerek kontrol etmektedir. Serbest piyasa ekonomisinde ise ticaret isteğe bağlı veya düzenlemeye uygun olmayan bir şekilde gerçekleştirilir (Hudis 2018: 4-6).

Sosyalizm'e göre ekonomik düzen kendisinden oluşmadığı bilinçli bir tasarımın ve zorbalığın bir ürünü olduğu için hükümetler kendiliğinden ortadan kalkmayacaktır. Bu şiddet düzeninin ortadan kalkması, bazı sosyalist anlayışlar hariç, ancak bir sınıf mücadelesi ile ve onun ortaya koyacağı devrim ile mümkün olacaktır. Ancak hükümetlerin devrimle ortadan kalkmasını savunan sosyalist akımlar bile geçici olarak bir hükümetin varlığını onaylamak zorunda kalmışlardır. Bu onaylamanın arkasından sosyalist devrimden hemen sonra kapitalist hükümetlerin geri gelebilme şüphesi vardır (Hudis 2018: 7).

Bir hükümet anlayışını kurumsal olarak reddeden sosyalist anlayışın içinde amaca ulaşmak için partileşme ihtiyacından söz edilebilir. Marx'ın amaca ulaşmak için hiç bahsetmediği komünist parti fikri Lenin tarafından hararetle savunulmuştur. Ona göre oldukça organize bir şekilde dizayn edilmiş olan kapitalizmle mücadele edebilmek için sosyalist unsurları konsolide etmek üzere komünist parti devreye girmelidir ve devrimin öncülüğünü üzerine almalıdır (Aybar, 2011: 10-11).

1.3.5. Hükümet ve Anarşizm

Anarşi terimi, “başsızlık”, “otoritesizlik” veya “yöneticisizlik” anlamına gelen eski Grekçe bir kelimedendir (a-narkhos) gelmektedir. Anarşizmin yandaşları, en çok, insanların insanlık yasalarına tabi olmaları veya tabi tutulmadıkları bir toplum devletine atıfta bulunmak anlamında bu terimi kullanılmışlardır. Anarşizmi, her şeyden önce toplumdaki bireylerin kişisel özgürlüğünü en üst düzeye çıkarmakla ilgili ahlaksal bir doktrin olarak açıklayabiliriz (Gönül, 2008).

Genel olarak anarşizm bütün ideolojiler içerisinde yetki ve otoriteye dolayısıyla hükümete en radikal tepki gösteren ideolojidir. Türkçe’de her nedense ve her nasılsa “şiddet”, “vandalizm”, “yıkıcılık”, “ölümseverlik” gibi çağrışımlar yapan Anarşizm kendisini bunların tam tersi ile savunmaktadır. Anarşizm’e göre bu anlayış düzensizlik değil düzenin ta kendisidir. Bu kelimeyi ilk kullanan Prudhon’a göre Anarşizm düzendir, anarşizmin dışındaki herşey kaostur. Anarşistlere göre insan doğuştan iyi niteliklere sahip olduğu için her türlü otorite, özellikle otoritenin en kurumsal hali olan hükümet insan doğasını ve ilişkilerini ifsat etmektedir (Colson, 2003: 7-8).

Anarşist devlete düşmanlık, bir hükümetin egemenliğinin konularının rızasıyla meşrulaştırıldığı sözleşme teorisyenlerinin belirttiği görüşün reddedilmesine yansımaktadır (<http://sizinicin.org>).

Anarşist düşünürler, devletin/hükümetin tarihsel gelişimi hakkındaki gözlemlerinden, Pierre-Joseph Proudhon (1809–1865) ve Peter Kropotkin (1842–1921), hükümetin tüm biçimlerinin, imtiyazlı ve imtiyazları destekleyen tekellerin kurulmasında araç olarak kullanıldığı sonucuna varmışlardır. Anarşistler, devletin her şeyi kapsayan otoritesinin, vatandaşlarının yaşamları üzerinde aşırı etkili olmalarına izin verdiğini de savunmaktadırlar (Woodcock, 2004: 370-371).

Anarşistler tarafından ayrıca, devletin/hükümetin, elindeki yasaları ve güç organlarını kullanarak, yalnızca vatandaşların kamusal ve özel davranışlarını değil, aynı zamanda ekonomik hayatlarını da kontrol edebileceği ileri sürülmektedir. Bu nedenle devlet, her biçimde, gereksiz bir kötülük olarak görülmektedir (Belli, 2009: 26–28).

Modern anarşizmle ilgili fikirler, Fransız Devrimi (1789–1799) dönemine kadar izlenebilir, ancak 19. yüzyılın orta kısmında, resmi bir politik doktrin olarak kendini

kaybetmeye başlamıştır. Anarşist havza anlayışının en net anlamını ortaya koyan ilk kitap William Godwin'in “Siyasal Adalet ve Genel Erdem ve Mutluluğa Etkisi Üzerine Bir Soruşturma” eseri idi (Cuhadar, 2013: 107-108).

Bu konuda, Godwin devleti tüm sosyal hastalıkların ana kaynağı olarak tanımlamaktadır. İnsanların özgürce ve ahenkli bir şekilde yaşamasını sağlamak için Godwin, bireylerin artık başkalarının ekonomik sömürüsüne maruz kalmadığı dengesiz bir toplumun kurulmasını savunmaktadır (Bakır, 2008: 137–138).

Anarşist düşüncenin bireyci dalındaki figürlerinden biri olarak, Alman filozofu Max Stirner kabul edilmektedir. “Ego ve Kendi” kitabında Stirner, tüm özgürlüğün esasen kendi özgürlüğünden kaynaklandığı inancına dayanan bir felsefeyi benimsemiştir. “Ego” ya da “ben”i insanlığın tek ahlak pusulası olarak tanımladığı için herkesi, dini ve kişisel özgürlüğünü tehdit eden herhangi bir resmi kuruma karşı çıkmıştır. Stirner'ı 19. yüzyılın sonlarında, anarşist topluluğun bazı kesimlerine çekici kılan, bireyin özgünlüğüne duyduğu kaygılardır (Stirner 1910: 29–31).

Bireyci anarşizmin diğer önemli temsilcisi Henry David Thoreau'dur. Hükümetin koymuş olduğu bir vergiyi haksız ve adil olmadığı gerekçesi ile reddetmesi üzerinde ortaya koyduğu tavır dikkat çekicidir. Sivil itaatsizlik olarak bilinen siyasal tavrın öncülerinden olan Thoreau bir hükümet anlayışını radikal şekilde reddetmediği için aslında tam anlamıyla anarşizmin temsilcisi de sayılamaz. Onun hükümetle olan ilişkisi şöyle açıklanabilir: hükümet mekanizmasının işlemeden doğan bazı haksızlıklar vardır, eğer bireyi kendi haksızlığına aracı kılmıyorsa bireyin bu noktada herhangi bir tavır ortaya koymasına yani hükümete karşı çıkmasına gerek yoktur. Fakat eğer hükümet mekanizmasının işlemesi bireyi aracı kılarak bir haksızlık üretiyorsa birey bu durumda kendisini kötülüğe alet etmemelidir. Vicdanın kesin emirleri ile hükümetlerin haksız buyrukları arasında kaldıklarında vicdanın yanında yer almalıdır (Aktaş, 2012: 13-15).

1.3.6. Hükümet ve Feminizm

Feminizm diğer tüm ideolojiler içerisinde otorite/hükümet ilgisi en zayıf düzeyde olan ideolojidir. Feminizmin ilgisi doğrudan cinsiyet problemidir. Bu akımın savunucularına göre dünya tarihi Marx'ın ifade ettiği gibi sermayedarlar-emekçiler

çekişmesinin (diyalektiğinin) değil iki cins arasındaki diyalektiğin bir ürünüdür. Deyim yerinde ise Marx'ın kapitalist sınıfının karşılığı Feminizm'de erkekler, proletar sınıfının karşılığı ise kadınlardır (Brown, 2016: 11-12).

Başlıca iki türü bulunan Feminizm'in otorite ve hükümet anlayışları da birbirinden oldukça farklıdır.

İlk dalga olarak bilinen, liberal feminizm düşüncesinin temsilcilerine göre aile ve onun kurumsal yansıması olan hükümet reddedilmemektedir. Yani bunların varlıkları sorgulanmamaktadır. Bu anlayışın temsilcilerine göre kadınlar için verilmesi gereken mücadele aile ve hükümet otoritelerin yıkılması değil, erkeklerin tekeli altına girmiş olan hükümet ve siyasi organizasyonlardan kadınların da erkekler kadar söz sahibi olmasıdır. Kısaca bu feminizm kamusal alanda erkekler kadar kadınların da haklarının ve paylarının olması gerektiğini ileri sürmüştür (Heywood, 2013).

19.yy'ın ortalarında başlayıp İkinci Dünya Savaşı döneminde feminist paradigmaya damgasını vuran radikal feminizm ise otorite ve hükümet konusunda çok daha haşin ve sert düşünceler dile getirmektedir. Bu feminizme göre kadının bugünkü sömürsünün altında asırlardır sorgulanamayan ataerkil kültür ve onun yuvası olan aile bulunmaktadır. Günümüzdeki hükümetler de bu anlayışın bir yansımasıdır. Hükümetler ve onu işletenler kendi varlıklarını besleyip destekledikleri için ataerkil kültüre sahip çıkmakta ve onu her vesile ile yüceltmeye çalışmaktadırlar. Dolayısıyla feministler, hükümet doğrudan doğruya radikal feministlerin hedefinde olmamakla birlikte kadının ezilmesinde rol oynadığı için hükümetlerin de sorgulanması gerektiğini düşünürler (Heywood, 2013: 234).

Feminizm kelimesi gerçek anlamda, toplumsal açıdan kadınların güçlendirilmesi ve kadınların haklarına destek anlamına gelmektedir. Feminist, kadının toplumdaki haklarını savunan ve aynı zamanda kadınların iyileştirilmesi ve kurtarılması için çaba sarf eden kişilerdir (Heywood, 2013: 234).

Bir ideoloji ve bir hareket olarak, Feminizmin, 1940'larda, erkeklerin sivil toplumdaki kadının adaletsizliğine karşı mücadele etmek için siyasal bir mücadele biçiminde ifade edildiğinde önem kazanmıştır. Bu hareketin ana noktası, tüm alanlarda kadınları bir araya getirmek ve yüzyıllar boyunca karşılaştıkları ayrımcılık konusunda

farkındalık yaratmaktır. Fransız Devrimi ve Özgürlük, Eşitlik ve Adalet İdeallığı, bir yerde kadınların kurtuluşu düşüncesinin temellerini de atmıştır (Taş, 2016: 164–165).

ABD piyasa ekonomisinin yükselişinden bu yana, kadınların toplumdaki yerinin ideolojisi gündem kazanmaya başlamıştır (Castro, 1990: 36). Mary Wollstonecraft'ın, feminist teorinin ilk ve en başat eseri olarak kabul edilen “Kadın Haklarının Bir Gerçeklendirilmesi” (1792) İngiltere'de yayınlanmıştır. Kadınların sadece erkekleri memnun etmek için var olduğu fikrine meydan okuyarak, kadın ve erkeklere eğitim, iş ve politika konusunda eşit fırsatlar tanınmasını önermiştir. İleri sürdüğü şey, kadınlar, erkekler kadar doğal değiller ise, bunun nedeni toplumun onları alakasız olmaları için eğitmesidir (Duman, 2012: 75–76).

Modern Feminizm, “eşitlik” adına, toplumsal cinsiyet ayrımlarını ortadan kaldırarak ve akademik, ekonomik, sosyal ve politik yaşamın her alanında cinsiyet eşitliği (erkeklerin ve kadınların istatistiksel orantılığını) zorlayarak kadınların tam özerkliğini teşvik etmeyi amaçlayan bir hareket haline gelmiştir. Radikal Feminizm ise toplumun içindeki patriarşi hipotezine odaklanan ve toplumu, ilişkilerin karmaşıklığına dönüştüren bir sistem olarak algılamaktadır (Güneş, 2017: 248–249).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ HÜKÜMET SİSTEMLERİ

2.1. BAŞKANLIK SİSTEMİ VE ÖZELLİKLERİ

Başkanlık sistemi, hükümet başkanının yasama organından ayrı bir yürütme organına liderlik ettiği, demokratik ve cumhuriyetçi bir hükümet sistemi olarak tanımlanabilir. Bu sistemde, kuvvetler ayrılığı ilkeleri (yasama, yürütme, yargı) sert bir biçimde uygulanmaktadır. Yani kuvvetlerin birbirine müdahale etme durumları yoktur. Bu şu anlama gelmektedir, kuvvetlerden herhangi birisi diğerini ortadan kaldırma gibi bir yetkiye sahip değildir (Gözler, 2010: 570–571).

Başkanlık sisteminde hükümetin başı Başkan'dır, bu sayede diğer hükümet sistemlerine göre Başkan daha güçlü bir figürdür. Bununla birlikte Başkanın gücü elbette ki sınırsız bir yetkiyi ifade etmemektedir. Kuvvetler ayrılığı mantığı gereği Başkan'ın kuvveti diğer kuvvetler tarafından dengelenip frenlenmektedir. Yani parlamento, hükümet ve yargı birbirinden bağımsız olmakla birlikte çeşitli mekanizmalarla birbirlerini denetlemektedirler (Gözler, 2010: 573-574).

Başkanlık yönetim sisteminin temel özelliklerinden birisi Cumhurbaşkanı'nın rol üstünlüğüdür. İkinci özellik, Başkan'ın doğrudan halk tarafından seçilmesidir. Ve son olarak söyleyebileceğimiz Başkan'ın sabit bir görev süresinin olmasıdır (TBMM Ar-Mer, 2017: 5-6).

2.1.1. Başkanlık Sisteminin Ortaya Çıkışı

1787 yılında ABD'de ortaya çıkan Başkanlık Hükümet sistemi, anayasaya dayalı şekilde işlemekteydi. Anayasanın çerçeveleri, ilk olarak güçlerin ayrılması konusunda Montesquieu tarafından ilan edilen ilke ekseninde benimsenmişti. Yürütme, yasama ve yargı olmak üzere üç hükümet kolunun bağımsızlığı dikkatlice dile getirilmişti. Kuvvetlerin hukuksal ve siyasal olarak ayrıldığı Başkanlık sisteminde ABD'e örneğinde olduğu gibi kuvvetler arasında bazı etkileşim mekanizmaları vardır. Buna göre bazı durumlarda yürütme (Başkan) yasamayı kontrol edip dengelemekte, bazı durumlarda ise kongre (yasama organı) Başkan'ı kontrol edip dengelemektedir. Kuvvetler arasındaki

sert ayrımın bu şekilde bir nebze de olsa yumuşatıldığı ABD sistemine “check and balance sistemi” denilmektedir. Bu sayede sistemin işlerliği sağlanmaktadır. Başkanlık sistemi denince akla hemen ABD gelse bile günümüzde bu sistemi benimseyen onlarca ülke bulunmaktadır. Almanya, Brezilya, Pakistan, Arjantin akla ilk gelen ülkelerdir (Fendoğlu, 2017: 228–230).

2.1.2. Başkanlık Sisteminin Asli Özellikleri

Başkanlık sisteminin genel özelliklerine kısaca yukarıda değinilmiştir. Bu sistemin biri, olmazsa olmaz diğeri ise bu özellikleri tamamlayan olmak üzere iki grup şeklinde sistematize edilecek tanımlayıcı özellikleri bulunmaktadır. İlk grup öğeleri sistemin asli unsurlarını ikinci grup öğeleri ise sistemin tali özelliklerini meydana getirmektedir.

Başkanlık sisteminin asli özellikleri olarak genellikle şunlar ifade edilmektedir.

Yürütme (başkan) tekli yapıdadır. Daha sonra ifade edileceği gibi parlamenter sistemde yürütmenin dualist (kolejial) olmasına karşın, Başkanlık sisteminde yürütme monist yapıdadır. Buna göre kabine ve Başbakan gibi iki organın yetkileri Başkanlık sisteminde tek kişide toplanmıştır. Kısaca bütün yürütmenin sahibi tek başına Başkandır (TBMM Ar-Mer, 2017: 49).

- 1) Başkan belli bir süre için doğrudan halk tarafından seçilir (Gözler, 2010: 571-572). Başkanın görev süresi bu sistemin anavatanı sayılan ABD’de 4 yıldır. Brezilya’da da 4 yıldır, Azerbaycan’da ise 5 yıllığına seçilmektedir. Başkanın birden çok seçilip seçilmemesi de ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örn: ABD’de bir kişi bu göreve en fazla iki defa seçilebilir, Azerbaycan’da ise durum farklıdır, bir kişi istediği kadar seçilebilir yani sınırsız seçilme hakkına sahiptir (Gözler, 2010: 571-572).
- 2) Başkan yasamanın güvenine dayanamaz. Yani parlamenter sistemde olduğu gibi Başkan görevine devam etmek için yasama organından güven oyu almak gibi bir duruma mecbur değildir (Gözler, 2010: 571-572).
 - Başkanlık sisteminde, kuvvetler ayrılığı erkleri sert biçimde ayrılmaktadır.
 - Başkanlık sisteminde, yürütme organı tek kişiliktir. (başkanın elinde)
 - Başkan, doğrudan halk tarafından belirli süre için seçilmektedir.

- Bir kişi hem yasadada hem de yürütmede görev alamaz. Bu nokta yasamanın ve yürütmenin kesin bir Şekilde ayrılması durumunu göstermektedir (Kaymal, 2017: 153-154).

2.1.3. Başkanlık Sisteminin Tali zellikleri

Başkanlık sisteminde yer verilen tali özelliklere değinmek gerekirse; ortaya çıkan üç temel konu üzerinde durulabilir.

- Bunlardan birincisi: Başkan yasama organını feshedemez konusudur. Burdaki temel prensip, nasıl yasama organı başkanı güvensizlik oyu ile dşremiyorsa aynı Şekilde Başkan da yasamayı düşüremez anlamındadır (Caner, 2013: 196-197).
- İkincisi aynı kişi hem yasadada hem de yürütmede yer alamaz. Bu madde ile gösterilmiştir ki yasama ve yürütme birbirinden tamamen ayrılmış ve bağımsız bir Şekilde işlemektedir (Caner, 2013: 196-197).
- Üçüncüsü ise, Başkanın yasama organına katılamaması durumudur. Böylece yasama ile yürütme organlarındaki mutlak ayrılık, yasamanın yada yürütmenin birbirlerininemdahale etme yetkilerinin olmayışı ile de kendini göstermektedir. Bu nedenle Başkan, meclis toplantılarının kapatılması v.s gibi yetkilere sahip değildir (Caner, 2013: 196-197).

2.1.4. Başkanlık Sisteminin Avantaj ve Dezavantajları

Dünyada her konuda olduğu gibi Başkanlık sistemide tek başına ne tamamen iyi ne de tamamen kotdr. Ekonomikterminoloji (Ekonomi dili) ile ifade etmek gerekirse her seçimin bunu tercih etme karşılığında bir maliyeti (dezavantajı=alternatif maliyeti) vardır. İlk olarak Başkanlık sisteminin avantajlarını daha sonra da dezavantajlarını (alternatif maliyeti) incelenecektir. Avantajları mevzusunda şu hususların altı çizilebilir:

- Birinci avantaj doğrudan yetki ilkesidir. Başkanlık sisteminde Başkan halk tarafından seğildiği iēin bazılarına göre bu devlet Başkanın gücünü dolaylı yollardan göreve getirilen liderlere kıyaslayarak daha meşru kılmaktadır (TBMM Ar-Mer, 2017: 7-8)

- İkinci avantaj kuvvetler ayrılığı ilkesidir. Başkanlık sisteminde, başkanlık ve yasama meclisi iki paralel yapı olarak işlevini sürdürmektedir, bu sistemin destekçilerine göre, böylelikle her iki organ birbirini karşılıklı olarak denetleyerek, suistimalin ve makamın kötüye kullanılmasının önüne geçilmiş olunur (TBMM Ar-Mer, 2017: 7-8).
- Üçüncü avantaj hızlı karar mekanizması sağlamasıdır. Güçlü yetkilerle donatılmış bir Başkan yürütme organını da elinde bulundurduğu için hızlı bir şekilde karar alma yetkisine sahiptir (TBMM Ar-Mer, 2017: 7-8).
- Dördüncü avantaj ise istikrara elverişli olmasıdır. Yasama ve yürütmenin birbirini feshetme durumu söz konusu olmadığı için görev süreleri bellidir. Bu anlamda bir istikrardan söz edilebilir (TBMM Ar-Mer, 2017:7-8).

Başkanlık sisteminin dezavantajlarını da dört temel başlık altına toplamak mümkündür:

- Birincisi, başkanlık sistemi otoriter rejime eğilimlidir. Siyaset bilimciler Başkanlık sisteminin anayasal çerçevede stabil olmadığını da öne sürmüşlerdir. Onlara göre başkanlık sistemine geçen ülkelerin çoğu otoriter rejime dönüşmüştür (TBMM Ar-Mer, 2017: 8-9).
- İkincisi, kuvvetler ayrılığı devlet organizasyonunda bütünselliği aşındırıcı bir etki gösterebilir. Başkanlık sisteminde, Başkan ve yasama meclisi iki ayrı/paralel yapı olarak çalışmaktadır. Bu nedenle bazı düşünürler bu durumun farklı, istenmeyen siyasi çıkmazlara yol açabileceğini öne sürmüşler ve Başkanın ve meclis organlarının birbirlerini suçlamaları durumunun da söz konusu olacağını savunmuşlardır. Siyasal kültürün elverişli olmadığı durumlarda yasama ve yürütme bağımsızlıklarından kaynaklı olarak birbirlerinden tamamen kopmuş iki kuvvete dönüşebilir. Bu durum, devlet organizasyonunun birliktelik ve uyum gerektiren çalışma prensiplerini ortadan kaldırabilir (TBMM Ar-Mer, 2017:8-9).
- Üçüncüsü, liderlik değişimi sınırlı ve katıdır. Devlet Başkanı'nın görev süresi dolmadan görevinden alınamaz ve görev süresi ülkelere göre değişen 4 veya 5 yıldır. Başkan'ın yetersiz olması durumunda onun yerine başka bir kişiyi ikame etme olanağı yoktur. Bir başkanın yerine başka birisinin geçmesi için ancak gelecek seçimleri beklemek gerekir. Kısaca bu sistem farklı yürütme

alternatiflerine açık olmayan yani esnek olmayan bir sistemdir (TBMM Ar-Mer, 2017:8-9).

- Dördüncü dezavantaj ise başkanlık sistemi ülkenin siyasi kültürü ile uyumlu olmayabilir. Çünkü başkanlık sistemi daha çok ABD siyasi kültürünün bir yansımasıdır. Halbuki ülkelerin siyaset gelenekleri birbirinden oldukça farklıdır. Bazı siyaset bilimcilere göre başkanlık sisteminin tamamen kendisine özgü şartları olan, ABD dışında istikrarla bir demokrasi sağlamadığı bir gerçektir (TBMM Ar-Mer, 2017:8-9).

2.2. PARLAMENTER SİSTEM VE ÖZELLİKLERİ

Başkanlık sistemi tam kuvvetler ayrımı sistemi, meclis hükümet sistemi kuvvetler birliği sistemi olarak tanımlanırken, Parlamenter sistem ılımlı kuvvetler ayrımı sistemi olarak tanımlanmaktadır. Parlamenter sistemde kuvvetler hukuksal olarak birbirinden ayrılmışken siyasi olarak birbirinden ayrılmamıştır. Bu sistemde kuvvetlerin her ne kadar eşit olduğu düşünülürse de fiiliyatta yasamanın yürütmeye karşı nispeten üstünlüğü söz konusudur (Beceren, Kalağan, 2007: 164).

Parlamenter sisteminin en temel özelliklerinden biri Cumhurbaşkanı'nın meclis tarafından seçilmesidir. Parlamenter hükümet sistemlerinde aynı kişi hem yasadaki hem de yürütmede görev alabilir. Parlamenter sistemlerinde hem kollektif sorumluluk hem de kişisel sorumluluk mevcuttur. Parlamenter sistemlerde Cumhurbaşkanı'nın belirli şartlar dahilinde meclis seçimlerini yenileyebilmesi bu sistemin en doğal sonucudur. Parlamenter hükümet sisteminin diğer temel özellikleri ise: (Gerring, Thacker, Moreno, 2008: 15-16).

- Hükümet yasama organından kaynaklanır (yasama tarafından seçilir).
- Hükümet yasama organına karşı sorumluluk taşır.
- Yürütme organı iki yapılıdır (dualisttir).
- Aynı kişi hem yasadaki hem de yürütmede görev alabilir.
- Bakanlar kurulu yasamanın çalışmalarına/uygulamalarına katılmak zorundadır (<https://www.ilimvemedeniyet.com>).

Parlamenter hükümet sisteminde yasama ve yürütme güçleri birbirinden esnek ve yumuşak bir şekilde ayrılmaktadır. Yani yasama yürütmeyi ve yürütme de yasamayı

feshedebilir. Parlamenter hükümet sistemlerinde yürütme dualisttir (çift başlıdır). Buna en güzel örnek Cumhurbaşkanı'nın anayasal çerçevede meclis seçimlerini yenileyebilmesidir. Eğer böyle bir durum gerçekleşirse yürütme yasamayı feshetmiştir anlamındadır. Yasama güven oyu tanımazsa veya başbakan yüce divana sevk edilirse hükümet düşmüş demektir. Buda yasamanın yürütmeyi düşürmesi anlamına gelmektedir (TBMM Ar-Mer, 2017: 5-6).

2.2.1. Parlamenter Sisteminin Ortaya Çıkışı

Başkanlık sistemi denince akla ilk gelen ülke ABD ise, Parlamenter sistem denince akla gelen ilk ülke kuşkusuz ki İngiltere'dir. Parlamenter sistemin kökleri John Locke, John Stuart Mill, Adam Ferguson ve Montesquieu gibi liberal düşünürlerin görüşlerinden kaynaklanmaktadır. İlk Parlamentoların oluşumunda kral yanlısı Torry'lere karşı mücadele veren Whing'lerin çabaları ile Parlamenter sistem yerleşip güç kazanmıştır. İngiltereden sonra diğer ülkelerde de bu sistem çeşitli dönemlerde uygulanmaya konulmuştur. İlk parlamenter hükümet sistemi modelinin ortaya çıkışı, İngiliz Parlamentosu'na dayanmaktadır (Kama, 2016: 163-164).

Tarihsel olarak ise Parlamento'nun kökleri "Witan ve Moot" olarak adlandırılan iki Anglosakson kurumu ile 8. ve 11. yüzyıllara dek uzanmaktadır. Anglosaksonlar hukukun kaynağı olarak örf ve adetleri görmekteydi. Bu nedenle kralın kanun koyucu olarak geçerliliğini kabul ettirebilmesi, ancak etrafında bulunan ve bilge kişilerden (Witan) oluşan "Witenagemot" meclisinin rızası ile mümkün olabilmekteydi (Kama, 2016: 161-162).

Bir diğer adım 1215 yılı İngiltere'de "Magna Carta" ile başlatılmış ve gelişmeye devam etmiştir. Böylece "Büyük Konsey" olarak adlandırdıkları kurumun adı 1236 yılında "Parlamento" olarak anılmaya başlamıştır. 1295'te Parlamento, soylular ve piskoposların yanı sıra İngiltere ve 1282'den bu yana Galler'deki her bir ilçe ve kasabadan iki temsilciyi içerecek şekilde gelişmişti. Bu, gelecekteki tüm Parlamentoların bileşimi için bir model olarak nitelendirilmeye başlamıştır (Tuzcuoğlu, 2015: 280-281).

Modern döneme bakıldığında, Parlamenter hükümet sisteminin ortaya çıkışı 18.yy'ın sonlarına ve 19.yy'ın başlarında İngiltere'de ortaya çıktığını söylenebilir.

Avrupa kıtasında ilk önce Belçika’da sonra 1875 yılında Fransa ve daha sonra da diğer İskandinav ülkelerinde gelişmeye başlamıştır (Bağce, 2017: 7-8).

Türkiye, 1876’dan beri Parlamenter sistem tecrübesine sahiptir. 1921 ve 1924 anayasaları ile Parlamenter sistemden uzaklaşan Türkiye 1961 anayasası ile tekrar Parlamenter sisteme geri dönmüştür (Asilbay, 2013: 258). 1982 anayasası da aynı sistemi devam ettirmiş, ancak 2007 ve 2017 değişiklikleri ile Türkiye Parlamenter sistemden Yarı Başkanlık sisteminde ve daha sonra da Başkanlık sistemine geçmiştir (Yokuş, 2017: 1-2). Çalışmanın diğer ayağını teşkil eden Gürcistanda ise 1991 ve 1995 anayasalarında parlamenter sistem kabul edilmiştir (კახიანი, 2012: 164).

2.2.2. Parlamenter Sisteminin Asli Özellikleri

Parlamenter sisteminin asli olan özellikleri konusunda literatürde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu sistem üzerinde çalışan düşünürlerin görüşlerinden hareketle incelersek bu sistemin asli özellikleri olarak aşağıdaki birkaç hususun altı çizilebilir:

- Birincisi, yürütme dualist yapıdadır. Yürütmenin birinci ayağını teşkil eden Cumhurbaşkanı yürütmenin sorumsuz kanadını, ikinci ayağını teşkil eden Bakanlar Kurulu ise yürütmenin sorumlu kanadını oluşturur. Yürütmenin ikinci kanadı olan BK’da kendi içinde Başbakan ve Bakanlardan meydana gelir. Bu sistemde Başbakan’ın seçilmiş olması zorunlu iken Bakanlar için böyle bir zorunluluk yoktur. Parlamenter sistemde Başbakan Bakanların hiyerarşik üstü değildir. Yine de Kabinayı teşkil eden Bakanlara karşı görece bir üstünlüğe sahiptir. Başbakan’ın bu konumu literatürde “primus inter pares” (eşitlerarası birinci) ifadesi ile karşılık bulmaktadır. Başbakan’ın bu konumu bir futbol takımındaki kaptanın pozisyonuna benzetilebilir. Kaptan herhangi bir takım arkadaşını oyuna alamaz ve oyundan çıkartamaz, ancak teknik direktöre bu konularda görüş bildirebilir. Bunun gibi Başbakan da bir bakanı bu görev için veya bu görevden alınması için önerebilir. Bakanı göreve atamak ve onun görevine son vermek Cumhurbaşkanı’ın yetkisi içindedir (TBMM Ar-Mer, 2015:5-6).

- İkincisi, Yürütme yasamanın içinden çıkar. Yani yürütme yasamanın bir türevidir. Kısaca halk yalnız Parlamento üyelerini seçer. Parlamento ise kendi içinden yürütmeyi çıkartır. Bu, şu anlama gelmektedir: seçmenler Parlamento üyelerini seçerken hükümetin kimlerden oluşacağını bilemezler. Çünkü Cumhurbaşkanı

hükümeti kurmak için Parlamento üyelerinden herhangi birini hükümeti kurmak üzere görevlendirebilir. Ancak teamül olarak Cumhurbaşkanları genellikle Parlamento'da en büyük çoğunluğa sahip partinin başkanını hükümeti kurmak üzere görevlendirmektedir. Bunun mantığı da şudur: az sonra ifade edileceği gibi, hükümet kurulduktan sonra güven oyuna baş vurulur. Güven oylamasında herhangi bir olumsuzluğun yaşanmaması, yani hükümetin göreve devam etmesi ancak en büyük partinin başkanının, başbakan olarak atanması ile mümkündür (TBMM Ar-Mer, 2015:5-6).

- Üçüncüsü, Yürütme yasamanın güvenine dayanır. Yürütmenin (hükümetin) yasama içinden çıkması mantıksal olarak onun yasama güvenine dayanmasını zorunlu kılar. Parlamenter sistemlerde hükümetin kurulması güven oylamasından öncedir. Diğer bir deyişle güven oylaması hükümeti kurucu değil onu devam ettirici bir işlemdir. Parlamento'nun hükümeti denetlemesi, genellikle 2017 Türkiye öncesinden hareket edilecek olursa; "soru", "meclis araştırması", "genel görüşme", "meclis soruşturması" ve "gensoru" yöntemleri ile yapılmaktadır (TBMM Ar-Mer, 2015: 6-7).

2.2.3. Parlamenter Sisteminin Tali Özellikleri

Parlamenter sisteminin tali özellikleri bu sistem için zorunlu olmayan ama onu tamamlayan niteliklerdir. Tali özelliklerin birkaçı şöyle sıralanabilir:

- Birincisi, Fesih: Parlamenter sistemde yasamanın yürütmeyi güvensizlik oyu ile düşürebilmesi imkanı var iken buna benzer şekilde yürütmenin de yasamanın görevine belli şartlar altında son verebilme yetkisi vardır. Yürütmenin yasamayı fesih yetkisi genellikle yürütmenin sorumsuz kanadı olan Cumhurbaşkanı'na tanınmaktadır. Türkiye'de de başkanlık sisteminde geçmeden önce de aynı uygulama söz konusuydu. Ancak fesih yetkisinin Cumhurbaşkanı'na tanınıp Başbakana tanınmaması, Parlamenter sistemin ve aynı zamanda hukukun genel bir ilkesi olan yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesini zedelediği açıktır. Kısaca fesih yetkisinin Cumhurbaşkanı'na olduğu kadar Başbakana da tanınması gerekir (Gözler, 2010: 594-596).

- İkincisi, aynı kişi hem yasamada hem de yürütmede yer alabilir: daha önce de ifade edildiği gibi Parlamenter sistemde kuvvetler birbirinden tam olarak

ayrılmamıştır. İşte bu durumun bir sonucu olarak bir kişi hem yasama üyesi hem de yürütme üyesi olabilir. Kısaca Parlamenter sistemde bir kişi aynı zamanda hem bakan hem de milletvekili niteliğini taşıyabilir. Bu yüzden bu sistemde bir kişinin bakanlığının sona ermesi otomatik olarak onun milletvekilliğini sona erdirmez (Gözler, 2010: 594-596).

- Üçüncüsü, Parlamenter sistemde BK yasama organının çalışmalarına katılabilmektedir: eğer kuvvetler başkanlık sisteminde olduğu gibi tam ve kesin olarak birbirinden ayrılırdı böyle bir şey mümkün olamayacaktı. Kısaca milletvekillerin her biri kanun önerisinde bulunabileceği gibi bakanlar kurulu da topluca kanun tasarısında bulunabilir. Hatta denebilir ki tasarıların önerilere göre kanunlaşma ihtimali çok daha yüksek olduğundan yasama faaliyetlerinde bakanlar kurulunun (yürütme) ağırlığı bir hayli fazladır. Yine 2017 öncesi Türkiye örneğinde hareketle Parlamenter sistemde hükümetin doğrudan doğruya sahip olduğu kanun hükmünde kararname (K.H.K) çıkarma yetkisi hükümetlerin yasama faaliyetlerinde ne denli fonksiyonel olduğunu göstermektedir (Gözler, 2010: 594-596).

2.2.4. Parlamenter Sisteminin Avantaj ve Dezavantajları

Parlamenter sistemin avantaj ve dezavantajlarını Başkanlık sisteminin avantaj ve dezavantajlarını göz önüne alarak incelemek de mümkündür. Başkanlık sisteminde avantaj teşkil eden şeyler Parlamenter sistemin aynı konudaki dezavantajlarını, Başkanlık sisteminin dezavantajları ise Parlamenter sistemin aynı konudaki avantajlarını ifade etmektedir (Asilbay, 2013: 252).

Buna göre Parlamenter sisteminin avantajları ile ilgili birkaç hususun altı çizilebilir:

- Birincisi, Parlamenter sistemde tıkanıklık olan yönlerinin çözüm yolu kolaylıkla çözümlenebilir. Yani yürütme veya yasama organlarında bir uyuşmazlık yaşanırsa, çözüm yolu güvensizlik oyu ve feshetme durumu ile sağlanabilir (Gözler, 2010: 611-612).
- İkincisi, Parlamenter sisteminin esneklik durumudur: Parlamento ile hükümet arasındaki sürekli işbirliği sistemin daha esnek ve elverişli çalışmasına neden olmaktadır (Gözler, 2010: 611-612).

- Üçüncüsü, Parlamenter sistemin kutuplaşmayı engelleyici doğasıdır çünkü mesela başkanlık sisteminde iktidarı kazanan her şeyi kazanır, kaybeden herşeyi kaybeder. Bu durum kutuplaşmaya yol açar. Halbuki Parlamenter sistemde iktidarı kazanan herşey kazanmaz, iktidarı kaybeden herşeyi kaybetmez. Bu durum ılımlaşmaya yol açar (Gözler, 2010: 611-612).
- Dördüncüsü ise devlet başkanının ılımlılaştırıcı ve uzlaştırıcı bir etkisinin olması durumudur: Parlamenter sistemlerde genellikle devlet başkanlarının rolü tarafsız, sabit ve sorumsuz olarak karşımıza çıkmaktadır. Başkanın temel görevi milletin ve hükümetin bütünlüğünü sağlamaktır. Böylelikle ortaya çıkan sıkıntılar/çatışmalar durumu söz konusu olduğunda devlet başkanı genellikle hakem rolünü üstlenmektedir (Gözler, 2010: 611-612).

Parlamenter sisteminin dezavantajlarına gelince aşağıdaki özelliklerin altı çizilebilir:

- Birincisi, Parlamenter sistem istikrarsız hükümetlere yol açabilmektedir: bilindiği gibi Parlamenter sisteminde hükümetin devamı Parlamento'nun güvenine dayanmaktadır. Yani her an Parlamento'nun güvensizliği ile yürütmenin güvenine son verilebilir. Özellikle Parlamento aritmetiğinin yetersiz olduğu durumlarda bu ihtimal her zaman kendisini gösterebilir. Kısaca Parlamenter sistem yapısı gereği bir istikrarsızlık durumunu kendi içinde taşımaktadır (Gözler, 2010: 613-614).
- İkincisi, Parlamenter sistem, zayıf hükümetlere yol açabilir. Burada vurgulanan sorun koalisyon hükümetleri ile ilgili gelişen sıkıntılardır. Özellikle partilerin birbirine yakın oy alması durumunda hükümet tek bir parti tarafından kurulamaz. Koalisyon hükümetinin zorunlu olduğu böyle durumlarda ülkenin siyasal kültürünün koalisyona el vermemesi gibi olumsuzluklar zayıf hükümet olgusunu katmerleştirebilir (Gözler, 2010: 613-614).
- Üçüncüsü, Parlamenter sistem zayıf nitelikli bir demokrasiye yol açabilir: bunun birkaç nedeni vardır: Başkanlık sisteminde yürütme doğrudan halk tarafından seçilmekte, Parlamenter sistemde ise yürütme dolaylı bir şekilde teşekkül etmektedir. Bu ise Başkanlık sisteminin bu açıdan yani demokrasiye yatkınlık açısından Parlamenter sisteme göre daha elverişli olması anlamına

gelir. Keza güçler ayrılığı bakımından da Parlamenter sistem Başkanlık sistemine göre demokrasiye daha az yatkındır. Çünkü Parlamenter sistemde güçler tam ve kesin olarak birbirinden ayrı değildir. Son olarak Parlamenter sistemin hesap verebilme kapasitesi çok yüksek değildir çünkü güçler tam birbirinden ayrılmadığı için kimden hangi hesabın sorulacağı tam belli değildir. Demokrasinin bir yönünü de denetim olduğunu hesaba katarsak bu açıdan Parlamenter sistemin, Başkanlık sistemine göre daha dezavantajlı bir sistem olduğu söylenebilir (Gözler, 2010: 613-614).

2.2.5. Parlamenter Sistemde Parlamento - Hükümet İlişkisi

Parlamenter sistem ile hükümet ilişkisi literatürde birbirinin ikamesi olarak kullanılmaktadır. Yani Parlamenter sistem zaten bir hükümet sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eş anlamlı kullanılmasının sebebi dünyaca Parlamentonun sıkça konuşulması ve gelişmesidir. Devletin, halkın, demokrasinin v.s gibi kurumların ihtiyaçlarına destek verecek ve sorunları ile ilgili günlük yaşamlarında yardımcı olacak, organ haline gelmiştir (Gerring, Thacker, Moreno, 2008: 28-29).

Hükümetin görevine destek sağlayan parlamentonun rolü oldukça önemlidir. Böylece toplum içerisinde sorumlulukları, sıkıntılarını ve problemleri demokratik bir biçimde (diyalog yolu ile) çözmeye çalışan parlamentoların sorumlulukları dahilindedir. Yasama organını temsil eden ve kilit rol üstlendiği Parlamentolar, toplumun hızla değişen yasalarını, ihtiyaçlarını kontrol etme sorumluluğunu Hükümete devretmesi ile, halkın da Hükümete karşı güvenini kazanmıştır (Özbudun, 1968: 59-60).

Zaman açısından değişiklik geçiren ve zor süreçlerden geçen Parlamentolar yeni yüzyılın zorluklarına uyum sağlamaya çalıştıkları için, önemli değişiklikler geçirmişlerdir. Geçtiğimiz birkaç yıl önce, birçok parlamentoda kamuoyu ile daha etkin bir şekilde ilgilenmek ve çalışma şeklini geliştirmek için sayısız çaba gösterdiğine tanıklık etmişler: seçmenlerini daha gerçekçi bir şekilde temsil etmek, kendilerine daha erişilebilir ve hesap verebilirlik prosedürlerinde daha açık ve şeffaf olmak, etkili temel mevzuat görevleri ve hükümetin gözetimi gibi birçok değişim ile karşı karşıya gelmiştir (TBMM Ar-Mer, 2017: 10-11).

2.3. MECLİS HÜKÜMET SİSTEMİ VE ÖZELLİKLERİ

Meclis hükümet sistemi, kuvvetlerin ilişkisi bakımından Başkanlık sisteminin tam aksi kutbunda yer alan bir sistemdir. Kuvvetler ayrılığı Başkanlık sistemini hemen akla getirdiği gibi kuvvetler birliği sistemi denince de akla ilk gelen Meclis hükümet sistemidir. Bu sistem genellikle olağanüstü dönemlerin bir niteliğidir. Bu sistemde kuvvetler hukuksal ve siyasal olarak Parlamentoda toplanmıştır. Yani yasama organı teorik olarak yürütme organını içine almaktadır. Kısaca söz konusu sistemde yürütme, yasamanın bir memuru gibidir. Hatta bu sistemde yargının da tam bağımsız olmadığını çoğu kere yasamanın emrine girdiğini söylemek mümkündür. Sistemde Başbakan hatta Cumhurbaşkanı makamları yoktur. Her iki makam da Meclis başkanlığında toplanmıştır (Gözübüyük, 1986: 37-38).

Meclis hükümet sisteminin kuramsal temellerinin Rousseau'nun ulus iradesinin ve egemenliğin bölünmezliği ilkesine dayandığı söylenebilir. Ulusal egemenlik kuramına göre, belli bir zamanda ve belli bir ülkede yaşayan insanların kişiliklerinden ayrı manevi bir kişi olan ulus egemenliğinin tek kaynağı ve sahibidir (Bakırcı, 1994: 75-76).

Meclis hükümetinin en göze çarpar özellikleri olan hukuksal açıdan yasama ve yürütme iktidarlarının mecliste toplanması, yürütmenin yasamanın bir aracı olması, meclis adına ve onun emir ve direktifleriyle hareket etmesi zorunluluğu ulusal egemenlik kuramınca savunabilecek hususlar olmaktadır (Bakırcı, 1994: 82-83).

2.3.1. Meclis Hükümet Sisteminin Ortaya Çıkışı

Meclis hükümet sisteminin tarihçesi 1792'de Fransa'da ilk kez, kısa bir süreliğine de olsa kullanılmaya başlamıştır. Meclis hükümeti sisteminin kuruluşu ve devamlılığı 1795 yılı "Ulusal Konvansyon Meclisi" adı altında toplanmış ve devamlılığını sürdürmüştür (Yavuz, 2000: 197-198).

Meclis hükümet sistemi denince akla İsviçre uygulamaları gelmektedir. Günümüzde de devamlılığını sürdüren 1874 İsviçre anayasası ile federal bir devlet olan İsviçre'de meclis hükümeti sistemi uygulanmaktadır. Türkiye'de ise 1921 anayasası Meclis hükümeti sistemi kurmuştur. 1924 anayasası da Parlamenter sisteme

doğru bir eğilim gösterse bile genel olarak Meclis hükümeti sisteminin özelliklerini taşımaktadır (Yavuz, 2000: 197 – 198).

Bu gelişmelerden sonra I. Dünya Savaş'ın bitmesi ile birlikte köklerini geliştiren Meclis hükümeti sistemi, o dönemdeki Weimar Cumhuriyetleri'ni (Alman Eyaletleri) kapsayan ve bütün Baltik ülkelerini de içinde barındıran, (Litvanya, Estonya, Latvia v.s) böylece 1920 – 1929 yıllar arasında Avusturya'ya kadar yayılmıştır (Yavuz, 2000: 198 – 199).

2.3.2. Meclis Hükümet Sisteminin Asli Özellikleri

Meclis hükümet sisteminin temel özelliklerinden birisi Meclisin rol üstünlüğüdür. Bu hükümet sisteminde yasama ve yürütme erkleri Mecliste toplanmaktadır. Böylece güçler birliği teorisi de uygulanmaktadır. Diğer temel özellikleri de sırası ile şu şekilde açıklanabilir: (Özbudun, 2000: 475-476).

- Meclis hükümeti sisteminde, yasama ve yürütme yetkisi Meclisin elindedir (Kurttopuz, 2016: 463-464).
- Yürütme organı Meclis tarafından seçilmektedir ve Meclis emirleri doğrultusunda işlerini yerine getirir (Kurttopuz, 2016: 463-464).
- Yürütme kurulu (bakanlıklar) Meclis tarafından doğrudan seçilmektedir (Kurttopuz, 2016: 463-464).
- Bakanların ortak sorumluluğu bulunmamaktadır. Herkes kendi etkinliklerinden sorumludur (Kurttopuz, 2016: 463-464).
- Cumhurbaşkanlığı veya Başbakanlık kurumları bulunmamaktadır (Kurttopuz, 2016: 463-464).
- Yürütmenin, yasama üzerinden parlamentoyu fesih etme yetkisi bulunmamaktadır. Tam tersine yürütme yasamanın bir görevlisi gibi çalışmaktadır (Kurttopuz, 2016: 463-464).

2.3.3. Meclis Hükümet Sisteminin Tali Özellikleri

Meclis hükümet sisteminin asli özelliklerini açıkladıktan sonra tali olan özelliklerine geçilebilir. Bu durumda meclis hükümet sisteminin hem yürütmedeki hem de yasamadaki özelliklerine değinilecektir.

Yasamada Meclis hükümet sisteminin tali özellikleri:

- Birincisi, Meclis hükümet sistemlerinde yasama organı tek meclislidir. Yani parlamenter sistemindeki gibi hem tek meclisi olma hem de iki meclisli olma durumu bulunmamaktadır (Karatepe, 2013: 224-225).
- İkincisi, Meclis hükümet sisteminde toplanma hakkı sadece meclisin elindedir. Yani tek başına hareket etmektedir (Karatepe, 2013: 224-225).
- Üçüncüsü, feshetme durumu söz konusu olduğu zaman bunu sadece kendisi Meclis yapmaktadır (Karatepe, 2013: 224-225).
- Dördüncüsü, Meclis hükümet sisteminde meclisin rolünün oldukça önemli olduğu daha önce vurgulanmıştı, böyle olduğu için meclis sürekli çalışma eğilimindedir. Buna “meclisin sürekliliği” denilir. Diğer bir deyişle bu hükümet sisteminde meclis, çalışmalarına ara vermez (Karatepe, 2013: 224-225).

Yürütmede Meclis hükümet sisteminin tali özellikleri:

- Birincisi, Meclis hükümet sisteminde “icra heyeti”nin, meclisten ayrı bir varlığı, kendine mahsus bir hüviyeti ve teşebbüs kuvveti yoktur. İcra vekilleri heyetinin kendisine has bir hükümet programı, kendisine has bir siyaseti de yoktur. Meclis ne istiyorsa, icra vekilleri heyeti onu yapmak zorundadırlar. (Karatepe, 2013: 224-225).
- İkincisi, Meclis hükümet sisteminde bir devlet başkanı yoktur. (Karatepe, 2013: 224-225).
- Üçüncüsü, Meclis hükümet sisteminde bir başbakanlık makamı da yoktur. (Karatepe, 2013: 224-225).
- Dördüncüsü, Meclis hükümet sistemlerinde “icra vekilleri heyeti” üyeleri arasında “kolektif sorumluluk” ve “bakanlık dayanışması” ilkesi geçerli değildir (Karatepe, 2013: 224-225).

2.3.4. Meclis Hükümet Sisteminin Değerlendirilmesi

Meclis hükümeti sisteminde çoğu kez teoriyi ters yüz eden gelişmeler yaşanır. Bu durum özellikle yasama organının teorideki yetkileri ile ilgilidir. Teoride bütün yetki yasama organında toplanmış olmasına rağmen uygulamalar göstermektedir ki,

aslında yürütme yasamanın da yetkilerini kendi eline alarak yasamayı devre dışı bırakabilmektedir. Türkiye 1921 Meclisinde, bu konuda yani meclisin yetkilerinin devre dışı bırakılması konusunda sert ve çetin tartışmalar yaşanmıştır. Bu mecliste ikinci grup olarak bilinen muhalefet meclisin yetkilerini savunmak için büyük bir çaba göstermiştir (Yavuz, 2000: 198-199).

Meclis hükümet sistemi olağanüstü dönemlerin bir özelliği olduğu için kuvvetler bu sistemde ayrılmamıştır. Böyle olduğu için bu sistem teorik olarak demokrasiye elverişli değildir. Zaten günümüz demokrasilerinde de uygulama alanı bulmamaktadır (Göztepe, Çelebi, 2012: 91-92).

2.4. YARI-BAŞKANLIK SİSTEMİ

Böyle bir müstakil hükümet sisteminin olup olmadığı aslında çok tartışmalı bir konudur. Çünkü sözü edilen bu sistem melez bir yapıya sahiptir. Ancak literatürde sıkça yer aldığı için çalışmada bu başlığa da yer vermek yararlı olacaktır.

Yarı başkanlık sistemi, şimdi yaygın bir biçimde, ancak çoğu zaman tartışmalı bir biçimde kullanılmaktadır. Bu tür rejimlerin yeni demokratikleştirici devletlerde ortaya çıkması, bu hükümet biçiminin genellikle geçiş zamanlarında tercih edilen çözüm olduğuna işaret etmektedir. Duverger'in konseptinin eleştirel bir incelemesi, bu rejimlerin çeşitlendirilmesinin yeni ve belki de merak uyandıran sorular ortaya çıkarması nedeniyle uygun görünmektedir. Duverger'in konseptinin reddedilmesi veya Avrupa bilimsel camiasının bazı kesimlerindeki cehaletinden dolayı, onu siyasi analiz için önemli bir araç olarak savunmak gerekmektedir. Ayrıca, siyaset bilimindeki temel problemlerin incelenmesi için de bir fırsat yaratmaktadır (Ulaşahin, 2007: 35-36).

Yarı Başkanlık sistemi parlamenter sistemi ile başkanlık sisteminin karışımı ile ortaya çıkan ve “devlet başkanının genel oyla” doğrudan halk tarafından seçildiği bir hükümet sistemi olarak tanımlanabilir. Duverger'in da tanımından anlaşılacağı üzere Yarı başkanlık sisteminin öncesi Parlamenter sistemdir (Ulaşahin, 2007: 206).

2.4.1. Yarı Başkanlık Sistemi Uygulamaları

Yarı-başkanlık sisteminin tarihsel gelişimine bakacak olursak bu sistemin öncüsü 1919–1933 arasında uygulanan Alman Weimar Anayasasıdır. 1919'da Weimar rejimi,

güçlü bir başkanlıkla dengelenen parlamenter sistem olarak öngörülmüştür. Bu anayasayı yapanlar III. Fransız Cumhuriyetinin yaşadığı olumsuzluklardan yola çıkarak meclis hükümetinden uzak durmuşlardır. Ancak Nazizmin yükselişi ve sonuçta Hitlerin şansölye olmasını engelleyemediği yarı-başkanlık sistemi karşıtları tarafından Weimar rejimi olumsuz bir örnek olarak gösterilir (Erdoğan, 2011: 24-25).

“Bu hükümet sistemi demokratik bir yöntem olarak siyaset bilimi literatürüne ise ilk defa 1958 de Fransa’da V. Cumhuriyet Anayasası’nın uygulanması ile girmiştir. Fransa da IV. Cumhuriyet döneminde (1946-1958) parçalanmış ve kutuplaşmış çok parti sistemi, hükümet istikrarsızlıklarının sebebi olarak görülmüş bunun sebep olduğu sıkıntıları aşmak devlet başkanının halk oyuyla seçildiği bu sistem kabul edilmiştir” (Polater 2014: 144-145).

1962 yılında Fransa’da yapılan referandum ile onaylanan yeni anayasa reformu, Fransız hükümetinin ve genel olarak yarı-başkanlık sisteminin yeni başlangıç olduğunu söyleyebiliriz. Duverger tarafından geliştirilen yeni reformlar neticesinde: doğrudan halk tarafından seçilen ve geniş yetkiler verilen Cumhurbaşkanı özelliği ve bakanlar kurulunun da sorumluluğunun artırılması ile bu iki temel özelliğin olduğu söylenebilir (Demir, 2011: 835-836).

Şayet Duverger’in tanımından hareket edilecek olunursa çalışma konusunu teşkil eden Türkiye ve Gürcistan’da yakın zamanda yarı-başkanlık sistemine geçmiştir. Türkiye ilk kez 2007 anayasa değişikliği ile yarı-başkanlık sistemine geçmiş, 2017’de ise bu sistemi terk ederek Başkanlık sistemine geçmiştir (Polater 2014: 136). Gürcistan ise bağımsızlığını kazandıktan sonra kısa bir süre sonra 1995’de Parlamenter sistemi kabul etmiş 2012 yılında ise bu sistemden vazgeçerek yarı-başkanlık sistemini uygulamaya başlamıştır. Günümüzde halen, Gürcistan hükümet sistemi yarı başkanlıktır (კახიანი, 2012).

2.4.2. Yarı Başkanlık Sisteminin Tanımlayıcı Özellikleri

Yarı başkanlık sisteminde, başkan veya başbakan, her biri ayrı bir seçim yetkisine sahiptir, iki yürütme gücü alanı ile karakterize edilmektedir. Böylelikle her iki sistemden farklı yönleri bulunmaktadır: Modelin ikili yürütme yapısı, onun tamamen başkanlık yönetim sisteminden uzak tutmaktadır. Aynı zamanda,

otoriterizmden kaynaklanan demokrasilerdeki politik koşullar, özellikle parti yapıları zayıf ve partilerin gerçek seçim ve parlamenter demokrasi konusunda az deneyimleri varsa, parlamento hükümeti için olgunlaşmamış bir sistem olarak kabul edilmektedir (G. Tosun, T. Tosun, 1999: 97-98).

Bu nedenle ikili bir yürütme yapısı özellikle yeni veya geçiş halindeki demokrasilere uygun düşebilir. Bir ülkenin tarihsel deneyiminin etkisi, otoriter sonrası sistem seçimini daha da etkileyebilir. İnsanların aşına olduğu bir sisteme karşı tarihsel önyargı, bu sistem için diğerlerine göre daha fazla destek sağlamaktadır (G. Tosun, T. Tosun, 1999: 97-98).

Otoriter bir yarı başkanlık sisteminin mimarları, önceki yarı başkanlık sistemi altındaki otoriter hükümet deneyimlerinden öğrenme ve bu risklere karşı koruma sağlayan bir sistem tasarlama fırsatına sahiptir. Bu verilere göre, yarı başkanlık sistemini üç başlık altında yapılandırmak için mevcut seçenekleri değerlendirmektedir: anayasal mimari, yürütme yetkilerinin dağılımı, güvenlik ve acil durum yetkileri olarak sıralanabilir (Acar, 2016: 64).

2.4.3. Yarı-Başkanlık Sisteminin Diğer Hükümet Sistemleri İle Karşılaştırılması

Yarı-başkanlık hükümet sistemine sahip olan ülkelerin çoğunda hem başkan hem de başbakanın rolü karma bir şekilde işlemektedir. Bu tür sistemlerde, başkanın parlamenter sisteminin aksine gerçek yürütme yetkisi vardır, ancak devlet başkanının rolünün başbakan tarafından kullanıldığını unutulmamalıdır (G. Tosun, T. Tosun, 1999: 114-116).

Yarı-başkanlık sistemine göre, Başkanlık sistemindeki olduğu gibi yürütme erki tek kişiden oluşmamaktadır. Yani Yarı başkanlık sisteminde fiili olsa bile yürütme erkini devlet başkanı oluşturmaktadır. Anlaşılacağı üzere Başbakanın da kilit rol oynadığı gözden kaçırılmamalıdır. “Çift yapılı yürütme ilkesinde, bir yandan parlamentoya karşı sorumlu bir başbakan ve bakanlar kurulu ile öbür yandan doğrudan doğruya halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı tarafından paylaşılmasıdır”. (Erdoğan, 2011: 24-25).

Yarı-başkanlık sisteminde, Anayasal çerçevede oluşturulan kanunlara göre hükümetin başı olarak görülmeyen başbakan, hükümetin faaliyetlerini yönetmektedir

Çünkü yine anayasaya göre, Cumhurbaşkanının da rol üstünlüğü olduğuna ve Cumhurbaşkanının da bakanlar kurulunun başkanı olduğunu ileri sürmektedir (G. Tosun, T. Tosun, 1999: 114-116).

“Cumhurbaşkanının başkanlığında yapılan hükümet (bakanlar konseyi) toplantılarında, çok önemli sorunlar karara bağlanmaktadır. Başbakanın başkanlığında bakanların, devlet bakanlarının ve müsteşarların katıldığı “kabine konseyi” toplantılarında ise, daha az önemli sorunlar görüşülüp karara bağlanır. Cumhurbaşkanının tek başına kullanacağı yetkiler dışındaki işlemlerle ilgili bu kararlar, “başbakan ve gerektiğinde sorumlu bakanlarca ortaklaşa imzalanır”. Zira bu işlemlerle ilgili kararlardan dolayı parlamentoya karşı hükümet sorumludur. Böylece, yürütme organı içinde “bir” değil, “iki” hükümet başkanı iktidar yetkilerini kullanmaktadır” (Demir 2011: 837-838) .

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE GÜRCİSTAN HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN TARİHSEL GELİŞİM SÜREÇLERİ

3.1. TÜRKİYE'DE HÜKÜMET SİSTEMLERİ

İster Batı'da ister Türkiye'de olsun, tarihsel süreçlere göre bakılacak olursa her ülkenin siyasetini etkileyen hükümetler, aynı zamanda kültürel, ekonomik ve hukuksal boyutlarını da kendi içinde barındırmaktadır. Hükümet sistemleri çalışmalarında Türkiye örnekleri ele alındığında görülecektir ki her dönemin kendine özgü bir hükümet sisteminin olması, kültürel gelişmeler ve hukuksal boyutlardan bağımsız bir durum söz konusu değildir (Kesinköy, Kaya, 2018: 68).

Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine geçiş, Türkiye modernleşme süreçleri ile birlikte anayasal belgeler çerçevesinde bir gelişim göstermiştir. Bu gelişmenin amacı Türk devletinin modern ve demokratik bir hukuk devleti kurma potansiyelinin gelişmesi ile sonuçlanmıştır. Bir diğer önemli nokta da bu süreçlerin gerçekleşmesi ile birlikte, mutlak monarşiden sınırlı, meşruti monarşiye dönüşme ve son olarak da parlamenter sisteme geçmesi ile tamamlanmıştır (Şahin, 2014).

Türk siyasi tarihinde, Birinci Meşrutiyet olarak bilinen 1876 Kanun-ı Esasi dönemi monarşi, 1909 değişikliği ise İkinci Meşrutiyet olarak bilinen meşruti monarşi ile devam etmiştir. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile başlayan dönemde hükümet sisteminin kuvvetler birliği sistemi demek olan "Meclis Hükümeti Sistemi" niteliği taşıdığı ve bu dönemin 1924 anayasasının kabulüne kadar sürdüğü kabul edilmektedir. Bu anayasa meclis hükümeti sisteminin özelliklerini önemli ölçüde esneten hükümler getirmiştir (Şahin, 2014: 48). 1960'a doğru ilerleyen süreçte yapılan değişikliklerle hükümet sistemi oldukça ılımlaştırılarak parlamenter sisteme bir hayli yaklaşmıştır. 1960 darbesi sonrasında oldukça geniş katımlı bir toplumsal mutabakata dayalı olarak hazırlanan 1961 anayasası 1924 anayasasının kuvvetler birliği kalıntılarını tam anlamıyla ortadan kaldırarak klasik parlamenter sistem kurmuştur. Yürütmeyi bir yetki değil görev olarak tanımlayan söz konusu anayasa, hükümetin adeta elini kolunu bağlayarak onu iş yapamaz duruma getirmiş, artan hoşnutsuzluklar otorite ihtiyacını

açık hale getirince 1971-1973 değişiklikleri ile yürütme klasik anlamda kendisine biçilen role yeniden kavuşmuştur. Hatta denebilir ki bu dönem ile başlayan süreçte askeri otorite sivil otoriteden önemli tavizler kopararak Türkiye'nin sivilleşmesini adeta abluka altına almıştır (Asilbay, 2013: 258-259). 1975 sonrası Türkiye'yi kaotik hale sokan anarşik olayların sonrasında yapılan 1980 darbesinin ürünü olan 1982 anayasası parlamenter sistem kurmuş olmakla birlikte yürütmenin gücünü olağanüstü artırarak kuvvetler dengesini başka bir türlü bozmuş ve bunun sonucunda istenen istikrar bir türlü kurulamamış ve sürdürülememiştir (Ay, 2004: 2-3). 2007 değişikliği ile Türk hükümet sistemi, meşhur siyaset bilimci Duverger'in kriterlerine göre parlamenter niteliğini Yarı-Başkanlığa bırakmıştır. Bu süreçle birlikte Türkiye'de çok yönlü bir hükümet sistemi tartışması kamu oyunu meşgul etmiş, 2017 yılında yapılan referandum ile Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmiştir. Bu sistem, bazılarının göre Türkiye'ye özgü yeni bir sistem iken bazılarının göre ise yeni kurulan bu sistem kısmen ABD Başkanlık sisteminin özelliklerini taşıyan, aceleye getirilmiş bir uygulama örneğidir (Güler, 2018).

Şimdiye kadar Türk anayasa sistemlerinin genel hatları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şimdi ise, Türk anayasa sistemlerinin, bu anayasaların hükümet sistemleri daha detaylı olarak kronolojik bir dizi içinde ele alınacaktır.

3.1.1. 1876 Anayasası ve Hükümet Sistemi

Birinci Meşrutiyet dönemini başlatan 1876 Osmanlı anayasacılığının gerçek anlamda ilk örneğini oluşturan Kanun-i Esasi 23 Aralık'ta ilan edilmiştir. 1808 Sened-i İttifak, 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 tarihli Islahat Fermanı gibi belgelerden tamamen ayrı bir özellik taşıyan 1876 anayasası, farklı ve gerçek anayasa şekline dayalı maddelerini oluşturan hali ile tasarlanmıştır. Mithat Paşa önderliğinde tasarlanan anayasa taslağı örnekleri Fransız ve Belçika anayasalarından örnek alınarak hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir (Odyakmaz, Kaymak, Ercan, 2006: 9-10).

1876 anayasasının hükümet sistemi modern sistematiğe uygun olarak yasama, yürütme ve yargı organlarından oluşmaktadır (Bucaktepe, 2014: 47).

Yasama açısından değerlendirmek gerekirse; Kanun-ı Esasiye göre yasama meclisinin adı "Meclis-i Umumi"dir. Meclisin yasama sorumsuzluğu ve

dokunulmazlığı oldukça önemli rol oynamaktadır. Bu organ Heyet-i Ayan ve Heyet-i Mebusan olmak üzere iki temel meclisten oluşmaktadır: (Odyakmaz, Kaymak, Ercan, 2006: 10-11).

Meclisin bir ayağını oluşturan Heyet-i Ayan, günümüz senatoları ile benzerlik göstermektedir. Söz konusu bu meclisin tüm üyeleri kayd-ı hayat şartı ile yani ömür boyu bu görevde kalmak üzere padişah tarafından atanırdı. Ancak bu konuda Padişahın yetkisi bazı şartlara bağlıydı. Örneğin Padişah bu organa ancak kırk yaşını doldurmuş kişileri tayin edebilirdi (Odyakmaz, Kaymak, Ercan, 2006: 10-11).

Meclis-i Umumi'nin ikinci ayağını oluşturan Heyet-i Mebusan ise seçimle oluşacaktı. Bu meclisin oluşmasında da bazı ilkeler kabul edilmişti. Şöyle ki; söz konusu meclis Osmanlı tebaasından elli bin nüfusu geçen erkekler grubu için bir temsilci seçilmesiyle kurulur. Üyelerin tekrar seçilmesi özelliğini taşıyan meclis, her dört yılda bir seçimler yapmaktadır. Oy hakkına ilişkin çağdaş yaklaşımın açıkça benimsendiği tek ilke “gizli oy” (rey-i hafi kaidesi) ilkesinin ilk kez hukuki bir mevzuatta hükme bağlanmasıdır (Bucaktepe, 2014: 47).

1876 anayasası temsili demokrasinin temel ilkelerinden biri olan “milletin temsili ilkesi”ni kabul etmiştir. Anayasa'nın 71.maddesine göre “Heyet-i Mebusan azasının her biri kendini seçen dairenin vekili olmayıp umum Osmanlıların vekili hükmündedirler. Anayasada kişi güvenliği, kişi hürriyeti, ibadet hürriyeti, basın hürriyeti, ticaret hürriyeti vb. gibi hak ve hürriyetlere yer verilmiştir (Atar, 2009: 20-21).

Kendisinden önceki anayasal nitelikli belgelere göre çok ileri bir düzen getirirse de 1876 Kanun-i Esasi, kuvvetler dengesini yürütme lehine aşırı bir şekilde, özellikle parlamenter sistemin ruhunu önemli ölçüde örseleyen maddeler taşımaktadır. Şöyle ki çağdaş yaklaşımda parlamentolar kanun yapabilmek için hiçbir kişiden ya da kurumdan icazet alma mecburiyetinde değilken Kanun-i Esasi yasamanın kanun yapabilmesi için Padişah'tan izin almayı şart koşmuştur, böylelikle Padişah, deyim yerinde ise yetki gaspı hakkına kavuşarak parlamentoların mahrem alanına sokulmuştur (Yamaç, 2014). Padişah'ın meclis üzerindeki kısıtlayıcı bir diğer rolü bu organ tarafından kabul edilen kanunların Padişahın mutlak veto yetkisine bağlı olmasıdır. Yani Padişah istemediği bir kanunu mutlak anlamda yürürlüğe sokmama

yetkisine sahiptir. Bu yetkiyi parlamenter sistemde Cumhurbaşkanının kanunların bir kez daha geri gönderilmesini istenmesi ile bir tutmamak gerekir çünkü parlamenter sistemlerde Cumhurbaşkanının meclis tarafından kabul edilen kanunları ancak bir kez daha meclise geri gönderebilir. Meclis kendisine geri gelen kanunları aynen kabul ederek Cumhurbaşkanına geri sunabilir. Bu durumda Cumhurbaşkanının ilgili kanun yada kanunları onaylamaktan başka bir seçeneği yoktur. Kısaca kanunların yürürlüğe girmesi bakımından çağdaş parlamenter sistemlerde son söz Cumhurbaşkanının değil parlamentonundur. Padişahın bazı şartlar altında istediği zaman meclisi feshetme yetkisine sahip olması, işin en vahim boyutunu oluşturmaktadır ki bu durum yasama-yürütme ilişkiler dengesini orantısız şekilde ikincisi lehine bozmaktadır (Odyakmaz, Kaymak, Ercan, 2006: 12-13).

1876 Kanun-i Esasi'nin getirdiği sistemi yürütme açısından değerlendirmek gerekirse: Kanun-ı Esasi'ye göre yürütme erki Padişah tarafından ve Bakanlar Kurulu anlamına gelen "Heyet-i Vükela" tarafından yürütülmektedir. Kısmen günümüz parlamenter sistemlerdeki gibi Kanun-ı Esasiye'de de Padişahın sorumsuzluğu mutlak bir güç olarak tasarlanmıştır (Erdoğan, 2003: 35). Bakanlar Kurulu ise Padişah tarafından atanan bakanlardan oluşmaktadır. Ancak klasik parlamenter sistemin aksine olarak Bakanlar Kurulu'nun Meclise karşı değil Padişahın şahsına karşı sorumlu olmasıdır. Yürütmenin başı olarak Padişahın yetkileri Anayasa'nın 7.maddesinde yer almaktadır: (Atar, 2009: 21-22).

- Bakanların tayin ve azli (rütbe verilmesi, para basılması ve uluslararası antlaşma yapma gibi yetkilerden ibarettir) (Atar, 2009: 21-22).
- Harekatı askeriye ve ahkamı şeriye, kanuniyenin uygulanması, devairi idarenin muamelatına müteallik nizamnamelerin tanzimi (Atar, 2009: 21-22).
- Yeniden seçim yapmak ve meclisi bazı durumlarda feshetmek. (Atar, 2009: 21-22).

1876 Kanun-i Esasi'nin yargı açısından getirdiği sistemi kısaca değerlendirmek gerekirse, Kanun-ı Esasi'de yargı yetkisi bağımsız mahkemelere verilmiştir. Kanun-ı Esasi'nin yargı konusundaki getirdiği güvenceler günümüz anayasalarında da genel olarak kabul edilmiş prensipler olarak karşımıza çıkmaktadır (Karaköç, 2006: 132-133). Osmanlı yargı sisteminde ilk kez ortaya konulan bu ilkeler büyük bir incelik ve

maharetle vurgulanmış ve tasarlanmıştır. Bu prensiplerin ilki, hakimlerin sayı olarak az olamayacağıdır. İkincisi, mahkemelerin bağımsızlığı ve yargılamananın aleniliği ilkesidir. Üçüncüsü, kanunsuz suç ve cezanın olmayacağı ilkesidir. Dördüncüsü, suçluluğu ispat edilinceye kadar herkesin suçsuz kabul edilmesi ilkesidir ki bu ilke hukuk literatüründe “masumiyet karinesi”ne denk gelmektedir (Arsel, 1980)

Anayasada mahkemelerin iki türünden bahsetmek gerekir, bunlardan birincisi “şeriye” ve “nizamiye” olarak karşımıza çıkmaktadır. “Mahkemelerin sınıf, görev ve yetki paylaşımının kanunla yapılacağı öngörülmektedir (m.88). Aynı şekilde hakimlerin atanması da yürütmenin takdirinden çıkarılıp kanuna tâbi kılınmaktadır (m.89). Yine hakimlerin bağımsızlığı sağlamak için hakimlerin devletin maaşlı bir başka memuriyetini kabul edemeyecekleri hükmü de getirilmiştir (m.90). Kanun-u Esasî savcılık kurumunu da anayasallaştırmış ve savcılarının görev ve derecelerinin kanunla belirleneceği hükmünü getirmiştir” (<http://www.anayasa.gen.tr>).

1876 anayasasının uygulanması ve sona ermesi durumu 20 Mart 1877’de toplanan meclis ile başlatılmış varsayılmaktadır. 56 kere toplanan meclis sonunda 28 Haziran 1877’de feshedilmiştir. İkinci seçime giden meclis 13 Aralık 1877’de Meclis-i Umumi yeniden toplanmış ve 29 kere toplantısını uzatmıştır. Sonuç olarak 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı bahane gösterilerek 1878 yılında Meclisin süresiz olarak tatiline karar verilmiştir. 1876 anayasası resmi olarak yürürlükten ve fiilen de uygulamadan kaldırılmıştır (Odyakmaz, Kaymak, Ercan, 2006: 13-14).

3.1.2. 1909 Anayasa Değişikliği ve Hükümet Sistemi

1876 anayasası bir buçuk yıl kadar uygulandıktan sonra sultan Abdulhamit’in anayasal hakkını kullanarak meclisi feshetmesi üzerine anayasa yaklaşık 31 yıl askıda kalmıştır. İttihat ve Terakki’nin çabaları ile 1908 yılında anayasa yeniden ilan edilmiş ve meclis yeniden açılmıştır. Meclis-i Mebusan seçimlerinin bitmesiyle 4 Aralık 1908’de Meclis-i Umumi toplanmıştır. İkinci Meşrutiyet olarak bilinen bu devrimin en önemli olaylarından birisi 31 Mart 1909 (12-13 Nisan 1909) hadisesidir. Çalışmalarını etkili bir şekilde sürdüren meclis İttihat ve Terakkiye karşı kısıtlayıcı müdahalelerini artırmış ve ihtimal ki bunun etkisiyle İstanbul 31 Mart Vakası olarak adlandırılan olay ortaya çıkmıştır. Bu olayı bastırmak için oluşturulan “Hareket Ordusu” Selanik’ten

İstanbul'a gelmiş ve Padişah Abdülhamit'i tahttan indirerek yerine Mehmet Reşat'ı oturtmuşlardı. Bu olay 1909 anayasasının en önemli başlangıç ve değişiklik olarak kabul edilmektedir (Odyakmaz, Kaymak, Ercan, 2006: 14-15).

Anayasa değişiklikleri, Padişahın yetkilerini doğrudan kısıtlayarak onu etkilemiştir. 1909 anayasa değişiklikleri, parlamenter hükümet sisteminin tam anlamda yerleşmesini sağlamıştır. 1876 anayasasında Padişahın yetkileri oldukça geniş ve güçlü bir niteliğe sahipti. Ancak 1909 anayasasında yasama yürütme ilişkileri, yasanın lehine olmak üzere köklü bir değişiklik göstermiştir: (Eroğul, 1974: 129-130).

- Meclis üyeleri Padişah'tan izin almadan harekete geçebilirler.
- Padişahın Veto yetkisi sınırlandırılmıştır.
- Padişah, Meclisi feshedebilmek için diğer Meclislerden onay almalı ve seçimlere gidilmelidir.
- Bakanlar Kurulu artık sadece Meclise sorumlu olacaktır.
- Haberleşmenin gizliliği kabul edilmiştir.
- Sansür yasaklanmıştır.
- Padişahın sürgün yetkisi kaldırılmıştır (Eroğul, 1974: 129-130).

Bu değişikliklerle birlikte, yani 1909 değişikliği ile birlikte Osmanlı hükümet sistemi gerçek anlamda parlamenter sisteme dönüşmüştür. Bu değişiklikler sonucunda hükümetin ve BK'nun Meclis-i Mebusan'a sorumlulukları daha da artmıştır. Yürütme erkine karşı "Karşı İmza" kuralı getirilmiştir (m.30). 1909 yılında yapılan değişikliklerin bir kısmı da temel haklar teorisiyle ilgilidir. Bu çerçevede az önce ifade edildiği gibi Padişahın sürgün yetkisi kaldırılmış ve özel dokunulmazlık hakkı tanınmıştır. Bir diğer önemli husus da sivil örgütlenme ve partileşme süreçlerinin de genişlenmesi ile devam etmiştir. Ne var ki Babıali Baskını'ndan sonra İttihat ve Terakki muhalefeti anayasaya ciddi zarar vermeye başlamış, böylece yürütmeye olan anayasal rejim çökmeye başlamıştır (Erdoğan, 2011: 147-148).

3.1.3. 1921 Anayasası ve Hükümet Sistemi

Mondros Mütarekesi sonrası hukuksal olarak değil ama fiilen bitme noktasına gelen Osmanlı sistemi 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılması ile birlikte yeni bir sürece girmiştir. Bu tarihte açılan parlamentonun Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen

sürede en önemli icaatlarından birisi de yeni bir anayasanın kabul edilmesidir. Teşkilat-i Esasiye kanunu olarak 20 Ocak 1921’de kabul edilen bir kanuna göre bu anayasa Türk anayasa tarihinin en kısa metnidir. Çok kısa bir süre yürürlükte kalan bu anayasa “Meclis Hükümeti Sistemi” getirmiştir. Bunun kanıtı olarak aşağıdaki hususların altı çizilebilir: Birincisi, yasama ve yürütme organlarının Mecliste toplanmasıdır (m.2). “Bu maddeye göre, “İcra kudreti ve teşri salahiyeti milletin yegane ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisi’nde tecelli ve temerküz eder”. İkincisi, anayasada yer alan 3. madde, “Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümet ‘Büyük Millet Meclisi Hükümeti’ unvanını taşır” hükmüne yer verilmiştir. Üçüncüsü, Anayasa’nın 8. maddesinde yer alan, “Büyük Millet Meclisi, hükümetinin inkısam eylediği devairi kanunu mahsus mucibinceğ intihab kerdesi olan vekiller vasıtası ile idare eder. Meclis icrai hususat için vekillere vehçe tayin ve ledelhace bunları tebdil eyler” gibi hükümlerdir (Yazıcı, 2002: 114-115).

1921 anayasasında Cumhurbaşkanlığı makamının bulunmaması onun sadece TBMM’nin en üst kurul olduğunu bir kere daha kabul etmektedir. Meclisin bakanları değiştirebileceğine, sürekli aynı kişinin aynı makamda olmamasını ve onlara yön gösterecek bir yol çizmektedir. Böylece “bakanlar kuruluna meclise karşı kullanabileceği paralel bir yetki, örn: fesih yetkisini tanımak suretiyle, şüpheye yer bırakmayacak biçimde meclis hükümet sisteminin önemli yetkilerini yaratmıştır” (Yazıcı, 2002: 114-115).

Türk anayasacılık tarihinde 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun demokratik açıdan ilk ve normal usulleri kabul etmiş tek anayasa olduğunu söyleyebiliriz. Bu düşünceye göre halkçılık ilkesi ve kooperatif temsilin “halkın ve özellikle üretici tabakaları” memur sınıfı (bürokrasi) karşısında daha da güçlü kılabileceğini öne sürülmüştür. Anayasanın 1. maddesinde yer alan “egemenlik” kavramı oldukça önemli ve şartsız, sadece milletin olduğunu kabul etmiştir. “İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayalıdır”. Böyle yetkilerin halka verilmesi ve halkın da bizzat bu işlerle ilgili olması hususundan hareketle, anayasanın bir kere daha demokrasiye dayalı çalıştığı noktası hatırlanmaya değerdir diyebiliriz (Yavuz, 2000: 378-379).

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu metni toplam 23 maddeden oluşmaktadır. Bunlardan önemli olan birkaç maddeye yer vermek gerekirse:

- 11 maddesinden 23'e kadar yerinden ve yerel yönetimlere yer verilmiştir. Türkiye'nin coğrafi konumunun vilayetlerden, ilçelerden ve bucaklardan oluşturulduğuna dair söz edilmiştir (md. 10) (Yavuz, 2000: 381-382).
- Tüzel kişilik, muhtarlık, BMM tarafından koyduğu evkaf, medreseler, maarif, sağlık, iktisat, tarım v.s gibi merkezi yönetim yetkisi altında olduğunu belirtmiştir. (md. 11) (Yavuz, 2000: 381-382).
- "BMM'nin vekili ve mümessili olarak, devletin genel ve ortak işlerini yürütmek ve yerel görevler ile genel devlet görevlerinde çakışma halinde duruma müdahale etmek üzere her vilayette atanmış olan bir valiye yer verilmiştir". (md. 15) (Yavuz, 2000: 381-382).
- "Genel asayişin sağlanması, vilayetlerin ortak işlerinde uyum sağlanması ve devletin genel görevleri ile yerel yönetim görevlilerin yerine getirilmesi ve alınan kararların sürekli denetlenmesiyle görevlendirilmiştir". (md. 23) (Yavuz, 2000: 381-382).

Osmanlı imparatorluğunun fiilen sona ermesi konusu da 1921 anayasası Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na dayanmaktadır. Halkçı ve sosyalist bir nitelik taşıyan kanunun asıl ilkesi "Türkiye Halk Hükümeti" deyimi ile veya "Türk Devleti" değil "Türkiye Devleti" olarak ifade edilmesinde ortaya çıkmaktadır (Yavuz, 2000: 379-380).

1921 anayasasını parlamento yürütme ilişkileri açısından biraz daha detaylı olarak ele almak gerekirse; hukuksal olarak parlamento, yürütmeden çok daha önemli bir güçtür. Çünkü bu sistemde hukuksal olarak yasama ve yürütme arasında amir memur ilişkisine benzer bir hiyerarşi söz konusudur. Parlamento hükümetin amiri konumundadır. Parlamentar sistemde olduğu gibi yürütmenin yasamaya karşı mesela fesih yetkisi kullanmak gibi yetkileri yoktur. Ancak Dünyadaki uygulama örneklerinden de görülebileceği gibi 1921 ile başlayan Türk Meclis Hükümeti Sisteminde de fiili olarak yürütme yasamaya hakim olmuştur. Bu dönemde parlamentonun tamamen devre dışı bırakılarak tüm yetkilerinin yürütmeye geçmesi Türkiye'de birinci Meclis'te bir muhalifet akımının da başlamasına yol açmıştır.

Siyasal literatürde ikinci “grup” olarak bilinen Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey, Hüseyin Avni Ulaş gibi önemli figürlerin temsil ettiği bu akım, meclisin yetkilerinin tek bir kimsede toplanmasına yani Meclisin devre dışı bırakılmasına tepki olarak ortaya çıkmıştır (Karatepe, 2013: 225, S. Yazıcı, F. Yazıcı, 2011: 245-246).

1921 Anayasası'nın 29 Ekim 1923'te Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun bazı maddelerin değişikliği ile sistemin artık Meclis Hükümeti Sisteminden kopukluk göstermesi ve Parlamenter Hükümet Sistemine geçiş sağlayan dönemin başladığı söylenebilir: (Yazıcı, 2002: 114-115).

- 1.md, “Türkiye Devletinin şekli Hükümeti, Cumhuriyettir”
- 10.md, “Cumhurbaşkanı seçimi usulü hükme bağlanmıştır”
- 12.md, “Hükümetin kuruluş biçimini düzenleyen şu hükme yer verilmiştir: Başbakan, Cumhurbaşkanı tarafından ve Meclis üyeleri arasından seçilir”. Diğer bakanlar ise Başbakan tarafından seçildikten sonra tümü Cumhurbaşkanı onayı ile Meclise sunulur (Yazıcı, 2002: 115-116).

Sıralanan maddelerin değişikliklerine bakıldığında, görülmektedir ki geçmişte uygulanan “Meclis Hükümeti Sisteminin” hükümlerinin değişikliği ile ortaya çıkan, Bakanların tek tek TBMM tarafından seçileceği için artık Meclis Hükümeti Sisteminden uzak kalarak, Parlamenter Hükümet Sistemini benimsemeye başlatılması daha doğru olduğunu savunmuşlardır (Yazıcı, 2002: 115-116).

3.1.4. 1924 Anayasası ve Hükümet Sistemi

1924 anayasası Cumhuriyet döneminin ilk anayasası olarak kabul edilmektedir. Anayasanın taslağı “Kanun-i Esasi Encumeni” tarafından gönderilmiş ve 9 Mart 1924 yılında TBMM'ye sunulmuştu. Anayasa örneklerini oluşturan 1875 Fransız ve 1921 Polonya anayasalarından alınmıştır. 1924 Anayasası 23 Nisan 1924'te TBMM tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Günümüz anayasa örneklerine uygun olarak tasarlanan anayasa taslağı toplam 105 maddeden oluşmaktadır. Geçmiş anayasaların devamı niteliğinde olan 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun temel ilkelerini şunlar oluşturmaktadır: egemenlik, cumhuriyet ve dini kaynaklar. (Erdoğan, 2011: 154-155)

1924 anayasasının hazırlanış itibariyle “katı” bir şekilde olduğu söylenebilir. Diğer anayasalara göre kanunların daha zor usullerle bağlandığı görülmektedir. Anayasanın 102. maddesi bunun gerçek örneğidir: Anayasa değişikliği Meclis’in üye tamsayısının üçte biri tarafından doğrulanmalı ve üye tamsayısının üçte ikisi tarafından kabul edilmesi zorunluluğunu taşımaktadır (<http://www.anayasa.gen.tr>).

Temelde kuvvetlerin birliğini sağlayan bu anayasa örneğini ne tam “Meclis Hükümeti Sistemi” ne de “Parlamente Hükümet Sistemi” oluşturmaktaydı. Daha doğrusu 1924 anayasası her ikisinin karması bir sistem tesis etmiştir çünkü yasama ve yürütme yetkisi tıpkı 1921 Anayasası’nda olduğu gibi TBMM’nin elindeydi, Meclis’in hükümeti her zaman düşürebileceğine dair yetkisi söz konusudur, ancak tersi bir durum, hükümetin meclisi düşürebileceği söz konusu değildi. Bu durum Meclis Hükümeti Sisteminin bu açılardan devam ettiğini göstermektedir. (md. 5 ve 7). Diğer taraftan Cumhurbaşkanı’nın siyasal durumu ve “karşı-imza” kuralı ile hükümetin kuruluş aşaması (kollektif sorumluluğu) ise Parlamente Hükümet Sistemine işaret etmektedir. Anlaşılacağı üzere 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun uyguladığı yönetim sistemi “Karma Hükümet Sistemi” olarak karşımıza çıkmaktadır (Erdoğan, 2011: 155-156).

1924 anayasası inkılapçılığın ve değişen şartların gerekçesi için ortaya çıkmıştır. 1924 anayasası toplam altı bölümden oluşmaktadır;

- “genel hükümler”
- “yasama”
- “yürütme”
- “yargı”
- “temel hak ve hürriyetler”
- “değişik konular” olarak düzenlenmiştir (<http://kampus.beykent.edu.tr>)

Anayasanın hükümet sistemini oluşturan 44. madde; “başvekil, Reisicumhur canibinden ve Meclis azası meyanından tayin olunur. Sair Vekiller Başvekil tarafından, Meclis âzâsı arasından intihap olunarak Hey’et-i umûmîyesi Reisicumhûrun tasdiki ile Meclise arz olunur” hükmünü taşımaktadır. Bu durumda hükümetin rolü hafta içerisinde kendi programını hazırlamak ve meclise sunmaktır. Böylece meclisten güvenoyu alma zorunluluğunu da taşımaktadır. Anayasanın 46. maddesi ise İcra Vekillerinin hükümet

genel siyasetinden ve onun işleyişinden doğrudan sorumlu olduğunu göstermektedir. Özetle söylemek gerekirse, ister Cumhurbaşkanı ister Bakanlar Kurulu makamı olsun her ikisinin de “Parlamentar Hükümet Sistemine” göre düzenlendiğini söylemek mümkündür (<http://www.anayasa.gen.tr>).

1924 anayasasında yapılan 1924 – 1960 arası değişikliklerin önemli olduğunu unutmamalıyız. Çalışma konusu ile ilgili olarak yani hükümet sistemi ve onun işleyişini ilgilendiren değişikliklerin birkaçına değinmek gerekirse: ilk olarak anayasa değişikliği 10 Nisan 1928’de yapılmıştır. İlk değişiklik “Türkiye Devleti’nin dini İslamdır.” hükmünün kaldırılması olmuştur. Böylece Cumhurbaşkanı ve milletvekillerinin yemin şeklini düzenleyen maddelerin değişikliği ile sonuçlanmıştır. Yani “Vallahi” yerine “namusum üzerine söz veririm” ifadesi getirilmiştir (Eroğul, 1974: 134-135).

İkinci değişiklik 10 Aralık 1931 yılında yapılmıştır. Bütçe ile ilgili değişikliğin artık Kasım ayının başında değil, yılbaşından önce Meclise getirilmesine karar verilmiştir. Bu küçük değişiklik sadece 95. maddeyi etkilemiştir (Eroğul, 1974: 134-135).

Üçüncü ve en önemli değişikliklerden birisi 5 Aralık 1934 yılında Türk kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmasıdır (md. 10 – 11) (Eroğul, 1974: 135-136).

Dördüncü değişiklik, 1937 yılında yapılan değişikliklerin sonucu ile birlikte en fazla maddeler değiştirilmiştir. Tek parti ideolojisinin resmi ideoloji haline gelişi ve o dönemdeki CHP’nin ilkelerini (milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, devrimcilik, laiklik ve cumhuriyetçilik) Türk Devleti’nin temel ilkeleri haline gelmesidir (Eroğul, 1974: 135-136).

Beşincisi değişiklik, yine 1937 yılının sonunda yapılan değişikliktir. Şubat ayında yürürlüğe konulan bu değişiklikler ile siyasi müsteşarlıkların çoğu kısmı iptal edilmiştir (Eroğul, 1974: 136-137)

Bu değişiklikleri bitirdikten sonra anayasanın bağlayıcı ve önemli olan “yürütme” gücü detaylı bir şekilde incelenecektir. Çalışmanın temelini oluşturulan hükümet sistemleri konusu yürütme ile değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1924 anayasasında yürütme gücü dualisttir, yani bir tarafta ‘‘Cumhurbaşkanı’’ diğer tarafta ise ‘‘İcra Vekilleri Heyeti’’ bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı makamı

anayasanın 31. maddesinde düzenlenmiştir. Anayasaya göre: Cumhurbaşkanı, Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim devresi (yani kural olarak 4 yıl) için seçilir. Seçilen Cumhurbaşkanı tekrar seçilebilir. Cumhurbaşkanının yetkileri sınırlı sayıda ve semboliktir. Anayasanın 39'uncu maddesine göre, Cumhurbaşkanının ısrar edeceği bütün kararların Başbakan ve ilgili bakan tarafından imza edilmesi gerekir. Yani 1924 Anayasası karşı-imza kuralını mutlak olarak kabul etmektedir. Cumhurbaşkanının siyasal sorumluluğu yoktur. Anayasaya göre Cumhurbaşkanı sadece “hıyanet-i vataniye halinde Büyük Millet Meclisine karşı mesuldür” (m.41). Cumhurbaşkanının ısrar edeceği diğer işlemlerden doğabilecek sorumluluk başbakan ve ilgili bakana aittir (m.41)’’ (<http://kampus.beykent.edu.tr>)

Bakanlar Kurulu (İcra Vekilleri Heyeti) ise: 1924 Anayasasının 44'üncü maddesine göre, Başvekil (Başbakan), Cumhurbaşkanı tarafından ve Meclis üyeleri arasından tayin olunur. Diğer vekiller (bakanlar) Başvekil tarafından, Meclis üyeleri arasından seçilerek hepsi Cumhurbaşkanı tasdiki ile Meclise arz olunur. Hükûmet bir hafta içinde programını Meclise sunmak ve güvenoyu (itimat) istemek zorundadır. Vekiller, Başvekilin başkanlığında İcra Vekilleri Heyetini oluşturmaktadır (m.45). 1924 Anayasasının 46'ncı maddesinde, İcra Vekilleri Heyetinin, Hükûmetin genel siyasetinden müştereken sorumlu olduğu (kolektif sorumluluk) ve keza vekillerin de kendi salâhiyeti dairesindeki icraattan münferiden sorumlu oldukları (bireysel sorumluluk) öngörülmüştür. Özetle, 1924 Anayasası sisteminde, yürütme organının, gerek Cumhurbaşkanı, gerek Bakanlar Kurulu kanadı parlâmenter sistemin genel ilkelerine uygun olarak düzenlenmiştir (<http://kampus.beykent.edu.tr>)

Sonuç olarak 1924 anayasası bazılarında göre “meclis hükümeti sistemi” bazılarında göre ise “parlamentar hükümet sistemi” olarak algılanmaktadır. Bu sisteme ise “kuvvetler birliği” ve “görevler ayrılığı” sistemi ismi verilmektedir. Yukarıda sıralanan bilgilere göre gerçekten yasama ve yürütme organları teorik olarak birleşmiş ve mecliste toplanmıştır. Ancak meclis yürütme kuvvetini kendisi değil, Cumhurbaşkanı ve BK tarafından yürütmektedir. Özetlemek gerekirse; Yürütme organı mecliste değil, Cumhurbaşkanı ve BK'na aittir. Böylece kuvvetler bir, ama görevler veya fonksiyonlar ayrıdır (<http://kampus.beykent.edu.tr>)

27 Mayıs 1960 darbesine kadar yürürlükte kalan 1924 anayasası, anayasacılığın tarihinde en uzun dönem olmuştur. Darbe sonrası 1924 anayasasını 1961 anayasası değiştirmiştir (Anayurt, 2003: 6-7).

3.1.5. 1961 Anayasası ve Hükümet Sistemi

1961 anayasasının başladığı dönem, 1960'ta yapılan darbenin sonuçları ile ilgilidir. 27 Mayıs 1960 yılında subaylar tarafından kurulan "Milli Birlik Komitesi" ile yönetime el koymuş oluyorlardı ve bununla beraber 1924 anayasasının maddelerini değiştirerek geri yürürlüğe koymuşlardır. 1924 anayasa değişiklikleri şu temel maddeleri kapsamaktadır: (Odyakmaz, Kaymak, Ercan, 2006: 24-25).

- "Milli Birlik Komitesi, TBMM'nin yetkilerine sahiptir" (Odyakmaz, Kaymak, Ercan, 2006: 24-25).
- Komite, gücünü yürütme gücünü Devlet başkanı tarafından atanan Komite üyeleri tarafından Bakanlar Kurulu eliyle ve değişiklikleri de kendi isteği ile gerçekleştirecektir (Odyakmaz, Kaymak, Ercan, 2006: 24-25).
- Cumhurbaşkanı ve BK'ü iktidarda olan milletvekillerini yargılamak için, Yüksek Adalet Divanını kuracaklar (Odyakmaz, Kaymak, Ercan, 2006: 24-25).
- Anayasaya göre Komite, bütün Bakanlar Kurulunu, Cumhurbaşkanı ve Başbakan makamlarını kendi içinde barındırmaktadır (Odyakmaz, Kaymak, Ercan, 2006: 24-25).

Bu geçici anayasal süreçte kurulan "Kurucu Meclis" ve meclisin alt kademelerini oluşturan "Milli Birlik Komitesi" ile "Temsilciler Meclisi" tarafından yasama yetkisini de kendi içinde barındırmaya çalışıyordu. Bu süreçler sonrası 6 Ocak 1961 yılında görevine başlayan Kurucu Meclis yeni anayasal süreçlerine ve seçimlerin yeniden başlatılmasını amaçlamıştır. Sonuç itibarıyla 9 Temmuz 1961 yılında yeni anayasanın halk oylaması için sunulması planlanmıştır. Böylece %61.5 oy ile kabul gösteren anayasa resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Dunbay, 2016: 158-159).

1961 anayasasının temel özelliklerini oluşturan 157 maddeli anayasasının genel yönleri incelenecektir:

- Anayasanın genel esaslar kısmını yine "Türkiye Cumhuriyeti" niteliği oluşturmaktadır (<http://www.anayasa.gen.tr>).

- Bilindiği gibi 1924 anayasasına ilişkin ve anayasanın kabul ettiği altı ilkeyi (cumhuriyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, milliyetçilik ve inkılapçılık) 1961 anayasasında bu altı ilkenin sadece, devletçilik, milliyetçilik ve cumhuriyetçilik ilkelerini kabul etmiştir. Bunun yanına yeni eklenen ilkeler ise şunlardır: “insan haklarına dayanan devlet”, “demokratik devlet”, “sosyal devlet”, “hukuk devleti” olarak karşımıza çıkmaktadır. Ve en önemli eklenen “sosyal devlet” ilkesi olmuştur (<http://www.anayasa.gen.tr>).
- 1961 anayasanın üstünlüğü 8. maddeye göre düzenlenmiştir: “kanunlar Anayasaya aykırı olamaz. Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır” (<http://www.anayasa.gen.tr>).

Yasama organı açısından değerlendirmek gerekirse; 1961 Anayasasının yasama organı TBMM'nin elinde toplanmıştır. TBMM, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu ile kuruludur. Böylece Millet Meclisi, 450 milletvekili tarafından genel oy ile seçilen bir kurumun adıdır. Cumhuriyet Senatosu ise üç grup tarafından oluşmaktadır. Birinci grup üyeleri (150 kişi) doğrudan halk tarafından seçilmektedir. İkinci (15 kişi) grup üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Kalan üçüncü grup üyeleri ise ömür boyu görevde kalabilirler. Üçüncü grup üyelerine tabii üyeler” adı verilmektedir, kendi içinde ikiye ayrılan grubun birinci kısmını Milli Birlik Komitesi başkanı ve üyeleri oluşturmaktadır, ikincikısımınıiseeski Cumhurbaşkanı oluşturur (<http://www.anayasa.gen.tr>).

Hükümetin sorumluluğu anayasal çerçevede düzenlenerek Millet Meclisine verilmiştir. Genel olarak kanun yapma ve düzenleme yetkisi yine Millet Meclisine aittir. Ancak duruma göre Cumhuriyet Senatosunun da önemli rol üstünlüğü bulunmaktadır. 92. maddede düzenlenen kanuna göre: “Millet Meclisinin kabul ettiği bir metni Cumhuriyet Senatosu salt çoğunlukla veya üçte iki çoğunlukla reddederse, bu metnin Millet Meclisi tarafından kabul edilebilmesi için aynı şekilde salt çoğunluk veya üçte iki çoğunluk gerekir (m.92/8-9)”. Millet Meclisi tarafından yetersiz hükümet tasarıların değiştirilmesi Cumhuriyet Senatosu tarafından reddedilmesi mümkündür. Hükümetin denetlenmesi, genel görüşme, meclis soruşturması gibi araştırmalara hem Millet Meclisi hem de Cumhuriyet Senatosuna eşit bir şekilde tanınmıştır (<http://www.anayasa.gen.tr>).

Yürütme organı açısından değerlendirmek gerekirse; Anayasanın 6. maddesi yürütme organı ile ilgilidir. Anayasaya göre yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve BK'na aittir. Böylece 1961 Anayasasına göre Cumhurbaşkanı, TBMM üyeleri arasından 40 yaşını ve yüksek öğrenimini tamamlamış şartı ile gizli oy kullanarak üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile 7 yıllığına seçilebilir. (salt çoğunluk da söz konusu olabilir). Bakanlar Kurulu ise Başbakan ve bakanlardan oluşmaktadır. “Başbakan, Cumhurbaşkanınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından atanır. Bakanlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya milletvekili seçilme yeterliğine sahip olanlar arasından Başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır (m.102). Bu şekilde kurulan Bakanlar Kurulu, Millet Meclisinden güvenoyu almak zorundaydı”. Bu araştırmalara göre literatür kaynaklardan elde edilen sonuçlara göre hükümet sistemi açısından söz etmek gerekirse, “Parlamentar Hükümet Sistemine” daha yakın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (<http://www.anayasa.gen.tr>).

Yargı organı açısından değerlendirmek gerekirse; Anayasanın 7. maddesi de yargı organını oluşturmaktadır. Yargı yetkisi Türk milleti adına bağımsız mahkemeler tarafından kullanılmaktadır. 1961 Anayasası'nda yargı organı açısından yapılan yenilik, hâkimlerin bağımsızlığı ile ilgilidir. Kurulan “Yüksek Hâkimler Kurulu” organı da hakimlik teminatını tanınmıştır. Anayasanın 143. maddesinin birinci şekline göre hâkimlerin, on sekiz asıl ve beş yedek üyeden oluşuyordu. “1961 Anayasasının ilk şeklinde Yüksek Hâkimler Kurulunun üyelerinin üçte birinin milletvekilleri ve senatörler tarafından seçildiğinin altını özenle çizmek isteriz. 1961 Anayasasının bu hükmü, 20 Eylül 1971 tarih ve 1488 sayılı Anayasa Değişikliği kanunuyla değiştirilmiştir. Yüksek Hâkimler Kurulunun üyelerinin sadece Yargıtay Genel Kurulu tarafından seçilmesi öngörülmüştür. 1961 Anayasasında, Danıştay, Yargıtay, Askeri Yargıtay ve Uyuşmazlık Mahkemesi gibi yüksek mahkemeleri tek tek düzenlenmiştir (<http://www.anayasa.gen.tr>).

1961 Anayasasında uygulanan hükümet sistemine ilişkin yukarıda kısaca değinmiştik. 1961 yılı hükümet sisteminin “Westminister” tipi “Parlamentar Hükümet Sistemi”ne daha yakın olduğu söylenebilir. Kuvvetler ayrılığı teorisi bu hükümet sistemine göre eşit bir şekilde dağıtılmış ve hem Cumhurbaşkanlığı hem de Bakanlar Kurulunu, birbirlerini idare edecek şekilde düzenlemiştir. 1961 Anayasasının “Parlamentar Hükümet Sistemine” ilişkin bir diğer önemli durumu da

Cumhurbaşkanı'nın TBMM'nin seçimlerini yenileyebilme yetkinin tanınmasıdır. Ancak Klasik Parlamenter Sistemine göre bu yetkiyi kullanmak zordur. Daha doğrusu bu anayasal şartlar altında kullanılması nerede ise imkânsızdır. Sonuç olarak 1961 Anayasasının kuvvetler ayrılığı güçlerin farklı organlara dağıtılarak, Cumhurbaşkanı'na ilişkin uygulanan sorumsuzluk ve tarafsızlık ilkeleri ile birlikte bunun gerçek bir "Parlamenter Sistem" olduğu söylemek mümkündür (Ay, 2004: 2-3).

1961 Anayasasında 1969-1974 yılları arasında yedi kez değişiklik gerçekleşmiştir. Ancak en önemli değişiklik 12 Mart'ta çıkarılan yasalarla ilgilidir. Yapılan önemli değişiklikler şu boyutlarda ortaya çıkmıştır: (Odyakmaz, Kaymak, Ercan, 2006: 29-30).

1) Yürütme gücü arttırılmıştır:

- BK'na ilk kez kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi tanınmıştır.
- BK vergi ve mali yükümlülüklerin saptanmasında yetkili kılınmıştır.
- "TBMM'nin gensoru yetkisini kullanılması sınırlandırılmıştır".
- TRT'nin özerkliği kaldırılmış ve Üniversite özerkliği zayıflatılmıştır.
- MGK etkisi arttırılmış ve "tavsiye etmek", "yardımcı olmak", "destek sağlamak" amacıyla kurulun görevleri değiştirilmiştir.
- Askeri yönetim güçlendirilmiş ve sıkıyönetim sebepleri arttırılmıştır (Odyakmaz, Kaymak, Ercan, 2006: 29-30).

2) Temel hak ve özgürlükler sınırlandırılmıştır:

- Genel sınırlama sebepleri kategorisi kabul edilmiştir.
- Sınırlama açısından özel sınırlar tanınmıştır ve kararların üst kurul tarafından gelmediği sürece gazetelerin toplanabilmesi bile yasaklanmıştı.
- Üniversite öğretim üyelerinin siyasi partilere katılmalarının yasaklanması ile ilgili hükümler getirilmiştir (Odyakmaz, Kaymak, Ercan, 2006: 29-30).

3) Yargı denetimine sınırlamalar getirilmiştir:

- Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kurulmuş, böylece askeriyenin yetkileri genişletilmiştir.
- Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurularak, üyelerin atanmasında BK'nun aday gösterilmesi hususu getirilmiştir.

- Anayasa mahkemesinin anayasa değişikliklerini şekil bakımından denetleyebileceği ve Mahkemeye TBMM’de grubu bulunmayan partilerin dava açamayacakları kabul edilmiştir (Odyakmaz, Kaymak, Ercan, 2006: 29-30).

1961 Anayasasının yürürlükte kaldığı müddetçe Türkiye Cumhuriyeti için geliştirdiğı anayasal bir devlet anlayışı, sosyal refah, siyasal demokrasi, iktisadi büyüme vs. gibi değerli yetkilerin genişlemesini sağlamıştır. Toplumda gelişen anayasal kültürün ve anayasanın değerini ilk kez 1961 anayasasına dayandığı söylenebilir. Ayrıca demokrasi sadece oy verme hususundan kalkmış ve siyasal üzerindeki seçkinler tekeli nispeten kırılarak, milletin uğraşı haline gelmiştir. Yani katılımcı demokrasi hususu gelişmiştir (Yavuz, 2000: 436-437).

1961 Anayasası döneminde 1965-1971 yılları arası dışında, anayasayı etkileyen ve çoğunluklarına dayanan hükümetler siyasal açıdan zayıflamaya başlamıştır. Bu olaylar yüzünden anayasayı etkilemeye başlayan diğer sürekli değişiklikler ve çok fazla seçimlerin yapılması anayasanın zayıflamasına neden olmuştur. Sonuç olarak 12 Eylül darbesine kadar yürürlükte kalan 1961 anayasası Türk anayasal tarihinde önemli yer tutmaktadır. Ayrıca ilk modern Parlamentarizm Hükümetinin de başladığı dönem olarak tarihte yer alacaktır (Yavuz, 2000: 438-439).

3.1.6. 1982 Anayasası ve Hükümet Sistemi

1982 Anayasası 12 Eylül 1980 yılında Kenan Evren ve arkadaşlarının komuta-kademe ilişkisi içinde yaptıkları darbe sonucu hazırlanmıştır. Yeri gelmişken ifade edelim ki 1960 için pek konuşulmayan Amerikan etkisi 12 Eylül darbesi için hala bir tartışma konusudur. Darbe sonrasında, CIA Türkiye Şefi olan Paul Henze’in, 12 Eylül Darbesini ABD Başkanı Jimmy Carter’a “Our boys have done it” (Bizim çocuklar başardı) şeklindeki ifade ettiği söylentisi hala canlılığını korumaktadır (<http://www.imo.org.tr>).

1982 Anayasası büyük ölçüde Milli Güvenlik Kurulu’nun (Kenan Evren ve 5 Kuvvet Komutanı) marifetiyle yapılmıştır. Süreç şu şekilde işlemiştir: Anayasayı yapmak üzere 1981’de oluşturulan “Kurucu Meclis” Milli Güvenlik konseyi ve ‘‘Danışma Meclisi’’nden meydana geliyordu. Danışma Meclisi, 40 üyesi doğrudan Milli Güvenlik Konseyi tarafından seçilen, 120 üyesi ise illerdeki valiler – ki bu

dönemdeki Valiler Milli Güvenlik Konseyi tarafından atanmıştır – tarafından atanan olmak üzere 160 üyeden oluşuyordu. Kurucu meclis kanununa göre danışma meclisi kendi arasından 15 kişilik anayasa komisyonu oluşturacaktı. Bu komisyonun hazırladığı anayasa taslağı Danışma meclisine sunulacak, burada kabul edilen taslak Milli Güvenlik konseyinin onayına sunulacaktı. Bu şekilde tekemmül eden anayasa en sonunda halk oylamasına sunulacaktı (Yavuz, 2000: 439-440).

Böylece iki kez değişiklik geçiren anayasa tasarısı %91.37 evet oy alarak 9 Kasım 1982’de resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

1982 anayasasının kabulü ile birlikte getirilen önemli özellikler ve toplam 177 maddesi ile geliştirilmesini bugün de sürdüren anayasanın bazı temel özelliklerine değinilecektir:

- 1) **Kazuistik Yöntem;** Görevler arasında uyuşmazlıkların bulunduğu belirli durumlarda, genel din ve ahlak kurallarını uygulayarak vicdana ait olan sorunları açıklığa kavuşturan ahlakın dalı anlamına gelen ‘Kazuistik’ ifadesi anayasacılık literatüründe ayrıntıcı, detaycı anlamına gelmektedir. 1982 Anayasası Temel hak ve hürriyetleri ve diğer konuları genel olarak düzenleyen “çerçeve anayasa” değil, son derece detaycı bir anayasadır. Bu durum Özbudun’a göre: aşırı derece üstünde durmak ve sürekli denetlemek/düzenlemek sorunsalına yol açabilir. Yani genel ilkelerle yetinmeyen kazuistik anayasalar değişim gören ilkelere uyum sağlayamaz. Böylece ortaya çıkan sorunlar siyasal sistemin istikrarını da olumsuz yönde değiştirebilir (Gözler, 2000: 99-100).
- 2) **Katılık;** Anayasa literatüründe katılık ile normal kanunlar gibi değiştirilmesi mümkün olmayan yani normal kanunların değiştirilmesinden daha değişim şartları taşıyan anayasalar vurgulanmaktadır. Anayasaya katılık veren durumlar çeşitlidir. Bunların başında “değiştirilmez ilkeler” barındırma ve anayasanın değiştirilme sürecinin daha çok koşula bağlı kılınması gibi durumlar gelir. Buna göre 1982 Anayasası, 1961 Anayasasına oranla daha katı bir anayasadır. Bir kere, 1982 Anayasasında değiştirilmesi yasak olan hükümlerin sayısı artırılmıştır. İkinci olarak, anayasa değişikliği sürecine 1961 Anayasasında mevcut olmayan bir “onay” safhası eklenmiştir. Cumhurbaşkanı onaylamadığı Anayasa değişikliğini halkoylamasına sunabilmektedir” (Gözler, 2000: 99-100).

- 3) **Geçiş Dönemi**; 1982 Anayasasının 6. Kısımında yer alan “Geçiş Dönemi” ilkesi ve geçici hükümlerin değerlendirilmesi ile düzenlenmiştir. Anayasadan ayrılan bu hükümlerin özetlenmesi gerekirse; “İlk Cumhurbaşkanı Anayasanın halkoylaması sonucu kabul edilmesiyle birlikte seçilmesi (geçici m.1); Millî Güvenlik Konseyinin altı yıllık bir süre için Cumhurbaşkanlığı Konseyi haline dönüşmesi (geçici m.2); altı yıllık bir süre için Cumhurbaşkanının anayasa değişikliklerini bir defa daha görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri göndermesi oyunun gerekmesi (geçici m.9); 12 Eylül öncesi siyasal partilerin bazı yöneticileri ve parlâmenterleri hakkında beş ve on yıllık olmak üzere siyasal faaliyet yasağı getirilmesi (geçici m.4). Bu son madde 6 Eylül 1987 tarihli halkoylaması ile kaldırılmıştır” (Gözler, 2000: 100-101).
- 4) **Yürütme Gücü**; 1982 Anayasası 1961 anayasasının yürütmeyi zayıf bırakmasına bir tepkidir. Bu yüzden yürütmenin gücü özellikle yürütmenin sorumsuz kanadını teşkil eden Cumhurbaşkanının yetkileri, normal bir parlamenter sistemde kabul edilemeyecek derecede olağan üstü bir şekilde artırılmıştır. Keza, Cumhurbaşkanı yetkilerinin artırılması yanında BK’nda Başbakan’a üstün bir konum verilerek de yürütmenin gücü perçinlenmiştir (Gözler, 2000: 100-101).
- 5) **Tıkanıklara Karşı Mücadele** ki, bu başlık altında 1970 sonrası hükümetlerin kurulamaması ve/veya etkin şekilde işleyememesi buna bağlı olarak sistemin tıkanmasının önünü açan düzenlemeleri ifade etmektedir. 1982 Anayasasında ortaya çıkan mücadeleler arasında tıkanıklıklara/frenleme mekanizmalar da genişlemiştir (Gözler, 2000: 100-101). Yani çözüm yollarına başvurulmuştur. Bu maddeleri sırası ile inceleyelim:
- 1) “**Cumhurbaşkanına belli şartlarda Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçimlerini yenileme yetkisi verilmiştir (m.116)**”. Bu nedenle ortaya çıkan hükümetin kuruluş aşamasında sürenin uzatılması sorununu giderecektir (Gözler, 2000: 101-102).
- 2) **Cumhurbaşkanının seçilme şartları kolaylaştırılmıştır**. Bilindiği gibi 1961 anayasasında ortaya çıkan Cumhurbaşkanı sorunsalı ile karşı karşıya kalmıştır. Altı ay boyunca Cumhurbaşkanı seçilememesi sıkıntısı, 1982 anayasasında bu

hüküm ile düzeltilmiştir. Anayasanın 102. maddesinde şu hükme yer verilmiştir: “Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. En az üçer gün ara ile yapılacak oylamaların ilk ikisinde üye tamsayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanamazsa üçüncü oylamaya geçilir, üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Bu oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu sağlanamadığı takdirde üçüncü oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında dördüncü oylama yapılır. Bu oylamada da üye tamsayısının salt çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı seçilemediği takdirde derhal Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri yenilenir” (Gözler, 2000: 101-102).

- 3) **Meclis başkanlığına seçilme şartları kolaylaştırılmıştır.** 1961 anayasası Cumhurbaşkanlığında olduğu gibi meclis başkanlığı seçimin şartları ve süreci de kolaylaştırılmıştır. 1961 Anayasası “Meclis Başkanlığı” seçimleri için üye tamsayısının salt çoğunluğu ilkesi kullanıldığı için, bazı tıkanıklıklara yol açmaktaydı. Bu durum yine 1982 anayasasında düzeltilmiştir: “Başkan seçimi gizli oyla yapılır. İlk iki oylamada üye tam sayısının üçte iki ve üçüncü oylamada da üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, boylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan üye, Başkan seçilmiş olur. Başkan seçimi aday gösterme süresinin bitiminden itibaren, on gün içinde tamamlanır” (m.94/4) (Gözler, 2000: 101-102).
- 4) **Kanun yapma süreci hızlandırılmıştır.** Bilindiği gibi 1961 anayasası kanunların daha dikkatli incelenerek yapılması için yasama organını, millet meclisi ve senato olmak üzere iki meclisli bir yapı olarak öngörmüştü. Kanunları iki meclisten geçerek meriyet (geçerlilik) kazanması süreci oldukça uzatarak yürütmede çeşitli aksamalar yol açıyordu, bu sorunun aşılmasına yönelik olarak 1982 Anayasası Cumhuriyet Senatosunu kaldırarak yerine tek meclis sistemini getirmiştir (Gözler, 2000: 102-103).
- 5) **Milletvekillerin mecliste grup oluşturmaları için üyelerin on kişiden yirmiyeye çıkartılması öngörülmüştür.** Bu değişiklik meclis gruplarının gereksiz şekilde

parlamentonun hükümeti denetleme yetkisini kullanmasını engellemek içindir (Gözler, 2000: 102-103).

Hükümeti parlamento karşısında güçlendirerek, tıkanıklıkları giderici uygulamalar setine literatürde Rasyonelleştirilmiş parlamentarizm adı verilmektedir. Her ne kadar yasama ve yürütme literatürde bağımsız ve eşit güçler olarak sayılmakta ise de parlamenter sistemde uygulamada yasamanın yürütme üzerinde bir üstünlüğü söz konusudur. Yasamanın yürütme üzerindeki bazı kısıtlayıcı yetkileri aşmak ve yürütmenin daha rahat çalışabilmesini mümkün kılmak için bazı araçlar geliştirilerek, sistem rasyonelleştirildiği için, yürütmeye kolaylıklar sağlayan uygulamalar bu isimle anılmaktadır. 1982 anayasası hükümete etkinlik istikrar kazandıran "Rasyonelleştirilmiş Parlamentarizm" uygulamalarını bolca içeren bir anayasadır (Gözler, 2000: 102-103).

1982 Anayasasının rasyonelleştirilmiş parlamentarizm bağlamında hükümete istikrar kazandırmaya yönelik başlıca şu düzenlemeleri getirmektedir:

- a) Hükümetin Güven Oylamasız Göreve Başlaması
- b) Hükümetin Kurulması İçin, Düşmesi İçin Gerekenden Daha Düşük Bir Çoğunluk Aramak
- c) Güvensizlik Önergesi Verme Hakkının Sınırlandırılması
- d) Serinleme Süresi
- e) Güvensizlik Oyunda Üye Tamsayısının Salt Çoğunluğunun Aranması
- f) Yalnızca Güvensizlik Oylarının Sayılması
- g) Yapıcı Güvensizlik Oyu
- h) Fesih Tehdidi Altında Güvenoyu (Gözler, 2000: 102-103).

Hükümete etkinlik kazandırmaya dönük uygulamalar olarak ise şunlar dikkat çekmektedir:

- a) Blok Oylama: Ya Kabul Et, Ya Reddet
- b) "Giyotin": Ya Kanunu Kabul Et, Ya Da Hükümeti Düşür
- c) Teşrii Zorunluluk Hali: Ya Kanunu Kabul Et, Ya Hükümeti Düşür, Yoksa Kanun Koyma Yetkin Altı Ay Süreyle Askıya Alınır
- d) Hükümete "Özerk Kararname" Çıkarma Yetkisi Tanınması
- e) Hükümete Kanun Hükmünde Kararname Çıkarma Yetkisinin Verilmesi (Gözler, 2000: 102-103).

1982 Anayasasında, kabul edildikten sonra birçok madde değişmiştir. Ancak en önemli değişiklikler 2000 sonrasında yapılmıştır. O tarihten günümüze kadar yapılan değişiklikler içinde en önemli ikisi hiç kuşkusuz ki, hükümet sisteminde değişiklikler getiren 2007 ve 2017 değişiklikleridir.

3.1.7. 2007 Anayasa Değişikliği ve Hükümet Sistemi

2007 Yılındaki cumhurbaşkanı seçim krizi sonrasında Cumhurbaşkanının 5 yıllığına ve bir kişinin en fazla iki kez seçilmesi esasında dayalı olarak halk tarafından seçilmesi hususu referanduma sunuldu ve yürütmenin sorumsuz kanadının bundan böyle halk tarafından seçilmesi usulü benimsendi. Bu tarihten sonra Türk hükümet sisteminin niteliği tartışılmaya ve sorgulanmaya başlanmıştır (Yavuz, 2008: 1187).

2007 değişikliğinin getirdiği, hükümet sistemine ilişkin tartışmalar bugün de gündemi meşgul etmektedir. Hatırlamak gerekir ki 1921 anayasası (bir ölçüde 1924 anayasası da) dışındaki diğer anayasalar “Parlamente Hükümet Sistemi”ni kabul etmiştir. Böylece 2007 değişiklikleri birlikte 1982 anayasası hala parlamente özünü korumaktayken bazılarına göre hükümet sisteminin niteliği yarı-başkanlığa kaymıştır. Daha önce hükümet sistemlerinin asli ve tali özelliklerindeki kriterlerinden hareket edildiğinde, 2007 referandumuyla Türk parlamente sisteminin 1 asli özelliği değişmiştir. 2 asli özellik ve 3 tali özellik eskisi gibi yerli yerinde durmaktadır. Yani bu bakış açısına göre 2007 ile başlayan süreci hala parlamente olarak nitelenebilir. Ancak yarı-başkanlık sisteminin ilk kez ortaya çıktığı Fransa örneği göz önüne alınarak değerlendirme yapılacak olursa bu sefer sistemin parlamente olmaktan çıkıp yarı başkanlığa dönüştüğü söylemek de mümkün hale gelir (Acar, Çelebi, 2012: 5-6).

Nitekim 1958 anayasasındaki değişiklik sonrası Fransa’da yarı-başkanlık sisteminin başladığı kabul edilmektedir, Fransa’da o gün yapılan değişiklik, Türkiye’deki 2007 değişikliğinin aynısıdır. Kısaca, Fransa uygulamalarına yarı başkanlık demek uygunsa, 2007 sonrası Türkiye uygulamalarını da yarı başkanlık olarak tarif etmek gerekir. Bazıları ise bu durumun karma hükümet sistemi olduğuna kanidir (kaynak) Örn Yavuz’a göre hem parlamente hükümet sistemi özelliklerini taşıyan hem de klasik parlamente hükümet sisteminden ayrı bir sistem ve hem de Yarı-

Başkanlık sistemi özelliklerini taşıdığı için farklı-karma bir hükümet sisteminden bahsedilebilir (Yavuz, 2008: 1188-1189).

Daha önce tanımlayıcı özelliklerini yaptığımız yarı başkanlık sistemi için en büyük risk “kohabitasyon” durumudur. Bu durum cumhurbaşkanıyla hükümetin ayrı siyasal görüşlerde olmasını niteler. Her ikisinin de halk tarafından seçilmesi yani meşruluğuna rağmen parlamentodaki çoğunluğun cumhurbaşkanıyla aynı görüşü paylaşması durumunda sistem önemli bir krizle yüz yüze kalabilir. Teorik bir ihtimal olan bu kohabitasyon riski 2007 sonrasında Türkiye’de hiç yaşanmamıştır (Künker, 2012).

3.1.8. 2017 Anayasa Değişikliği ve Hükümet Sistemi

2017 anayasa değişikliği 2007 değişikliğinden daha radikal bir sistem değişikliği getirmiştir. 1982 anayasasının kabulünden sonra Türkiyede parlamenter sistemin bazı olumsuzlukları sürekli gündeme getirilmiş ve sistem değişikliği sürekli kamuoyunun ilgisini çekmiştir. İlk kez ciddi anlamda eski cumhurbaşkanlarından Turgut Özal tarafından tartışılmaya açılan bu konudaki tartışmalar Adalet ve Kalkınma Partisi’nin 2002 yılında iktidara gelmesinden birkaç yıl sonra daha da yoğunluk ve hız kazanmıştır. Türkiyede bazı kesimler parlamenter sistemden başkanlık bir sisteme geçilirse ülkenin birikmiş sorunlarının önemli ölçüde çözüleceğini düşünürken bazı kesimler parlamenter sistemden vazgeçerse Türkiye’nin rejim krizi yaşayacağını iddia etmiştir. Böyle netameli tartışma günleri arasında AK parti ve MHP uzlaşmasıyla konu meclis gündemine gelmiştir. Her iki partinin mutabakıtlı meclisten geçerek Anayasanın toplamda 18 maddesi paket olarak 16 Nisan 2017 de halkoylamasına sunulmuştur. %51.41 oy oranı ile kabul edilen anayasa değişiklik paketi, çalışmanın konusunu teşkil eden hükümet sistemi açısından “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” olarak da tanımlanan bu sistem önceki sistemler de mukayese içerecek şekilde şu önemli yenilikleri getirmiştir: (Demirhan, Adıgüzel, 2016: 186-187, Turan, 2018: 43).

1- Başbakanlık makamı kaldırılmış, devlet başkanlığı ile birlikte her ikisi de “cumhurbaşkanlığı” makamında toplanmıştır. 2017 değişikliğine göre Cumhurbaşkanı seçimleri ve parlamento üye seçimleri 5 yılda ve aynı anda yapılacaktır. Türkiye’de 2007 öncesi Cumhurbaşkanlığı seçimleri 7 yılda bir yapılmaktaydı ve bir kişi sadece bir

dönemliğine bu makama gelebilirdi. 2007-2017 arasında cumhurbaşkanlığı süresi 5 yıl ve en fazla iki dönem olarak (5+5) düzenlenmiştir. 2017 sonrası ise (5+5) formülü aynı şekilde korunmuştur. Ancak 2017 sonrası Cumhurbaşkanı seçimi konusunda aday gösterme, seçim takvimi vs. konularında önemli değişiklikler yapılmıştır (<https://www.tbmm.gov.tr>). 2007 öncesinde parti grupları ya da 110 milletvekilinin imzası ile aday gösterilirken, 2007 sonrasında parti grupları, en az yirmi milletvekili ya da son genel seçimde toplamda %10 almış partiler ortaklaşa bir kişiyi aday gösterebilmekteydi (Gülener, Miş, 2012: 12). 2017 değişikliği ile Cumhurbaşkanlığı adaylığı için en az 100.000 seçmen ve/veya son genel seçimde tek başına veya birlikte toplam geçerli oyların %5'ini almış olan siyasi partilerin aday gösterebileceği kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanı genel oyla yapılacak seçimde geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday cumhurbaşkanı seçilir. İlk oylamada bu çoğunluk sağlamaz ise bu oylamayı izleyen ikinci Pazar günü oylama yapılır. Bu oylamaya birinci oylamada en çok oy almış 2 aday katılır, ikinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin herhangi bir nedenle seçime katılmaması halinde ikinci oylama boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. İkinci oylamaya tek adayın kalması halinde bu oylama referandum şeklinde yapılır. Aday geçerli oyların salt çoğunluğunu aldığı takdirde cumhurbaşkanı seçilir almama durumunda cumhurbaşkanlığı seçimleri yeniden yapılır. Seçimlerin tamamlanması halinde yenisi göreve başlayıncaya kadar mevcut cumhurbaşkanının görevi devam eder. Yeni düzenlemeye göre cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması halinde 45 gün içinde cumhurbaşkanının seçilmesi öngörülmüştür. 1982 anayasasının ilk halinde bu süre 90 gün olarak belirlenmişti (<http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr>).

2- Gerek 2007 öncesi gerek sonrasında Cumhurbaşkanı'nın seçildikten sonra partisiyle ilişkisi kesildiği halde 2017 değişikliği Cumhurbaşkanı'nın bir siyasi partiyle ilişkisini mümkün kılan düzenleme getirmiştir (Turan, 2018).

3- 2007 öncesinde ve 2007 anayasa değişikliğinde yer almayan Cumhurbaşkanlığı yardımcılığı makamı ilk kez 2017 anayasa değişikliği ile düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre Cumhurbaşkanı seçilen kişi bir ya da daha fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı atayabilir. Cumhurbaşkanının ölmesi, ağır hastalanması ya da yurtdışında olması durumlarında 2007 öncesi 2017'ye kadar geçen süreçte ona TBMM başkanı

vekalet ediyorken yeni ve son değişikliğe göre Cumhurbaşkanına vekâlet etme yetkisi Cumhurbaşkanını yardımcısına aittir (Ardıçoğlu, 2017: 23-24).

4- 2007 öncesinde Türkiye’de cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu olmak üzere iki başlıydı. Bakanların meclis içinden ve dışından atanması mümkündü. 2007-2017 arasında, Türkiye’de iki başlılık devam etmiştir. 2007 öncesi Bakanlar Başbakan’ın önerisi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanırdı ve görevden el çektilirdi, 2007 anayasa değişikliğine göre ise aynı durum devam etmiştir. 2017 değişikliği ile bakanlar doğrudan doğruya Cumhurbaşkanı tarafından seçilir ve atanır. Bu konuyla ilgili önemli bir fark da şudur: 1982 anayasasının ilk halinden 2017 değişikliğine kadar bakanlar meclis içinden seçilmekteydi. 2017 değişikliği ile bakanlar meclis içinden seçilemez, daha doğrusu, parlamento üyesi iken bu mümkün değildir. Parlamento üyeliğinden ayrılan ya da bu sıfatı sona eren kimseler bakan olarak atanabilir. 2017 değişikliği ile birlikte Cumhurbaşkanı parlamenter olmayan kişilerden bakanları seçmek durumundadır. Parlamenter bir kişinin herhangi bir şekilde bu sıfatının sona ermesi durumunda söz konusu kişi bakan olarak atanabilir (Ardıçoğlu, 2017: 23, Turan, 2018: 43).

2017 anayasa değişikliği yasama-yürütme ilişkilerindeki etkilerine de kısaca değinmek gerekirse;

2017 değişikliği ile yasama yürütme kuvvetleri birbirinden daha çok yalıtılmıştır. 2007 öncesi ve 2017 öncesinde yasama ve yürütme uygulanan hükümet sistemleri gereği pek çok açıdan iç içe geçmiş durumdadır. Yürütme yasamanın türevidir ama pek çok durumda yasama faaliyetine müdahil olabilir. Buna karşı yasama yürütmeyi çeşitli araçlarla denetler, bazı durumların gerçekleşmesi halinde yasama yürütmeyi görevden uzaklaştırır, buna mukabil yürütme de yasamayı bazı özel durumların gerçekleştiği durumlarda feshedebilir. Halbuki 2017 değişikliği sonrası yasama yürütmeye, yürütmede yasamaya prensip olarak müdahale edemez. Bu konuyla ilgili en fazla kafa karıştıracabilecek durum Cumhurbaşkanı’nın bir yasama işlemi gibi düşünölebilecek olan “cumhurbaşkanı kararnamesi çıkarabilme” yetkisinin olmasıdır. Cumhurbaşkanı’nın bu yetkisinin sınırları şu şekilde çizilmiştir: (Ardıçoğlu, 2017: 23, İzci, 2018: 9-10).

- “Kişilerin temel hak ve özgürlüklerine (ekonomik haklar müstesna) ilişkin konularda”,

- “Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesine hükmedilmiş konularda ve
- “Kanunla açıkça düzenlenmiş bulunan konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz”.

Ayrıca;

- “Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlar arasında çelişki bulunması halinde kanun hükümleri uygulanır”.
- “TBMM’nin aynı konuda kanun çıkarması halinde kanun hükümleri geçerli olur” (Coşkun, 2017: 17-18).

Bu haliyle, Cumhurbaşkanlığı Sistemi olarak adlandırılan sistem Amerikan sisteminin bir benzeri ya da muadili olarak görülebilir mi? Bu konudaki tartışmalar hala canlıdır, bazılarının göre 2017 değişikliği sistemi o kadar Amerikan sistemine benzemektedir ki kurulan sistem herhangi bir tartışma götürmeyecek kadar başkanlık sistemidir. Bazıları ise sistemin kimi benzerliklerine rağmen oldukça özgün olduğundan yola çıkıp, Türk usulü ya da icadı olduğunu ileri sürerek “cumhurbaşkanlığı sistemi” olarak tarif etmektedir. Sistem bazı açılardan Amerikan sistemine benzemektedir ama özellikle yasama yürütme ilişkileri açısından her iki uygulama arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. Örneğin Amerikan başkanlık sisteminde bazı üst düzey federal yetkilileri atama başkanın uhdesindedir ancak bunun gerçekleşmesi için senatonun onayı da şarttır (Coşkun, 2017: 16-17).

Yani arada bir kontrol ve denge sistemi mevcuttur. Türkiye’de de 2017 seçimi sonrasında bazı üst düzey bürokratları atama yetkisi Cumhurbaşkanı’na tanınmıştır ama Cumhurbaşkanı’nın bu yetkisini arada filtreleyecek bir denge ve kontrol mekanizması gibi ilekelerin az derece olduğu söylenebilir (Coşkun, 2017: 15-16).

3.2. GÜRCİSTAN’DA HÜKÜMET SİSTEMLERİ

1801 yılında Rusya egemenliği altına girmesi modern Gürcistan siyasal tarihinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Gürcistan Sovyetler Birliği’nin dağılması ile ve 1991 yılında tekrar bağımsızlığını kazanan 15 ülkeden birisidir. Bu süreçlerden geçen Gürcistan hükümeti oldukça farklı kültürel, ekonomik ve hukuksal boyutları açısından değişiklik göstermiştir. Modern döneme ait olan en fazla Rusya egemenliği altına kalan ve halen etkisini gösteren Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği uygulamaları

Gürcistan için olumsuz görülen uygulamalardır. Böylece 1991 yılı bağımsızlık ilanı ile ve 1995 anayasasının geliştirdiği yöntemlerle, işbirliği açısından (ekonomik, siyasal ve diplomatik) komşu olan Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan ve bunun yanında ABD ile Avrupa ülkeler arasında bağın geliştirilmesi ve demokrasinin en üst düzeye çıkartılmasını planlamaktadır (ჯონსო, 2012: 6-7).

Yeni dönemin siyasal hayatı 1991 yılı bağımsızlığını ilan ettikten sonra başlatılmış varsayılmaktadır. Gürcistan'ın siyasal süreçlerine ilişkin konular 9 Nisan 1989'ta Parlamento binasının karşısında öldürülen suçsuz kadın ve çocukların anma gününe denk gelmektedir. O zaman Gürcistan'ın ilk Cumhurbaşkanı, Zhviad Gamsakhurdia'nın sloganı "Gürcistan ve Gürcüler hiçbir zaman bağımsızlığını başkalarına terk etmeyecek idi". SSCB ile Gürcistan arasında 1920 yılında yapılan antlaşmanın SSCB tarafından tekrar bozulduğu ortaya çıkmıştır. İlerleyen dönemde 1992 yılında tekrar Rusya ile Gürcistan arasında "Abhazya Savaşı" ortaya çıktı ve Abhazya ile birlikte Sokhumi ve Osetya'nın kaybı ile sonuçlandı. Bu durum Gürcistan ve Gürcü halk için bu gün bile etkileri süren çok uzuntulü bir travma meydana getirdi ve Gürcü halkı bu bölgelerin tekrar geri alınmasını sabırla beklemektedir (პაპუაშვილი, 2011: 4-6).

Gelişmekte olan Gürcistan'ın siyasal ilişkileri komşu ülkelerle de iç içe geçmiş durumdadır. Örn: Azerbaycan ile başlayan 1998'de Baku-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesinin başlatılması aynı zamanda Türkiye'nin de kabul gördüğü bu önemli durumu Süleyman Demirel'in katılımı ile başarılı bir şekilde şekillenmiştir. 1989 yılında Türk-Gürcü sınır kapısının açılması (Sarp) ve 1991 yılında bağımsızlığını kazanan ve ilk ülkeler arasında kabul eden Türkiye olmuştur. Bu durumu saygı ile gören Gürcistan dostluk ve iki komşu arasında ilişkilerin ileri sürülmesi hedeflenmiştir. (საქართველოს ეროვნული მუზეუმი, 2010: 19-20).

3.2.1. 1918–1921 Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Hükümet Sistemi

Gürcü anayasal düşünce evrimi, ülkenin bağımsızlığını kazanmak ve bu bağımsızlığı koruma mücadelesine bağlıdır. Bu mücadeleye bakarak söyleyebiliriz ki Gürcü milletinin geçmişi, ulusal ve yasal sisteme önem vermiştir. Gürcistan'ın anayasal tarihi 26 Mayıs 1918 'Bağımsızlık Yasası' ile başlar. Bu yasanın kabulünden sonra,

Gürcistan Ulusal Konseyi bir açıklama yapmıştır. 12 Mart 1919 tarihinde Gürcü halkı tarafından yasal oylamayla seçilen meclis ve bu meclisin ilk oturumunda ‘Bağımsızlık Yasasına’ Anayasal bir güç verilmiştir. Bağımsızlık Yasasının amacı, Gürcü milletinin asırlık hayatını Dünyaya tanıtmaktır (კობახიძე, დემოკრატიზმი, 2010: 24-25).

Gürcistan’ın en önemli siyasi süreçlerinin Cumhuriyet’in ilanından sonra başladığını söyleyebiliriz. 26 Mayıs 1918 Cumhuriyet ilanından sonra, dünya çapında var olan ekonomik ve siyasi krizlere karşı mücadele eden ve I. Dünya Savaşı’nda ortaya çıkan problemleri aşan Gürcistan bu başarıyı elde etmiştir. 1918 yılında Gürcistan genelinde toplam 15 siyasi parti, birkaç tarımsal ve yayıncılık kooperatifleri mevcuttu. Cumhuriyet’in ilanından sonra kendi başarılarını esirgemeyen, bu partiler arasında en popülist ve kendini gösteren 1893 yılında kurulan “Sosyalist-Demokrat” partisiydi. 1918-1921 yıllar arası Gürcistan hükümet sisteminde başta gelen Sosyalist Demokratlar tarafından, diğer sosyalist ülkelere karşı (Çin, Küba, Vietnam v.s) devrimin yapılmayacağına ve Gürcistan’ın artık demokratik bir şekilde ilerleyeceğini ifade etmişlerdir (ბოლქაძე, კობახიძე, ხვადაგოანი, 2018: 5-6)

Cumhuriyet’in ilanından sonra, ve bu başarıyı genel serbest seçimlerle kazanan Gürcistan, ilk sosyalist ülkelere birisiydi. İkinci sosyalist liderler olarak adlandırdığımız: Emil Vandervelde, Macdonald James Ramz ve Karl Kaytsky tarafından Gürcistan’ı ziyaret ettiklerinden sonra, onları en çok şaşırtan şey, uygulanan yönetim sistemi, karma ekonomik ilişkiler, çok partili sistemin getirilmesi ve gazeteciliğin/yayıncılığın geliştirilmesi konusu ile ilgiliydi (თლოძე, 1999: 7-9).

Yeni Cumhuriyet ilanının geliştirdiği ilk adımlar, Gürcistan’a göre Avrupa’daki liberalizmin, sosyalizm ve milliyetçilik ile karakterize edilen teorik bir karışım olarak görülmekteydi. Sosyal demokratlar olarak adlandırdığımız, o dönemdeki hükümetin başında olan parti genel başkanı Noe Zhordania ve partisi, ilk sosyal demokrasi anlayışını ve her kez için eşit olan liberal anlayışın ilk adımlarını Avrupa genelinde atan ilk isimlerdir. Avrupa’da ise bu gelişmeler 1960-1970’li yıllarda gelişmiştir. Böylece Gürcistan’da yerel yönetim anlayışı, ifade özgürlüğü ve politik-ekonomik anlayışını geliştirdiler (ჯონსონი, 2012: xvii-xviii).

Sonraki adım 21 Şubat 1921 yılında kurucu meclis tarafından gerçekleştirilen Devletin temel kanunu ve yeni anayasa kanunu ile başlamaktadır. Meclis ilk

parlamber (parlamento) modeli ile yeni Gürcü Anayasal başlığını oluşturdu. 1921 yılında kabul edilen bu anayasa sadece 4 gün devam etmiştir (კობახიძე, დემეტრაშვილი, 2010: 27-28).

Anayasal çerçevede uygulanan, hükümet sistemi tartişmaları o dönemki Avrupa tipi ‘‘Parlamber Sistemi’’ olarak tanımlanabilir. Ancak kuvvetler birliğinin dengeli şekilde çalışmadıklarını ve birbirinden tamamen ayrı uygulamaların olduğunu açıkça söyleyebiliriz. rn: Parlamento hükümet karşısında sorumlu değildi veya tam tersi, hükümet de parlamentoya karşı sorumlu değildi. Bir diğer değişik durum da Cumhurbaşkanlığı makamının olmama durumudur. Böylece hükümetin sadece belli başlı durumlarda yetkilerin çıkartılması gibi hükmü de mevcuttu (kriz döneminde, parlamentoya karşı olan sorunlar) (სილაქაძე, კობახიძე, ხვადაგიანი, 2018: 10-11)

Bu durumda parlamber sistemlerde olduğu gibi yürütme gücü Parlamento’ya aittir. Aynı zamanda ülkenin en yüksek kurul olarak kabul edilen parlamento, anayasal çerçevede ve uygulamada ‘‘Egemenlik’’ açısından son derece sınırlıydı. Böylece parlamento anayasa tarafından sınırlı ve anayasanın 1. maddesi olan ‘‘Temel Kanun’’ olarak kabul edilmektedir. Parlamentonun seçilmesi ‘‘nispi seçim sistemi’’ ile gerçekleştiriliyordu. Ve görev süresi 3 yıl olarak kabul edilmiştir. Anayasa oluşturular tarafından belirlenen bu kanun, hükümet için daha iyi ve ‘‘oğunluku seçim sistemine’’ ilişkin Parlamentonun seçilmesinin daha kötü olduğunu savunmuşlardır (სილაქაძე, კობახიძე, ხვადაგიანი, 2018: 10-11)

1921 anayasasının getirdiği önemli hükümler, idam cezasının kaldırılması ile başlamıştır. Bununla beraber ifade özgürlüğü ve insan hakları teorisinin gelişmesi, kadınlara seçme ve seçilme hakkın tanınması ve din ve dil özgürlüğünün tanınması ile sonuçlanmıştır. Adalet makamının son derece tarafsız ve dengeli bir şekilde çalışmasına neden olmuştur. Demokratik bir şekilde gelişen hükümet sistemi çalışmaları ve anayasanın ‘‘Kamu Egemenliğine’’ ne kadar açık ve orantılı olması durumunu anayasa bir kez daha kanıtlamıştır. Bu kısa analizden sonra görülmektedir ki: 1921 anayasasının gösterdiği ve geliştirdiği hükümler büyük önem taşımakla birlikte bugün de Gürcistan hükümetinin kabul ettiği 1921 anayasasına dayalı çalışmaları ve anayasacılığın tam olarak 1921 yılına dayandığı halen ifade edilmektedir (პაპუაშვილი, 2011: 8-10).

11 Şubat 1921 yılında Sovyet Rusya, Gürcistan'ı tekrar işgal etmiştir. Belirtilmelidir ki, bu anayasa ülkenin temel kanunudur. Onun yapılandırılması, başka ülkenin insan hakları bölümünde ve anayasal sürecine dayanmaktadır. Ayrıca Gürcü gerçekliliğin karakteristik özelliklerine de dayanır. Daha sonra, Gürcistan Sovyet Anayasasında 70 yıllık süreç başlamıştır. 1991 yılına kadar devam eden süreç sonucu ile 1991'den itibaren Gürcistan tekrar bağımsız bir Cumhuriyettir (კობახიძე, დემეტრაშვილი, 2010: 27-28).

3.2.2. 1921–1991 Sovyet Gürcistan'ın Hükümet Sistemi

1921 yılında Sovyet Rusya'nın kızıl ordusu tarafından Gürcistan'ın tekrar işgali ile 1922 yılında yeni anayasanın modelini de kendi beraberinde oluşturmuştu. Gürcistan Cumhuriyeti bağımsızlığını kaybetti ancak formalite açısından diğer Avrupa ülkeleri için bu durum söz konusu değildi. Yani onlar için Gürcistan yine bir bağımsız ülkedi. 1922 anayasasının getirdiği hükümler diğer Sovyet Ülkelerini şaşırtmıştı. Bu durum Gürcistan'da anayasa tarafından kabul edilen Gürcistan'ın resmi dili "Gürcüce'nin" yapılmasıdır. Sovyet Gürcistan'ın yasalara açık bir ülke statüsünü veren SSCB, uluslararası sempozyumlara ve diğer antlaşmalara katılmaktaydı. Ancak bu durumu kontrol eden SSCB oldukça önemle ve Gürcistan'ın yapılandırılmalarına dikkatçe ilgilenmekteydi (თაოძე, 1999: 12-13)

Sovyet Gürcistan formalite açısından bağımsızlığını ne kadar kabul etse bile budurum gerçeklerle yüzleşmeyi değiştirmiyordu. Gürcistan kendi hükümeti sistemi ile komple SSCB'nin ve "Komünizmin" kanatları altındaydı. Bu anayasal süreçte ve Gürcistan'da Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla, Gürcistan'daki devlet sistemi tamamen değiştirildi ve "Demokratik Cumhuriyet" yerine Rus modeli "Proletaryan Diktatörlüğü" devleti oluşturuldu. Bu durum diğer 15 Sovyet Ülkelerini de kapsamaktaydı. Kızıl ordu tarafından zorlukla gerçekleşen bu durumu mecburiyetten bazıları ise kendilerinin isteği ile kabul edilmiştir (თაოძე, 1999: 13-14)

Hükümet sistemleri ile ilişkili konular tamamen Sovyet Rusya'nın elinde ve kontrolü altındaydı. Bu durum SSCB'nin gelecekte tamamen "Komünizm" ve "Sosyalizm" ile yürütülmesini amaçlamıştır. SSCB'nin ve 70 yıl devam eden bu

süreçlerle değişim gösteren toplam 4 kere (1922, 1927, 1937, 1978) anayasanın getirilmesi hiç şaşırtıcı değildi. Bu anayasaların getirilmesi “Komünizmin” daha köklü bir şekilde oturtulmasını ve gelecekte tamamen bir “Komünizm Gürcistan’ını” inşa etmeye çalışmışlardı. Bu anayasaların hiçbiri Gürcü halkının iradesi ve isteği üzerine yapılandırılmamıştır. Bu anayasada güç paylaşımı, siyasi sistem, ifade özgürlüğü, bilgi edinme özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, mülkiyet hakkı gibi haklar tanımlanmamıştır. Her bir Sovyet Anayasası, Gürcistan'da totaliter rejimi kanıtlamış ve komünist partiler tarafından siyasi mit oluşturulmuştu (კორკელაძე, 2003: 87-88).

Özetlemek gerekirse son 1978 Sovyet Anayasasının getirdiği hükümleri artık halkın ve genel olarak Gürcistan’ın kabullenmesinin ötesine geçmiştir. Krizlere yol açan bu durum sadece Gürcistan’ı değil diğer Sovyet Ülkelerini de etkilemeye başlamıştır. Krizlerin yaşattığı o dönemleri babalarımız ağlayarak anlatmaktadırlar. Açlık meselesini geçerek, ekmek sıkıntısını çeken bir ülke ne sıkıntılarla karşı karşıya gelebilirdi. Elektriğin, yolların, doğal gazın ve diğer yardımcı maddelerin olmaması insanları nasıl bir duruma düşürecekti. gibi sorular doğmaktadır. Soğuk savaş dönemine yaklaşan Gürcistan 1991’de Sovyetler Birliğinin dağılması ile nefes almış oluyordu ve 1991 yılında tekrar bağımsızlığını kazanarak yeni dönemin başlatılması umudu ile yaşamaya devam etmiştir. (<https://www.civiceducation.ge>).

3.2.3. 1991'den Sonraki Bağımsız Gürcistan'da Hükümet Sistemi

Yirminci yüzyılın, 90'lı yıllarının başlarında, Sovyetler Birliği'ne göre, 28 Ekim 1990'da, ilk çok partili parlamento seçimleri ve "Yuvarlak Masa - Özgür Gürcistan" siyasi birliğin ikna edici bir zaferi kazanarak hükümetin başına gelmiştir. Bu dönemde, Gürcistan hala yeni bir anayasayı kabul etmenin mümkün olmadığı haldeydi, yeni dağılan Sovyet Birliği etkisi devam eden ve yasal olarak yeni anayasanın yapılandırılması zor durumdaydı. Bu nedenle yeni gerçekliğin yasal olarak güçlendirilmesine 1978 anayasasına bağlı bir hükümet sisteminin oluşturulmasına karar verildi (თევზაძე, 2010: 21-23)

14 Kasım 1990'da, Gürcistan Cumhuriyeti Yüksek Konseyi, 15 Nisan 1978'in ilk oturumunda Sovyet anayasasında bir dizi değişiklik yaptı. Ülkenin resmi isminden, "Sovyet Sosyalist" ve Gürcistan Cumhuriyeti kelimesi geri alındı; Devletin sembolü,

bayrağı ve milli marşı değiştirildi. Devlet hükümetinin en üst organı, Yüksek Konsey Başkanını kompozisyonundan seçen Gürcistan Yüksek Konseyi almıştır (თევზაძე, 2010: 24-25)

Hükümetin yerel yönetimlerine ilişkin değişiklikler yapıldı. Meclis tekrar açıldı ve yerel yönetimler, valilikler ve en önemlisi Komünist Parti'nin etkisi tamamen kaldırıldı, siyasi çoğulculuğa ve mülkiyet biçimlerinin çeşitlendirilmesine öncü rol verildi. Aynı oturum, yeni Anayasa'dan önce kabul edilecek olan "Gürcistan Cumhuriyeti'nde Geçiş Süresinin Duyurulması Hakkında Kanun" tarafından kabul edildi. Sonuç olarak, 1978 Anayasasına, "Diğer devletler Gürcistan'ı tanıdığında Gürcistan'daki geçiş döneminin tamamlandığını kabul etmektedirler, Gürcistan Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler'e üye olacak ve işgal askerleri vatanımızı terk edecek" maddesi eklenmiştir (დემეტრაშვილი, 2016: 30-31).

31 Mart 1991'de Gürcistan'da 26 Mayıs 1918 tarihli Bağımsızlık Yasası'na dayanarak, ülkenin bağımsızlığının tekrar kazanmasına ilişkin sorununa cevap veren nüfusun mutlak çoğunluğu ile referandum düzenlendi. Bu sonuçlara göre, 9 Nisan 1991, Yüksek Konsey ciddiyetle "devlet bağımsızlığının restorasyonunu" bildirdiler ve iki önemli eylemle karar verir: Kanun "Anayasa'nındır" "Cumhuriyet ve Cumhurbaşkanlığı" "Yüksek Kurul" alanına alınmıştır (ჯონსი, 2012: 4-5).

1991 yılının sonunda, anayasaya aykırı bir şekilde davranan Askeri Konsey tarafından darbe yapıldı ve geçici hükümet kuruldu, bu durum Cumhurbaşkanlığı makamını olumsuz etkilemeyi ve yetkilerinin elinden alınmasını amaçlamıştır. Dönemin Anayasası ve bu konuda kabul edilen bazı yasalar geçersiz kılındı ve 21 Şubat 1992'de Askeri Konsey, yeni anayasanın yapılmasını mümkün kılmayarak 1978 anayasasının restorasyonu hakkında bir bildiri yayınlayarak anayasal süreçler başlatılmış oldu (დემეტრაშვილი, 2016: 32-33).

6 Ekim 1992'de, yeni seçilen Gürcistan Parlamentosu 6 Kasım'da Devlet Otoritesi Yasasını kabul etti. Bu yasa, ülkede anayasaya temel yasa olmadan verilebilecek tek eylemdi. "Küçük anayasa" olarak adlandırılan bu yasa, Gürcistan'daki Sovyet anayasaları çağını tamamlamış olmaktaydı (დემეტრაშვილი, 2016: 30-31).

Yasa, tamamen devlet iktidarının uygulanmasıyla ilgili olmasına rağmen, bunlardan sadece ikisi, yasama ve yürütme yetkileri aşağı yukarı itaatkardı ve hükümetin üçüncü dalında esasen belirtilen hiçbir şey yoktu, yani yargı konusu ile ilgili bişey bulunmamaktaydı. 1993'e gelindiğinde devlet hukukunda oldukça tuhaf bir durum ortaya çıkmıştır. 1921 anayasasını tekrar geri getirmek konusu ortaya çıkmıştır. Ancak bu durum düşük meşruiyetin uyuşmazlığından ve kamusal gelişme düzeyinden dolayı çözülemedi ve dolayısıyla yürürlüğe konulamadı. Kanun, "devlet iktidarı hakkında" anayasal-yasal ilişkilerin sadece bir kısmını düzenlemektedir ve 1978'in gözden geçirilmiş anayasası, hükümlerinin bir kısmı ile devam etmeye karar verilmiştir (მამობთვალთვოლო, 2014: 190-191).

Böylece 1993 yılında geldiğinde artık yeni anayasanın kurulmasına ve kısmen Gürcistan'a özgü yasaların getirilmesi amaçlanmıştır. Anayasa Komisyonu tarafından oluşturulan anayasa taslağı 20 Ağustos 1995 yılında onaylamak için halka sunulmuştur ve 24 Ağustos'ta resmi gazetede yayınlanarak bugün de devamlılığını sürdürmektedir (ზედელაშვილი, 2016: 44-46).

Bu gelişmelerin sonucunda ve 1995 anayasasının kabulü ile birlikte Gürcistan Cumhuriyeti için yeni yüzyıl başlamaktadır. 2003 yılında gerçekleşen "Gül Devrimi" bunun asıl örneğidir. 2003 yılında başta eski Cumhurbaşkanı (Mihail Saakaşvili) olmakla birlikte Parlamento binasının karşısında şiddetsiz bir protesto yapılmaktaydı. Protestonun amacı iktidarda olan hükümetin dağılmasını ve "Yeter" sloganı ile Avrupa birliği veya ABD örneğini taşıyan modern ülkeler arasında olmayı hedefleyen yeni Gürcistan'ı inşa etmektir. Bu başarı halk iradesi tarafından gerçekleşti ve 2003 yılı Kasım ayında Gürcistan hükümeti Anayasaya aykırı şekilde, ancak olumlu anlamda değişti. Kitlesel protestolar yaklaşık üç hafta boyunca devam etti ve 23 Kasım Gürcistan Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze'nin görevinden alınmasıyla sona ermiştir (ზოლაშვილი, 2014: 29).

Hükümetin değişmesiyle bu dönem 'Gül Devrimi' olarak tarihe geçti. 'Gül Devrimi' nüfusun çoğunluğu ve uluslararası toplumun demokratik değerlere yönelmesine önemli bir yol açmıştır. Halka göre, "Gül Devrimi" Şevardnadze rejiminin çökmesinden sonra demokrasinin daha ileri düzeyde ilerlemesini amaçlamıştır. Ülkede toplum örgütleri kuruluyordu ve toplumların amacı demokrasinin sağlanmasıdır.

için barışçıl bir protesto yapmaktı. Bu protestoların sonucu barışın sağlanması, insanlara fikir özgürlüğün tanınması ve hileli seçimlerin kanıtlanmasıdır. “Gül Devrimi’nin” esas amacı Şevardnadze rejiminin çökmesiyle birlikte toplum üzerindeki sorunlarının ortadan kaldırılması ve gelecek seçimlerin hilesiz ve daha demokratik seviyede yapılmasını sağlamaktır. “Gül Devrimi’ne” kadar yapılan seçimler genelde hileli yapılıyordu, ancak kanıtlanamıyordu. Yalnız 2003 yılındaki seçimler sonunda, hileli evraklar ortaya çıkarak işin gerçek yüzü ortaya çıkmıştır. Bu kanıtları herkesten önce ‘Sivil Toplum Örgütü’ ortaya çıkartmıştır (მამისთვალთვლი, 2014: 187-188).

2003 yılı Gürcistan için önemli bir dönemin başlatılmasına işaret etmektedir. Hükümetin yasal yollarla doğrudan halk tarafından seçilmesi ve asıl olan hilesiz bir şekilde yeni hükümetin getirilmesi demokrasiye yol açmakla birlikte ülkede huzurun ve insan haklarının korunmasına ilişkin hükümlerin güçlendirmesini de gerçekleştirdi. 2005 anayasa değişiklikleri doğrudan halk için ve halkın haklarına dayalı yapılmıştır. Bununla birlikte önemli olan rüşvetin kaldırılması ve özgürlüğün bir kere daha kanıtlanmasına neden olmuştur (ზოლასვლი, 2014: 31-32).

Hükümet sistemiyle ilgili ilişkiler ve konumuz temelini oluşturan hükümet sistemleri Gürcistan’da 1995 anayasasının kabulünden 2012 yılına kadar uygulanan “Karma Hükümet Sistem” Gürcistan için en uygun sistem olarak kabul edilmektedir. Parlamento’nun en yüksek kurul olduğunu ve hükümetin de parlamentoya karşı sorumlu olduğunu söylemek gerekir. Parlamento’nun üyelerini “Başbakan ve Bakanlar Kurulu” oluşturmaktaydı. Parlamento’nun seçimi doğrudan halk tarafından gizli oy ile yapılmaktaydı ve görev süresi dört yıldır. Bunun yanında güçlü yetkilerle donatılmış ve uluslararası ilişkilerde en üst yetkiye sahip olan Cumhurbaşkanı da doğrudan halk tarafından beş yıllığına seçilmekteydi. Parlamenter sistemlerdeki olduğu gibi yasama görevini parlamento yapmaktaydı yani yasayı parlamento çıkarır ve onaylamak için Cumhurbaşkanıya gönderilmesini sağlamaktadır. Yürütme gücü yine Cumhurbaşkanı ve parlamentonun desteği ile gerçekleştiriliyordu (საქართველოს კონსტიტუცია, 2006: 16-31).

Yeni hükümetin temel amacı, Gürcistan’da sınıflar arasındaki gelir uçurumunu yok etmek, refah düzeyini arttırmak, istikrarı sağlamak, Avrupa-Atlantik dünyası ile bütünleşmek, NATO’ya ve AB’ye üye olmak, dondurulmuş çatışma bölgeleri olan

Abhazya ve Güney Osetya sorunlarının bitmesini ve tekrar Gürcistan'a bağlamak idi. Sayılan bu maddelerin ne kadarının yapıldığı veya ne kadarının yapılmadığı şüphelidir ancak, önemli olan bugün ile gerçeğe bakmaktır. Halkın işsizlik durumu halen çözümlenememiş ve ekonomik açıdan hala sıkıntılar çeken Gürcistan, Saakaşvili rejimini 2012 yılında bitirerek yerini yeni hükümete ve yeni yönetime devretmiştir (პაპუაშვილი, 2016: 15-20).

2012 yılı Parlamento seçimleri Gürcistan Cumhuriyeti için önemli siyasal değişikliktir. Gül devrimi sonrası ikinci demokratik gelişmeler sonucu eski hükümetin yeni hükümete devretmesi ile sonuçlanmıştır. Bunun sonucu Gürcistan'da yürütülen "Karma Hükümet Sistemi" yerine "Yarı Başkanlık" sistemin getirilmesidir. Değişiklik sonucu geliştirilen yeni yasaların getirilmesi her kez için beklenmeyen bir sonuç doğurmuştur. Örn: Alışkanlık olan Cumhurbaşkanı'nın en üst kurul olduğu ve yetkilerin en fazlasına sahip olması, değişiklik sonucu Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini son derece kısıtlayarak ve formalite açısından süs gibi oturtulması toplum açısından şaşkınlık göstermiştir. Bunun yanında Parlamento'nun ve BK'nun son derece yetkilerle donatılması halk tarafından güvenilirlik kazanmıştır (ბონბალაძე, 2012: 32-34).

Gürcistan hükümet sisteminde ve Yarı-Başkanlık sistemlerinde olduğu gibi yürütme ile yasama arasındaki bağ, yürütmenin bir diğer kanadı olan hükümet ile ilgilidir. Hükümetin yasamaya karşı sorumlu olması, hükümetin sıkı bir denetime tabi olmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte yasama organının güvensizlik oyu ile kabineyi görevden alma yetkisine de sahiptir. Bu durum "Parlamentar Sistem"e yakından ilgilidir. Yürütme gücüne sahip olan Cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Yürütme gücü sistemde iki başlı karşımıza çıkmaktadır; 1) Cumhurbaşkanı, 2) Hükümet (BK). Genel olarak "Yarı-Başkanlık" ve Gürcistan'daki "Yarı-Başkanlık" sistemi hem "Parlamentar Hükümet Sistemine" hem de "Başkanlık Sistemine" benzemektedir (ბობოროვი, 2016: 13-14).

1995 anayasasının getirdiği hükümler ve değişikliklerin Gürcistan siyasetini tamamen değiştirdiğini söyleyebiliriz. Gürcistan üniter, Yarı-Başkanlık sistemine sahip Cumhuriyet olarak örgütlenmiş temsili bir demokrasi sistemidir. Ülke şu anda BM, Avrupa Konseyi, GUAM, Dünya Ticaret Örgütü ve Karadeniz Ekonomik İşbirliğine dahil olmak üzere birçok uluslararası kuruluşun üyesidir. Gürcistan ayrıca Avrupa

Birliği'ne entegre olmak ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne katılmak için çaba göstermektedir. Uluslararası sempozyumlarda kendini gösteren ve en önemlisi 2018'de imzalanan antlaşma, AB ülkelerine vizesiz giriş yapabilmek bunun asıl örneğidir (Visiberalization) (<https://gip.ge>).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE GÜRCİSTAN HÜKÜMET SİSTEMLERİ MUKAYESESİ

4.1. YÜRÜTMENİN KURUMSAL VE YAPISAL AÇISINDAN MUKAYESESİ

“Kurumsal ve yapısal yaklaşım” literatürde 17. yy’de Fransa’da kullanılmaya başlamıştır. Bu yaklaşım hükümet kavramına yakın olan “governance” kelimesinden türemiştir. Hükümeti sivil toplumla uzlaştırmaya ya da kombine etmeye çalışan kavram konumuz açısından önem arz etmektedir. Kurumsal/yapısal yaklaşımın toplum ile hükümet arasındaki ilişkiyi dengeleme ile ilgilendiği söylenebilir. Kurumsal yaklaşım, hükümet işleyişinin siyasal açıdan hükümet tarafından yapılmasını değil, hükümet tarafından yönlendirilmesi durumunu amaçlamaktadır. Bu yaklaşıma göre, bundan sonra hükümet düzenleyici/yapısal bir rol üstlenecek ve her konuda sorunlara karşı müdahale edebilecek duruma gelebilecektir (Sanal, 2002: 47).

Kurumsal yönetim yaklaşımı, aynı zamanda salt hükümet otoritesine dayanmaksızın bazı şeyleri yapabilmenin mümkün olduğu anlayışına dayanmaktadır. Bu model, hükümeti, yönlendirme yapmak ve rehberlik etmek üzere yeni teknikler ve araçlar kullanma kapasitesi olarak görmektedir (Sanal, 2002: 52).

"Yürütme konusu ile ilgili, kurumsal yönetim alanında dünyada birçok çalışma yapılmış ve yapılmaktadır. Bu çalışmalar her ülke için geçerli tek bir kurumsal yönetim modelinin olmayacağını önemle vurgulamaktadır. Buna göre oluşturulacak model ülkeye özgü koşulları da dikkate almalıdır. Ancak bununla birlikte, genel kabul gören tüm uluslararası kurumsal yönetim yaklaşımlarında", alt kısımda yer verilen bütün kavramlar olmazsa olmaz olarak görülmektedir (Cansızlar, 2003: 1-2).

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünü oluşturan “Türkiye ile Gürcistan’ın Hükümet Sistemleri Mukayasesi” kısmında birkaç önemli konu çerçevesinde detaylı bir şekilde incelenecektir. Mukayese konu başlıkları; “Cumhurbaşkanının Seçimi”, “Cumhurbaşkanının Yetkileri”, “BK’nin Oluşturulması ve Yetkileri”, “Yasama ile Yürütme İlişkileri”, “Yönetimde Etkinlik”, “Esneklik”, “İstikrar”, “Hesap Verebilirlik”, “Güçlü Yönetim ve İktidarın Kişiselleşmesi” olarak belirlenmiştir.

4.1.2. Cumhurbaşkanının Seçimi Açısından Mukayesesi

Her iki ülkede Cumhurbaşkanı seçimini karşılaştırmadan önce bu ülkelerin hükümet sistemlerinin niteliğine dair gerekli şu bilgiyi vermek yararlı olacaktır:

Türkiyede 1982-2007 arası Parlamenter Sistem; 2007-2017 arasında Yarı-Başkanlık; 2017 sonrasında ise Başkanlık – bu sistem Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırılmaktadır - sistemi uygulanmaktadır. Gürcistanda ise 1995 – 2012 arasında Karma Hükümet Sistem; 2012-2018 arası değişikliği ile Parlamenter Hükümet Sistemi; 2018 sonrası ise Yarı-Başkanlık Sistemi uygulanmaya başlamıştır. Gürcistan anayasasında 2018’de yapılan değişikliğe göre bir sonraki Cumhurbaşkanlığı seçimi, 2024’te, meclis tarafından yapılacaktır. Buna göre, Gürcistan 2024’ten itibaren tekrar Parlamenter Sisteme dönüşmüş olacaktır.

Genel olarak Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve yetkileri konularına diğer bölümlerde yer verilmişti. Bu başlık altında münhasaran iki ülke arasında Cumhurbaşkanı seçimleri - Türkiye için 1982, Gürcistan için 1995 yılı anayasası göz önüne alınacaktır – karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Türk hükümet sistemleri tartışmalarında son yıllarda siyasal ve akademik planda ortaya çıkan ve en fazla tartışma konuları arasında yer alan siyasal iktidarın yapısıdır. Hem Türkiye’de hem de Gürcistan’da son zamanlarda yaşanan siyasi tıkanıklıkların parlamenter hükümet sisteminden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Türkiye’de bu durumun yarı-başkanlık ya da başkanlık sisteminin getirilmesi ile biteceği düşünülmüştür (Akpınar, 2011, Akıncı, 2016: 100). Gürcistan’da ise sistemin yarı-başkanlığa geçilmesi ve o dönemki iktidarda olan hükümetin düşmesi ile sonuçlanacağı öne sürülmüştür. (ქსნთაშროს, 2012) Buna göre Cumhurbaşkanlığı Seçimlerini “Parlamenter Sistemine” göre değerlendirilecek, sonra ise “Yarı-Başkanlık” ve Türkiye’ye göre de “Başkanlık Sistemine” göre karşılaştırılacaktır.

Gürcistan’da 1995 Anayasasının kabul ettiği, Karma hükümet sisteminde, kuvvetlerin yumuşak bir şekilde ayrılması, Türk Parlamenter Sistemine göre pek farklı değildir. Burada yasama ile yürütme erkleri birbirinden yumuşak bir şekilde ayrılmış ve yürütme organı yasama organına karşı sorumlu tutulmuştur. Yani bu hükümet sistemine göre yasama ile yürütme birbirinin işine karışabilir ve gerekli kıldığı zaman

yasama yürütmeyi güvensizlik oyu ile düşürebilirdi (წერეთელი, 2009). Türkiye örneği dikkate alınacak olursa, 1982 anayasasının getirdiği sistem Cumhurbaşkanlığını olağanüstü yetkilerle donatılmış makam olarak kurgulamıştır. Aynı abartılı yetkilendirmenin, onun kadar olmasa bile BK “eşitler arasında birinci” niteliğini taşıyan üyesi Başbakan için bile geçerli olduğunu söylemek mümkündür (Ay, 2004: 3-4). Bazı kaynaklara göre Gürcistan’ın kabul ettiği 1995 anayasası, “Başkanlık Sistemi’ne” daha uygun bir şekilde işlediğini ve Parlamento’nun da güçlü yetkilerle donatılmış olduğu da kabul edilmektedir (Jones, 2006: 474).

Ancak Cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin iki ülkenin sistemlerinde bazı farklılıklar bulunmaktadır. Şöyle ki:

- Az önce vurgulandığı gibi Türkiye’de 1982 anayasasına göre, 2007 yılı değişikliğine kadar, “Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilmekteydi. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı halinde değilse hemen toplantıya çağırılırdı” (<http://www.resmigazete.gov.tr>).
- Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından otuz gün önce veya Cumhurbaşkanlığı makamının boşalmasından on gün sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine başlanır ve seçime başlama tarihinden itibaren otuz gün içinde sonuçlandırılır. Bu sürenin ilk on günü içinde adayların Meclis Başkanlık Divanına bildirilmesi ve kalan yirmi gün içinde de seçimin tamamlanması gerekir (<http://www.resmigazete.gov.tr>).
- En az üçer gün süre ile yapılacak oylamaların üye tamsayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanamazsa üçüncü oylamaya geçilir, üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Bu oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu sağlanamadığı takdirde üçüncü oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında dördüncü oylama yapılır, bu oylamada da üye tamsayısının salt çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı seçilemediği takdirde derhal TBMM seçimleri yenilenir (<http://www.resmigazete.gov.tr>).
- 1982 Türkiye anayasasına göre Cumhurbaşkanı seçilme ve görev süresi 2007 öncesinde 7 yıl için tek seferlik seçilmekteydi. Yani bir kişi yedi yılını

tamamladıktan sonra ikinci kez seçilme hakkına sahip değildi (Turan, 2018: 55).

- Türkiyede Cumhurbaşkanı'nın seçim usulü 1982 anayasasının 102. maddesine göre düzenlenmiştir; Cumhurbaşkanı seçilmek için kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenimini tamamlamış olmak gerekir. 2007 değişikliğine kadar süreç şöyle işlemekteydi: Cumhurbaşkanı'nın seçim süresinin dolmasından otuz gün önce veya Cumhurbaşkanı'nın makamının boşalmasından on gün sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine başlanır ve seçilme başladığı tarihten otuz gün içerisinde sonlanır. Bu durum hakkında on gün içerisinde adayların Meclis Başkanlık Divanı'na bildirmesi ve kalan yirmi gün içerisinde de bitmesi gerekmektedir (Turan, 2018: 53).

Gürcistan'da ise;

- Gürcistan'da 2018 değişikliğine kadar, 1995 anayasasına göre Cumhurbaşkanı doğrudan “Merkez Seçim Komisyonu” tarafından üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile gizli oyla seçilmekteydi (საქართველოს კონსტიტუცია, 2018: 38).
- Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin dolmasından otuz gün önce veya Cumhurbaşkanı'nın makamının boşalmasından 45 gün sonra Cumhurbaşkanlığı seçimlerine başlanır ve 30 gün içinde sonuçlanır (საქართველოს კონსტიტუცია, 2018: 39).
- Seçim süresince kural olarak en az üçer gün arayla en fazla dört oylama yapılabilir. Dördüncü oylamada da üye tamsayısının salt çoğunluğu sağlanamazsa Meclis Seçim Komisyonu tarafından seçimler yenilenir (საქართველოს კონსტიტუცია, 2018: 39).
- Gürcistan'da Cumhurbaşkanı 5 yıllığına seçilmekteydi ve ikinci kez seçilme hakkına da sahipti (5+5) (მაგაბერიძე, 2006: 84). Ancak 2018 sonrası sadece 6 yıllığına tek seferlik seçim sistemi getirilmiştir, aynı kişi iki kez Cumhurbaşkanı seçilemez. Gürcistanın mevcut Cumhurbaşkanı Salome Zurbışvili bu kurala göre seçilmiştir.
- 1995 Gürcü anayasasının 103. maddesine göre ise Cumhurbaşkanı'nın seçilme yaşı otuzbeştir. Cumhurbaşkanının seçimi, süresi dolmasından kırk

gün önce ve Cumhurbaşkanı makamının boşalmasından 23 gün sonra başlar. Aday gösterilen kişi tarafından 40 dolmadan 50.000 imza kuralı ile seçim kuruluna teslim edilmesi şartı tanınmıştır (ՅԵՃՅԵՐՕԺԵ, 2006: 84-85).

Türkiye 1982 Anayasası 2017 değişikliğinin getirdiği sistem ile Gürcistan 1995 anayasasının 2018 değişikliğine göre yani her iki ülkenin güncel durumlarına göre cumhurbaşkanlığı seçimi mukayesesi şu şekildedir:

- Türkiye’de 2017 değişikliğine göre Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından, beş yıllığına ve ikinci kez seçilme hakkına sahip olan aday doğrudan halk tarafından seçilir (<http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr>).
- Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir (<http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr>).
- İkinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin herhangi bir nedenle seçime katılmaması halinde ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. İkinci oylamaya tek adayın kalması halinde, bu oylama referandum şeklinde yapılır. Aday, geçerli oyların salt çoğunluğunu aldığı takdirde Cumhurbaşkanı seçilir. Oylamada adayın geçerli oyların çoğunluğunu alamaması halinde, sadece Cumhurbaşkanı seçimi yenilenir (<http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr>).
- Seçimlerin tamamlanamaması halinde, yenisi göreve başlayıncaya kadar mevcut Cumhurbaşkanının görevi devam eder (<http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr>).
- Cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin diğer usul ve esaslar kanunla düzenlenir (<http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr>).
- Gürcistan’da 2018 değişikliğine göre ise Cumhurbaşkanı kırk yaşını dolduran oyların salt çoğunluğuna sahip olan adaylar arasından doğrudan gizli oy ile halk tarafından seçilmektedir. En az onbeş yıl Gürcistan’da yaşamış olan aday Cumhurbaşkanı seçilebilir. Toplam bir kere seçilme hakkı tanınmıştır. 2018

değişikliğine göre bir sonraki Cumhurbaşkanı seçimi Merkez Seçim Komisyonu tarafından gerçekleştirilecektir (<http://www.parliament.ge>).

- Gürcistan'da Cumhurbaşkanı seçimi, Cumhurbaşkanının süresinin dolmasının ardından Ekim ayında yapılmaktadır. Gürcistan Devlet Başkanı'nın görev süresinden önce fesih halinde ise, Cumhurbaşkanlığı seçimleri, yetkinin sona ermesinden sonraki 45 gün içinde yapılır. Seçim tarihi, olağanüstü hal veya sıkıyönetim yasası ile çakışırsa, Cumhurbaşkanlığı seçimleri, durumun iptal edilmesinden sonraki 45 gün içinde yapılır. Gürcistan Cumhurbaşkanı seçim tarihi Parlamento ile çakışırsa, yapılan parlamento seçimlerinden sonra 45 gün sonra yapılmaktadır (<http://www.parliament.ge>)
- Seçimlerin tamamlanmaması halide, yenisi göreve gelene kadar eski Cumhurbaşkanının görevi devam eder (<http://www.parliament.ge>).
- Gürcistan Cumhurbaşkanı, kanunlara aykırı davranamaz. Başka bir iş faaliyetinde bulunamaz ve parti üyesi olamaz (<http://www.parliament.ge>).

4.1.3. Cumhurbaşkanı Yetkileri Açısından Mukayesesi

- Türkiye'de 1982 Anayasasının Cumhurbaşkanı'na tarafsız devlet başkanı sıfatıyla bahsettiği yetkiler; "yasama yılının ilk günü TBMM'de açılış konuşması yapmak, kanunları yayımlamak veya tekrar görüşülmek üzere meclise geri göndermek, meclisi gerektiğinde toplantıya çağırarak, kanunların, KHK'lerin, meclis içtüzüğünün, tümünün veya belirli bölümlerinin anayasaya şekil veya esas bakımından aykırı olduğu gerekçesiyle anayasa mahkemesinde iptal davası açmak, başbakanı atamak ve istifasını kabul etmek, yabancı devletlere Türk devletinin temsilcilerini göndermek, Türkiye Cumhuriyeti'ne gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek, milletlerarası anlaşmaları onaylamak ve yayınlamak, TBMM adına Türk silahlı kuvvetlerinin başkomutanlığını temsil etmek, genelkurmay başkanını atamak, MGK'ya başkanlık etmek, kararnameleri imzalamak, sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebiyle belirli kişilerin cezalarını hafifletmek veya kaldırmak, başbakanın teklifi üzerine bakanların görevlerine son vermek" (Gözler, 2015: 278-279) olarak belirlenmiştir.

- Gürcistan açısından ise, Cumhurbaşkanı, uluslararası anlaşmalar yapar, yabancı devletlerle müzakere eder; Büyükelçiler ve Gürcistan'ın diğer diplomatik temsilcilerini Parlamento'nun onayı ile atar ve görevden alır; Büyükelçilere ve yabancı devletlerin uluslararası kuruluşların diğer diplomatik temsilcilerini karşılar, Parlamentonun onayı ile hükümet üyelerini atar ve görevden alır (bakanlar) Bakanlar ve diğer görevlilerin yasanın öngördüğü istifalarını almak, yeni bir hükümetin kurulmasından önce görevlerini yerine getirmeleri için bakanları empoze etmeye ile yetkilidir, temel veri ve talimatların Parlamento komiteleri ile sonuçlanmasından sonra, devlet bütçesinin taslak bütçesini Meclise sunar, Meclise sunulması, Anayasa ve kanunla belirlenen davalarda ve belirlenen usule uygun olarak görevlileri atar ve görevden alır, Gürcistan'a silahlı saldırı durumunda sıkıyönetim ilan eder, uygun şartları korur ve en geç 48 saat içinde bu kararları Parlamentoda onay için sunar. Savaş veya kitlesel rahatsızlık sırasında, ülkenin toprak bütünlüğünün ihlali, askeri darbe ve silahlı isyan, ekolojik felaketler ve hastalıkların veya devlet otoritelerinin anayasal güçlerin normal bir şekilde uygulanmasının mümkün olmadığı takdirde o hal durumu ilan eder ve en geç 48 saat içinde bu kararı Parlamentoda onaylamakla yetkilidir (დემეტრეშვილი, 2005: 296-297).

Güncel durum dikkate alındığında ise her iki ülkede Cumhurbaşkanlığı yetkileri konusunda şu hususların altı çizilebilir:

- Türkiye'de, "Cumhurbaşkanı, devletin başıdır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir. Cumhurbaşkanı, devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder. Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü TBMM'de açılış konuşmasını yapar" (<https://www.tbmm.gov.tr/>).
- "Ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında Meclise mesaj verir. Kanunları yayımlar. Kanunları tekrar görüşülmek üzere TBMM'ye geri gönderir. Kanunların, TBMM İçtüzüğü'nün tümünün veya belirli hükümlerinin Anayasaya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesiyle Anayasa Mahkemesinde iptal davası açar. Cumhurbaşkanı yardımcılarını ile bakanları atar ve görevlerine son verir. Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve atamalarına

ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler. Yabancı devletlere Türkiye Cumhuriyetinin temsilcilerini gönderir, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul eder. Milletlerarası andlaşmaları onaylar ve yayımlar. Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunar. Milli güvenlik politikalarını belirler ve gerekli tedbirleri alır. TBMM adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil eder. Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verir"<https://www.tbmm.gov.tr>).

Gürcistan hükümet sistemine göre bu durum epeyce farklıdır, hatta neredeyse tam tersi bir durum söz konusudur. Gürcü sisteminde, Cumhurbaşkanı yetkileri formalite açıdan düzenlenmiş ve yarı-başkanlık sistemine uygun bir şekilde işlemektedir. Cumhurbaşkanı yürütme yetkisi tanınmış olsa da yasamanın etkisi altında bulunmaktadır. Yani 2017 öncesi Türk sistemine göre Gürcistan'da yasa yapan ve kanun çıkaran Parlamento'nun yetkileri daha kesin ve bellidir (İsoo, 2018: 3) Buna göre;

- Gürcistan'da Cumhurbaşkanı, hükümetin izni ile, dış ilişkilerde antlaşma yetkileri kullanma izni tanınmış ve diğer devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla müzakere etmesi konusunda, elçilerin ve diğer devlet ve kuruluşların diğer diplomatik temsilcilerle anlaşma yapmak yetkisi verilmiştir. Bu yetki çerçevesinde büyükelçileri atar ve diplomatik misyon olarak bakanları atar ve görevden alır. Anayasaya uygun bir şekilde yerel yönetim ve parlamento seçimlerini yapar. Hükümetin izni ile Gürcü Savunma Kuvvetleri başkanını göreve atar ve alır. Hükümetin kararı ile Parlamentoya Ulusal Düzenleyici Kurumların adaylarını gösterir ve göreve atar/alır (İsoo, 2018: 3-4).

4.1.4. Bakanlar Kurulunun Oluşturulması ve Yetkileri Açısından Mukayesesi

1982 Türk anayasasına göre Bakanlar Kurulunun oluşturulması ve yetkileri doğrultusunda ele alınacak olursa; eskiden parlamenter hükümet sistemine sahip olan Türkiye'de bakanlar kurulu önemli bir yere sahiptir. "Yürütme organı açısından kurul tipinde karar sürecini ifade eden 'kabine hükümeti' (cabinet government) ya da tek bir

kişinin (başbakan) belirleyiciliğindeki karar sürecini ifade eden ‘başbakan hükümeti’ (prime ministerial government) tercihi, karar sürecinin demokratiklik düzeyini, bakanlar kurulunun yürütme organı içindeki konumunu ve nihayet bakanlar kurulunun örgütlenmesinin niteliğini belirlemektedir" (Karasu, 2010: 228).

1982 anayasasına göre, Türk parlamenter sisteminde yürütme erki Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulunca yerine getirilmektedir. Dolayısıyla anayasanın 8. maddesi yürütme erkinin Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu’nun, anayasaya uygun bir şekilde kullanıldığını belirtmektedir. Böylece anayasanın 109. maddesini oluşturan Bakanlar Kurulu’nun oluşturulması süreçlerini incelenecektir (Ay, 2004: 3-4). Bu durumda Bakanlar Kurulu’nun oluşturulması için belli başlı süreçleri vurgulamak gerekmektedir;

- "Başbakan, yeni TBMM’nin seçilmesi üzerine Cumhurbaşkanı’na istifasını bildirir. Cumhurbaşkanı istifayı kabul eder fakat, Başbakandan yeni hükümetin kurulmasına kadar, hükümetin göreve devam etmesi için ricada bulunur. Bu süreç Resmi Gazetede yayımlanır. Bu aşamadan sonra artık hükümet siyasi değil, günlük olağan işleri yerine getirir " (<https://m.bianet.org>).
- "İkinci adım, Cumhurbaşkanı TBMM’den bir milletvekiline hükümet kurma görevi verir. Bu milletvekili siyasi partiler arasında en fazla oyu almış olmalıdır" (<https://m.bianet.org>).
- "Kendisine hükümet kurma görevi verilen milletvekili, başbakan sıfatıyla meclisin içinden veya meclisin dışından bakanları belirler ve bakanlar listesini Cumhurbaşkanı’na sunar. Cumhurbaşkanı listeyi Başbakanlığa gönderir ve atama yazısı Resmi Gazetede yayımlanır" (<https://m.bianet.org>).
- "Yeni hükümet listesi, TBMM’ye sunulur ve hükümetin programı en geç bir hafta içinde Başbakan veya bir bakan tarafından, TBMM’de okunur ve güvenoyuna başvurulur. İki gün beklenir ve görüşlere geçilir. Görüşmeden sonra bir günlük süreyle beklendikten sonra açık oylamaya geçilir. Toplantıya katılan salt çoğunluğu ‘güvenoyu’ verirse artık hükümet kurulmuş sayılır" (<https://m.bianet.org>).

"Mehmet Turhan’ın belirttiği gibi, Cumhurbaşkanı’nın bu “görevlendirme işlemi”, Anayasanın 109’uncu maddesi anlamınca bir “atama işlemi” olarak kabul edilemez. Zira, Bakanlar Kurulunu kurmakla görevlendirilen milletvekili, bu görevi

sonuçlandırabilir veya sonuçlandıramaz. Eğer görevi sonuçlandıramazsa, o zaman, görevi iade eder. Eğer sonuçlandırır, oluşturduğu Bakanlar Kurulu üyelerinin listesini içeren yazıyı Cumhurbaşkanlığına gönderir ve bu yazı üzerine Cumhurbaşkanı atamayı yapar. Cumhurbaşkanının bu atama işlemiyle hem Başbakan, hem de diğer bakanlar aynı anda atanmış olurlar. Yani aynı anda yapılmış tek işlemle, hukuken, hem Başbakan, hem de bakanlar atanmış olur. Oysa Anayasanın 109'uncu maddesi, önce Başbakanın atanmasını, sonra Başbakanca seçilen bakanların atanmasını öngörmektedir" (Gözler, 2000: 561).

1995 anayasasına göre Gürcistan'da da parlamenter hükümet sistemine de uygun görüldüğü için önce bu sisteme göre mukayese yapılacaktır. Türkiye örneğinden pek farkı bulunmayan ve çeşitli benzerlikler ile donatılmış Bakanlar Kurulu oluşturulması şu şekildedir;

- Gürcistan'da Bakanlar Kurulu, 1995 anayasasının 81. maddesine göre, Gürcistan'ın mevzuatına uygun bir şekilde, kendi yetki alanına giren konularda karar veren, Parlamento tarafından ve Başbakan önerisi ile Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Devlet ve kamusal yaşam alanında devlet yönetimini sağlamak için bir devlet kurumu halini alan Bakanlar Kurulu, Yönetim alanı için Bakanlık düzenlemelerine tabi tutulmaktadır (ԹյեբձԵ, 1999: 263).
- Bakanlar Kurulu, Gürcistan'da, Cumhurbaşkanının yapmış olduğu görevlendirme ile göreve başlamaktadır. Bunun için Başbakan da milletvekillerinden veya milletvekili olma yeterliliğine sahip olan kişilerden belirlemiş olduğu Bakanlar Kurulunu Cumhurbaşkanı onayına sunmaktadır. Bu onayı aldığı andan itibaren Bakanlar Kurulu kurulmuş varsayılmaktadır. Zira bu durumun Türkiye için de geçerli olduğu söylenebilir. Bu vesileyle hem Bakanlar Kurulu hem de Başbakan atanmış olmaktadır (ԹյեբձԵ, 1999: 263).

Bakanlar Kurulu'nun oluşturulması konusunda Türkiye'de 2017 sonrası sistemi ile Gürcistanın 2018 değişikliği sonrasını karşılaştırmak gerekirse;

- "Bakanlar Kurulu, Başbakan ve bakanlardan kurulur. Başbakan, Cumhurbaşkanınca, TBMM üyeleri arasından Başbakanca seçilir ve

Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Gerekli kılındığı zaman Başbakan önerisi üzerine Cumhurbaşkanınca görevine son verilir". (<https://www.tbmm.gov.tr>).

- Bakanlar Kurulunun listesi tam olarak TBMM'ye sunulur. TBMM tatilde ise toplantıya çağrılır. Bakanlar Kurulunun programı, kuruluşundan en geç bir hafta içinde Başbakan veya bir bakan tarafından TBMM'de okunur ve güvenoyuna başvurulur. Güvenoyu için görüşmeler, programın okunmasından iki tam gün geçtikten sonra başlar ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçtikten sonra oylama yapılır.
- Türkiye'de eskiden yürütme gücünü, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından yürütülmekteydi ancak yeni değişikliğe göre Bakanlar Kurulu yürütme gücüne karışmamaktadırlar. Yani Bakanlar Kurulu üyeleri yürütme organının teklif, inha, ve atama gibi resmi veya özel işlerle görevlendirilemezler (<https://www.tbmm.gov.tr>).

2018 Anayasa değişikliğine göre Gürcistan sistemi ise;

- Bakanlar Kurulu'nun oluşturulması Parlamento tarafından yapılmaktadır. Parlamento bakanları atar ve görevden uzaklaştırır. Bakanlar kurulu doğrudan Parlamentoya karşı sorumludur. Hükümet içerisinde bir veya daha fazla Başkan yer alabilir. Bakanlar kurulunun pozisyonu, özel öneme sahip, devlet hedeflerini yerine getirmek için kanunla kabul edilir. Bakanlar kurulunun sonra ermesi durumu da yine Parlamento kararı ile Anayasa Mahkemesine (Supreme Court of Georgia) sunulur (<http://www.parliament.ge>).
- Gürcistan'da 2012 değişikliği öncesi yürütme gücü Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu arasında bölünmüştür. 2012 sonrası ve günümüz sisteminde ise Bakanlar Kurulu ile kısıtlı bir şekilde Cumhurbaşkanı arasında bölünmüştür. Bakanlar kurulu ve üyeleri, parti dışında başka bir pozisyonda bulunma hakkına sahip değildir. Sadece girişimcilik faaliyetlerinde ve bilimsel/pedagojik faaliyetlerde görev alabilirler (<http://www.parliament.ge>)

2017 değişikliği sonrası Türkiye ve 2018 değişikliği ile Gürcistan'ın mevcut Bakanlar Kurulu yetkileri ise;

- Türkiye Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine göre Bakanlar Kurulu makamı kaldırılmış ve Cumhurbaşkanı yetkileri arasında toplanmıştır. "Başbakan,

Bakanlar Kurulunun başkanı olarak, Bakanlıklar arasında iş birliği sağlar ve hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetir" (<http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr>). Gürcistan hükümet sistemi açısından ise; Bakanlar Kurulu yetkileri Yarı-Başkanlık sistemine uygun bir şekilde, yürütmenin temel kanadı olarak çalışmaktadır (<http://www.parliament.ge>).

- Gürcistan'da, Bakanlar Kurulu'na yürütmenin en üst karar verme ve kanun çıkarma yetkisini tanımlamıştır. Parlamento karşısında sorumlu olan Bakanlar Kurulu, çıkarılan kanunun parlamentoya gönderilmesinden sorumludur ve kanun, parlamento tarafından onaylanmazsa kanun çıkarılamaz (<http://www.parliament.ge>).

Sonuç olarak, Bakanlar Kurulu'nun hem Türkiye hem de Gürcistan hükümet sistemlerine göre uygun ve/veya uygun olmayan tarafları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Böylece bazı konularda benzerlikler ve farklılıklar da içeren çalışmada temel unsurlara yer verilmiştir.

Benzer bir mukayeseyi Türkiye'nin 2007 öncesi ve Gürcistan'ın 2012 öncesi Anayasalarını baz alarak bakanlar kurulu yetkileri açısından yapacağız. Önce şu genel bilgiyi sunmakta yarar vardır. Türk anayasasına göre yürütmenin sorumsuz kanadını teşkil eden cumhurbaşkanının görev ve yetkileri sayma usulüyle belirtilmiştir. Türkiye'de genel olarak, her parlamenter sistemde olduğu gibi yürütmenin sorumlu kanadını teşkil eden Bakanlar Kurulu'nun görev ve yetkileri açısından anayasada tek tek sayma yoluna gidilmemiştir. Bakanlar Kurulu yürütmenin genel karar organı olduğu için anayasaya dayalı genel kanunlar çerçevesinde ve kanunların uygulanması açısından çalışır ve görevini yerine getirir (Gözler, 2010: 590). Gürcistan'da da Türkiye'ye benzer bir durum söz konusudur.

Bakanlar kurulunun görev ve yetkileri açısından iki ülkede bazı önemli farklar olarak şu hususların altı çizilebilir:

- Türkiyede Bakanlar Kurulu'na, Merkezi idari teşkilatının en üst karar organı yetkisi tanınmıştır. Yasama organına girmeyen ve sadece yürütme organını teşkil eden bütün yetkilere karar verebilmektedir. Ancak kanunlara aykırı şekilde davranamaz (Gözler, 2010: 590). Gürcistan'da ise Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanı'ndan sonra yürütmenin ikinci temel kanadını oluşturmaktaydı.

- Türkiye’de genel siyaseti yürütme yetkisini elinde bulunduran Bakanlar Kurulu, aynı zamanda “Hükümetin” görevini de yerine getirmiş sayılmaktadır. Anayasanın 112. maddesi “Ülkeyi Kim Yönetecek?” sorusuna cevap vermektedir; Bakanlar Kurulu’nun bu görevi yerine getirileceği belirtilmiştir (Yıldız, 2013: 204). Gürcistan’da da aynı durum söz konusu olmuştur.
- Bununla beraber Türkiye 1982 anayasasına göre; Kanun hükmünde kararname çıkarmak, tüzük çıkarmak, yönetmelik çıkarmak, BK kararnamesi çıkarmak, kanun tasarısı hazırlamak, ohal durumunu ilan etmek, milli güvenliliğin sağlanması, silahlı kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanması vs gibi yetkilerle donatılmıştır (Yıldız, 2013: 204).
- Gürcistan açısından da, yürütme gücüne sahip olan bakanlar kurulunun, hükümetin görevlerini yerine getirmek, anayasaya uygun bir şekilde çalışmak, BK kararnamesi düzenlemek, milli güvenliliğin sağlanması ve ülkenin gelişmesi ve büyümesi için ekonomiye destek sağlamak vs gibi yukarıda ifade edilen birçok yetkiyle donatılmıştır (დემეტრეშვილი, 2005: 180).

4.1.5. Yasama ve Yürütme İlişkileri Açısından Mukayesesi

Siyasal hayatta kuvvetler ayrılığı teorisi yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarını birbirinden ayırıp siyasal açıdan hak ve hürriyetleri korumayı amaçlamaktadır. Etkinlik açısından ise yasama ile yürütme kavramları, birbirlerini sınırlamaları doğrultusunda hükümet kavramını oluşturmaktadır (Kuzu, 1996: 85).

Genel olarak Parlamenter hükümet sistemlerinde, yasama, yürütme ve yargının birbirini dengelemesi temeline dayanmaktadır. Bu sebeple, Türkiye 1982 anayasasına göre, yasama organı, yürütme organını oluşturan hükümeti güvensizlik oyu ile düşürebilirdi. Buna karşılık, yürütme de yasamayı feshedebilirdi. Yukarıda da ifade edildiği gibi yürütme konusu açısından Cumhurbaşkanı’nın yetkileri son derece arttırılmıştır (Kuzu, 1996: 84-85). Ayrıca Cumhurbaşkanı’nın yasamaya karşı yetkileri konusunda, TBMM’yi toplantıya çağırmak, kanunları görüşmek ve meclise tekrar geri göndermek, hâkimleri atamak ve kanunları anayasal çerçevede belirlemek, anayasal değişiklikleri halkoylamasına sunmak gibi yetkiler de tanınmıştır (Ay, 2004: 4).

Yasama yetkisine gelindiğinde ise, parlamento (meclis) tarafından kullanılan yetkiler açısından değerlendirmek gerekirse;

- 1982 anayasasının 87. maddesine göre; parlamentonun kanun koymak/değiştirmek, bakanlar kurulu ve bakanları denetlemek, bakanlar kuruluna belli konular için kanun hükmünde kararname çıkarmak ve yetki vermek, para basılmasına karar vermek ve milletler arası antlaşmaları imzalamak/kabul etmek gibi yetkileri de mevcuttu (T.C. Anayasası, 1982: 150).

Gürcistan açısından incelediğimizde ise, yasama ile yürütme erklerinin 1995 anayasasının parlamenter hükümet sistemi de yumuşak kuvvetler ayrılığı prensibini benimsemiştir. Buradan yola çıkarak esasen Türkiye'deki sistemden pek de farklı olmayan bir biçimde, yasama ve yürütmenin aynı anlamda değerlendirilebileceği söylenebilir. Yürütme konusunda yine Türkiye örneğine benzer şekilde, Cumhurbaşkanı yetkilerinin son derece artırılmış olması noktasından hareketle ifade edersek bazıları için Başkanlık sistemine daha yakın/uygun bir sistem olduğu söylenebilir diyebiliriz. Bu açıdan yasama yetkisi Parlamentoda toplandığı için, meclis görevlerini yerine getirmek amacıyla anayasa uygun bir şekilde (მელქაძე, 1996: 114);

- 1995 Gürcistan anayasasına göre; Bakanları denetlemek ve kanun hükmünde kararname çıkarmak, kanun yapmak ve yürürlüğe koymak, ülkenin toprak bütünlüğünü savunmak, uluslararası düzeyde Gürcistan'ın iç ve dış politikasını yürütmek, hükümetin işleyişini ve programlarını düzenlemek, vatandaşların sosyal haklarının korunması vs. gibi konuları da içermektedir (რუხაძე, 1999: 91).

1995 yılında Gürcistan anayasal süreçlerini gerçekleştirdiği ve kabul ettiği dönemde, Türk-Gürcü siyasal ilişkilerinin bir başlangıç dönemi olduğu söylenebilir. Böylece, yasama ile yürütme erklerinin birbirini denetleme konusu ve birbirini feshetme durumu parlamenter sistemin benimsediği en önemli yönlerden birisidir. Türkiye ile Gürcistan arasında bu konu üzerinde belli başlı farklılıklar olsa bile kullanılan hükümet sistemin faaliyetlerinin aynı olduğu unutulmamalıdır (Elmas, 2018: 345).

Türkiye açısından 2017 değişikliği ve Gürcistan 2018 değişikliği ile mevcut duruma göre;

- Türkiye’de 2017 değişikliğiyle yasama yürütme ayrılmış yasama yetkileri meclise yürütme yetkileri ise cumhurbaşkanına verilmiştir. Cumhurbaşkanı teoride yasa yapım sürecine katılamaz ve yasa çıkaramaz. Ancak bunun tek bir istisnası vardır. O da cumhurbaşkanlığı kararnamesi uygulamasıdır. Bu uygulamayla cumhurbaşkanı yürütme alanına ilişkin düzenleme bulunmayan bir konuda Cumhurbaşkanı kararnamesi çıkarabilir (Kaymal, 2017). Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle, dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlemesi öngörülen kanunlarda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde kanun hükümleri uygulanır. TBMM’nin aynı konuda kanun çıkarması durumunda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir. Cumhurbaşkanı, kanunların uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilir (<http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr>).
- Gürcistan’da ise kuvvetler ayrılığı teorisi devam etmektedir. Yürütme organının yapısı ve hükümet sisteminin niteliğine göre, halk ve yürütme organı arasındaki seçim ilişkisi değişmektedir. Gürcistan’da bu durum, yetkilerin paylaşımı sözleşmesine dayalı işlemektedir. Yürütmenin (Cumhurbaşkanı’nın) yetkiler açısından kısıtlandığını ve yasamanın yürütmeyi kontrol edebilirliği konusu yukarda Cumhurbaşkanlığı yetkileri kapsamında incelenmiştir (საქართველოს პარლამენტი, 2018: 2).

5.1. YÜRÜTMENİN FONKSİYONEL AÇIDAN MUKAYESESİ

Çalışmanın bu bölümünde yürütme fonksiyonun hükümet sistemlerine göre değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Türkiye’de 1982 anayasasının kabulü ve sonrası, Gürcistan’da ise 1995 anayasanın getirilmesi ve sonrası dönemler itibariyle, yönetimde esneklik, istikrar, hesap verebilirlik, etkinlik, güçlü yönetim ve iktidarın kişiselleştirilmesi açısından ele alınacaktır.

Belirli amaçlara ulaşmak, Türkiye ve Gürcistan'ın yukarıda ifade edilen yönetim fonksiyonlarının sözü geçen hükümet sistemlerine ilişkin, birbirleri ile ne kadar uyumlu olup olmadığı hususu, etkin kullanılmaya ne kadar olanak gösterecek ve uygulamaya yönelik birtakım örneklere yer verilerek mukayesesi yapılacaktır.

5.1.2. Yönetimde Etkinlik Açısından Mukayesesi

Bilindiği üzere 1982 anayasasının kabulü ile birlikte, parlamenter hükümet sistemi de kabul edilmiştir. Bu vesileyle, yönetim etkinliği açısından 1982 anayasasının kaydadeğer ilk özelliği, uzun olması ve her konuyu ayrıntılı bir şekilde düzenlemesidir. 1982 Anayasasının hazırlanmasında öngörülen hüküm, 1961 anayasasının otoriteye karşı özgürlük dengesini bozduğu ve devleti zayıflattığıdır. Bu nedenle, 1961 anayasasına kıyaslandığında, 1982 anayasası özgürlüklere daha az yer veren ve devlet otoritesini artıran bir anayasa halini almıştır. Böylece 1982 anayasasının çoğulcu bir anlayışa karşı daha az katılımcılığı tercih etmesidir. Bu nedenle 1982 anayasasının temel amacı yürütme organının gücünü ve yetkisini en üst düzeye çıkarmak idi (Çekiç, 2016: 450-451).

Ancak, Türkiye'de parlamenter hükümet sisteminin kabulü ve işleyişi Türk parlamenter sisteminde yasama ve yürütme açısından uyumsuzluklara yol açmıştır. Sistemin ne kadar tutumlu olup olmadığı durumu da yasama ve yürütme gücünün birbirleri ile olan ilişkilerinden ortaya çıkmaktadır. 1980 darbesi ile birlikte gelişen olaylardan sonra güçlü hükümetlerin kurulması ve istikrarın eskilere göre artırılması durumu söz konusu olsa da 1990 sonrası ülkede tekrar zayıf ve koalisyon hükümetlerin kurulması ile devam etmiştir. Örneğin hükümetin, mecliste çoğunluğu elinde bulunduramaması birtakım sorunlara neden olmuştur. Ayrıca iktidarın dağılmış halde ve atomize olması da bunun açık örneğidir. Parti disiplinin zayıf olması ve sorumluluk açısından dengelerin bozulması da, hükümetin zayıf olması ve etkinlik sorununu ortaya çıkarmaktadır (Efe, Kotan, 2015: 66-67).

Yukarıda ifade edilen kaynaklardan yola çıkarsak, denilebilir ki, Türkiye'de uygulanan parlamenter hükümet sistemi bazı dönemlere göre, etkinliği düşük hükümetlere yol açmıştır (Efe, Kotan, 2015: 67).

Gürcistan 1995 Anayasası'nda kabul edilen parlamenter hükümet sistemi sürekli değişiklikler geçirerek, SSCB'nin dağılması ve Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla yeni modern usullere dayalı anayasal bir sisteme geçişi temsil etmiştir. Hükümet sistemine ilişkin anayasal düzeyde belirlenen usullere bağlı bir parlamenter hükümet sistemi kurulmuş olsa da, bu sistemin ne kadar iyi işlediğine dair tartışmalar ortaya çıkmıştır. Böylece hükümetin etkisiz, yanlış, koalisyon rejimi olması, seçimlerin erken yapılma durumunun olması, hükümetin hızlı bir şekilde karar alamaması gibi durumların yürütme erkini zayıflattığını söyleyebiliriz. Ayrıca koalisyon hükümetlerinde görev almış kişilerden hesap sorulduğunda, hepsi sorumluluğu bir diğerkinin üzerine atabilmektedir. Çünkü bu kişilerin hiç birisi tek başına iktidar olamamıştır, dolayısıyla, sorumluluğu teşhis etmek de imkânsız hale gelmiştir (Elmas, 2018).

Sonuç olarak, 1995 anayasasının getirdiği hükümler dahilinde kurulmuş olan hükümet sistemi geçerliliği ve işleyişi açısından sisteme uygun bir şekilde çalışmaması durumu ile bizi etkinliğin düşük olduğu bir hükümet sistemine götürmektedir (Elmas, 2018: 344).

Son değişikliklere göre Türkiye ile Gürcistan'ın hükümet sistemleri açısından yönetimde etkinlik konusu ele alındığında, siyasal sistemin yapısını etkileyen hükümet sistemleri ile etkinliği arasında doğrudan bir bağlantı olduğu düşüncesi vardır.

Gözler'e göre, Başkanlık Sistemi, sert kuvvetler ayrılığı sistemi olarak, yasama ve yürütme yetkilerinin ayrı ayrı ellerde toplandığı bir hükümet sistemidir. Başkanlık sisteminde, kanunlar münhasıran parlamento tarafından yapılır ve başkan tarafından yürütülür. Başkanlık sisteminde başkan, parlamentoların yasama yetkisine müdahale edemez. Başkanlık sisteminde de, başkanın ülkeyi etkili bir şekilde yönetebilmesinin şartı, parlamentonun başkanın ihtiyaç duyduğu kanunları çıkarmasıdır. Bu ise, ancak başkan ile parlamento çoğunluğunun aynı siyasal partiden olması durumunda mümkündür. Türkiye'de ise, bu şartın gerçekleşmesi ihtimal dışıdır (Gözler, 2000: 44).

Ancak mevcut Cumhurbaşkanlığı sisteminde, bu durumun ne kadar doğru olup olmadığı da tartışılabilir hale gelmiştir. Türkiye'de TBMM üyelerinin çoğu aynı partiden olduğu ve duruma göre TBMM üyeleri ile Başkan da aynı partiden olduğu için

etkinliğin artırılması ve hatta bozulmaması durumu da söz konusu olabilir (Turan, 2018).

Gürcistan'da, Yarı-Başkanlık sistemine ilişkin birbiriyle çelişen birkaç düşünce vardır. Bazılarına göre hükümet sisteminin yarattığı düzen feodaller tarafından kullanılmakta ve düzenin sadece kendi çıkarları için kullanıldığı söylenmektedir. Ayrıca yürütme organını oluşturan Cumhurbaşkanı'nın yetkileri dolaylı olarak aristokratlar tarafından kullanılmaktadır. Bu durum, mevcut sistemin etkisizliğine işaret edebilir. Gürcistan açısından, normlar düzeyinde yarı-başkanlık sisteminde kuvvetler ayrılığının yumuşak bir şekilde ayrılmış olması gerektiğini söyleyen Duverger'in düşünceleri ne kadar doğru kullanılmaktadır sorusunu doğurmaktadır. (ცარცოძე, ბესელია, ცუბიშვილი, ყალიჩავა: 2017)

5.1.3. Yönetimde İstikrar Açısından Mukayesesi

Diğer ifadelerle göre Türkiye'de uygulanan hükümet sisteminin işlediğine dair istikrarın ve etkinliğin sağlanması konusu tartışılmaktadır. Gözler'e göre, Türkiye'de uygulanan parlamenter hükümet sisteminin tamamı istikrarsızlığa ve zayıf hükümetlere yol açmaktadır. Demokrasi açısından düşük görülen bu sistem, hükümetlerin değişmesi gerçekleştirilse bile iktidarın değiştirilmediğini öne sürmektedir. Bu durum da iktidarın kişiselleştirilmesine yol açabilir. Bir yandan hükümetin oluşturulması halkın oyu ile gerçekleştirilmediği için, partiler arası milletvekili tarafından oluşmaktadır. Bu durum da hükümetin istikrarsızlığına neden olmaktadır (Gözler, 2010: 617-618).

Birkaç dönem hariç ve halen tartışmalara devam eden DP, ANAP ve AKP dönemlerindeki iktidarın tek güç elinde toplanması durumu, kurulan koalisyon hükümetlerin işleyişine ve yürütmenin zayıf yönde kullanıldığı, aynı zamanda ortaya çıkan tikanlıklar yürütmenin ve hükümetin istikrarsızlığına işaret etmektedir (Efe, 2015: 83-85).

Gürcistan parlamenter sistemine ilişkin, 26 Mayıs 1991'de, Gürcistan milleti, Yüksek Kurul başkanı Zviad Gamsakhurdia'yı Gürcistan Devlet Başkanı olarak seçmiştir. Gelişen iktidar ile muhalefet partileri arasındaki gerilim giderek artmakta

olup ve 1991-92 yılları arasında silahlı bir çatışmaya dönüşen olaylar iç savaş haline dönmüştür (ԹյեծԺ, 1999: 33).

Gürcistan'da bu olaylar hükümetin düşmesine, istikrarsızlığa, iktidarın kim tarafından yönetildiğinin bilinmemesine ve birçok sıkıntılara daha sebebiyet vermiştir. 1995 yılında yeni anayasanın kabulü ile ve Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze'in iktidara gelmesi ile sorunların çözülmesine çalışılmıştır. Kısa süreliğine de olsa iktidarı güçlü bir şekilde yöneten Şevardnadze döneminde denilebilir ki hükümetin ve yürütme organının istikrarı kısa süreliğine de olsa sağlanmaya başlanmıştır. 1996'da yeni koalisyon hükümetlerin kurulması ve partilerin çoğalması ile artık sistemin kötüye gitmesi ve partiler arası uyuşmazlıkların ortaya çıkması kurulan yeni iktidarın gücünü zayıflatmaya başlamıştır. O dönemden itibaren hükümetin tekrar istikrarsızlığa uğradığı söylenebilir (ԹյեծԺ, 1999: 33-34).

Fendoğlu, Türkiye'de yaşanan siyasal istikrarsızlıklar ve bu istikrarsızlığın sonucundaki ekonomik, sosyal ve siyasal sorunların hükümet sisteminden kaynaklı olduğunu, başkanlık sistemi ile bu sorunun çözülebileceğini ileri sürmüş ve Türkiye'nin koşullarına uygun bir başkanlık veya yarı-başkanlık sistemine geçilmesinin Türkiye'nin yararına olacağını belirtmiştir. Demokrasinin teminatı sayılabilen güçler ayrılığı, başkanlık sisteminde daha iyi uygulanır ve böylelikle, istikrar da sağlanmış olur. Modern devletin en ayırıcı özelliği kanun egemenliğine dayanmasıdır. Demokrasi ülküsünün en yüksek hedefi de budur (Fendoğlu, 2012: 50-52).

Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi polemliği hep canlı kalmıştır. Türkiye için en gerekli sistemin olduğunu ve ivedilik ile değiştirilmesini isteyen pek çok insan bulunmaktadır. Bilindiği gibi ortaya çıkan darbelerin sorunu ve hükümetlerin sürekli değişmesi/düşmesi durumu da Meclisin tıkanıklığına sebep olmaktadır. Başkanlık sisteminin getirilmesi durumu, pek çok uyuşmazlıkların giderilmesine yol açacaktır (Fendoğlu, 2012: 51).

Gürcistan'da yeni hükümetin kurulması ve otoriteyi temsil eden/oluşturan kavramlara geri dönersek, doğal olarak sistemi kimin çıkarları ve kim tarafından temsil edildiği sorusunu ve aynı zamanda hükümetin kim tarafından yönetildiği gibi sorular da ortaya çıkmaktadır. Genel olarak, hükümetin gücü, sorunu farklı tarihsel dönemlerde değişkendir ve belirli bir devlette ne tür bir yönetim biçimine sahip olduğuna ve ne tür

bir siyasi rejimin kurulduğuna bağlıdır. Gürcistan konusuna gelince, hükümetin anayasa tarafından tanınan kamu karakteri cevap veriyor; Anayasanın 5. maddesinin 1. fıkrasına göre, "İnsanlar Gürcistan'daki kamu gücünün kaynağıdır. "Anayasa, devlet yönetimini ve kamu egemenliğini belirsiz kavramlar olarak görmekte ve hükümetin halk tarafından uygulanmasını belirlemektedir (დემეტრაშვილი, 2005: 73-74).

Anayasa'da yer alan bu madde bugünkü siyasal durumu ne kadar etkilemektedir ve ne kadarını yerine getirmektedir gibi sorulara şöyle yanıtlar verilmiştir: Matsaberidze'ye göre, Gürcistan'ın refah arzusunun temel nedeni, insan haklarının savunulması, hükümet ilişkilerine serbest bir şekilde karışabilmesi ve sonuçta hükümetin ve yönetimin istikrar açısından sağlanmasını hedeflemektedir. Her vatandaşın refahını sağlamak için, Gürcistan, makro ekonomik politika ile, düşük vergi, küçük bir hükümet prensibine yansıyan ücretsiz ekonomik ortama dayalı, ülkenin sürdürülebilir bir kalkınma modelinin ortaya konulmasını amaçlamaktadır (მაკაბერიძე, 2006: 114-115).

5.1.4. Yönetimde Esneklik Açısından Mukayesesi

Türkiye'de 1982, Gürcistan'da 1995 anayasasının uyguladığı parlamenter hükümet sistemlerine göre esneklik durumu şu ifadeleri içermektedir: Diğer bölümlerde de ifade edilen Parlamenter hükümet sisteminin güçlü yönlerini oluşturan esneklik kavramı hem Türkiye hem de Gürcistan açısından dengelenebilir düzeydedir. Esneklik kavramı parlamenter hükümet sisteminin ortaya çıkardığı sıkıntıları çözebilmektedir (Asilbay, 2013). Örneğin:

- Esneklik, Güvensizlik oyu ve fesih araçlarıyla parlamenter sistemdeki tikanıkları çözebilir (Caner, 2013: 189-190).
- Hükümet ile parlamento arasında sürekli gelişme söz konusu olduğu için siyasal esneklik sağlanmaktadır (Caner, 2013: 189-190).
- Hükümet ile halk arasında oluşan sıkıntıların çözümlenmesi hükümetin düşmesi ile sonuçlanabilir. Seçim dönemi arasında da hükümet değiştirilebilir (Caner, 2013: 189-190).

Esnekliğin temel unsurları sayıldıktan sonra, acaba Türkiye ve Gürcistan'da bu durumun kendini nasıl gösterdiği ele alındığında; her ülkenin sistemi açısından Türk

ve Gürcü parlamenter sisteminin siyasal hayatı boyunca istikrarsızlığın bazı dönemlerde baş göstermesi söz konusu olsa da yeni çözüm arayışlarının olduğu bilinmektedir (Elmas, 2018). Gürcistan’da, 1995 yılı anayasasının kabulü ile parlamenter sistemine ilişkin güçlü bir değerlendirme yapılmıştır. Modern usullere dayalı sistemin bazı yönleri esnekliği sağlamıştır (დეშეტრამვილო, 2005: 76).

Türkiye açısından yeni kurulan Cumhurbaşkanlığı sistemine göre ve genel olarak Başkanlık Hükümet Sistemi için esneklikten söz etmenin yanlış olduğu düşünülmektedir. Çünkü gücü tek elde topladığı için her şeye karar veren bir yürütme organı bulunmaktadır (Özbudun, 2015). Bu açıdan, gelişmekte olan Gürcistan’ın siyasal yapısı esneklik açısından daha uygun görülebilir. Son zamanlara bakıldığında, 2019’da halk ve hükümet arasında yapılan uyuşmazlık Rusya’daki ‘’duma’’ milletvekilinin Gürcistan parlamentosuna oturtulması, halk tarafından protesto edildi ve bunun sonucunda hükümetin düşmesine neden oldu. Başka bir ifadeyle, Gürcistan’da bulunan sistemin esnekliği hükümetin düşmesine sebep olmuştur.

5.1.5. Yönetimde Hesap Verebilirlik Açısından Mukayesesi

Hesap verebilirlik konusu siyaset bilimi anlayışında 1980’li yıllarda kamu güveninin artırılması ve dürüstlüğün sağlanması için ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla kamu yöneticilerinin yürüttüğü hizmetler, kullandığı yetki ve kaynaklar, onların daha çok hesap verebilir olmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü kamu yöneticilerinin devlet yönetiminde rolü artmakta ve buna karşı mevcut hesap verebilirlik biçimleri, kamu yöneticilerinin hesap verebilirliğini sağlamada yetersiz kalmaktadır. Kamu yöneticileri, çağdaş devlette yasama ve yürütme fonksiyonları sürecinde etkili rol oynamaktadırlar. Yasama organında görüşülen yasa tasarılarının çoğu, ilkin kamu yöneticileri tarafından taslak metinler haline getirilmekte ve parlamentodaki müzakereler bu metinler üzerinde yürütülmektedir (Eryılmaz, Biricikoğlu, 2011: 20-21).

Hükümetlerin hesap verebilirliği sağlamak için, iç kontrolleri güçlendirmek, performans sözleşmeleri yapmak, bağımsız denetim kurumları oluşturmak gibi birçok faaliyeti olabilir. Türkiye açısından hesap verebilirlik konusu 2000’li yıllarda kendi göstermeye başlamıştır. Bu durum ‘‘Hesap verme sorumluluğunun düzenlendiği 8. maddede her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında görevli ve yetkili

olanların, kaynakların etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak elde edilmesinden, kullanılmasından, muhasebeleştirilmesinden, raporlanmasından ve kötüye kullanılmaması için gerekli önlemlerin alınmasından sorumlu oldukları ve yetkili kılınmış mercilere hesap vermek zorunda oldukları belirtilmiştir” (Biricikoğlu, Gülenler, 2008: 14-16).

Kanunda, bakanların ve üst yöneticilerin hesap verme sorumluluğu da düzenlenmektedir. Yeni düzenleme, bakanların kamu mali yönetimindeki rolünü yeniden tanımlamış ve bakanların, kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli kullanılması konusunda Başbakan ve TBMM’e karşı sorumlu olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında üst yöneticilerinin sorumluluklarının kapsamı da yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, üst yöneticilerin, etkililik ve verimlilik esaslarına göre yönetip yönetmediğini değerlendirmek ve rehberlik yapmak amacıyla bağımsız ve nesnel güvence sağlayan danışmanlık faaliyeti olarak tanımlanan denetim süreçlerinin iç denetçiler tarafından gerçekleştirileceği belirtilmektedir (Kesim, 2005: 270-271).

Gürcistan’da ise bu durum yine “Gül Devrimi” sonrasına dayanmaktadır. Yeni hükümetin gelmesi ile anayasal değişikliklerle diyebiliriz ki, yönetim şeklinin tamamen değiştiği ve sistemin modern usullere dayalı çalışacağı öngörülmüştür. Bu vesileyle anayasanın 16. maddesinde yer alan “ანგარიშვალდებულება” (Hesap Verebilirlik) konusu şöyle ifade edilmektedir: Halk, vekili olan milletvekillerine yani parlamentoya yetkilerini devretmektedir. Parlamento da bu yetkilerin nasıl kullanacağı konusunda son tahlilde halka dönerek bunun hesabını verecektir. Bu ilişki temeli “yetki devri” kurumuna dayanır. Halk, parlamento, hükümet (Başbakan ve BK) bürokrasi zincirindeki hesap vermenin temelinde de yetki devri ve bu yetkiye ilişkin faaliyetlerin hesabının verilmesi söz konusudur (კუტუბოძე, 2009: 56-57).

Hesap verme ilişkileri bağlamında Gürcistan, Türkiye ve uluslararası sistemlerde, aktörlerin yetkilerini devretmesi ve yetkiyi devralanların da hesap vermelerini sağlayan bazı araçlar mevcuttur. Türkiye’de Anayasal hükümler, yerel yönetim, personel yönetimi, mali yönetim ve dış denetim, etik alana ait düzenlemeler, ombudsmanlık düzenlemeleri gibi birçok düzenleme içeriğine hesap vermeye hizmet edecek sistemler ve araçlar dâhil edilmiştir (Tutar, Altınöz, 2016: 227). Gürcistan’da ise 2003 yılı sonrası gerçekleşen reformlar sonucu, başarılar elde etmiştir. Örneğin; rüşvetin kaldırılması ve

harcanan her bir kuruş için hesap verme mekanizması geliştirilmiştir. Buna ilaveten devlet idaresinin ve bürokrasinin etkinliği arttırılmıştır. Genel açıdan değerlendirmek gerekirse, Gürcistan'ın ve hükümetin görevi yolsuzluklara karşı mücadele etmek, her bir organın ilgili yere hesap vermesini sağlamak ve siyasal açıdan hesap verebilirliği arttırmaktır, denilebilir (მასხაშვილი, 2003: 44-46).

5.1.6. Yürütmede Güç ve Gücün Kişiselleşmesi Açısından Mukayesesi

Foucault'ya göre, güç, gerçek ile ilişkilidir. Ona göre gerçek, bu dünyaya ait bir şeydir, sadece kontrolün/sınırlılığın çoklu biçimleri yoluyla üretilir ve gücün düzenli etkilerini ortaya çıkarır. Güç, ilişkiler yoluyla uygulanır ve kişiler bu ilişkiler içinde basit bir şekilde yer alamazlar, kişiler bu güce hem teslim olma, hem de onu uygulama durumunda kalırlar (Kızanıklı, Koç, Kılıçlar, 2016: 489).

Bu açıdan en doğrusu Türkiye'de yeni kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Sistemi açısından ele almaktır. Güçlü yürütme organının kabul edilmesi ve gücün iyiye kullanılması açısından diğer vesayet odaklarını (askeri birliği, bürokrasi vb.) baskı altında tutarak, hükümeti güvence altına almak, demokrasinin sağlanması için gerekli bir unsurdur (G. Tosun, T, Tosun, 1999: 94-95).

Cumhurbaşkanlığı sisteminde yürütme gücünü temsil edenlerin gücü kötüye ve otokratik bir şekilde kullanma olasılığının var olduğu söylenmektedir. Ancak bazılarına göre bu durum farklılık göstermektedir. Cumhurbaşkanlığı Sistem Türkiye açısından diğer görevlerin sabit olması halinde hem kültürel hem de siyasal açıdan en iyi yönetim şekli olduğunu ifade etmektedir (Efe, Kotan, 2015: 72).

Gürcistan'ın siyasal sistemi açısından yürütme gücünün ne kadar iyi kullanılıp kullanılmaması durumu da söz konusu olmuştur. Söylenbilir ki, Gürcistan siyasal sisteminde yürütme erki kendi çıkarları doğrultusunda aristokratlar tarafından kullanılmaya açıktır. Bu durum da, gücün kötüye kullanılmasına sebep olup iktidarın da kişiselleşmesine yol açacaktır (გონაშვილი, ერემბე, თევდორაშვილი, 2017)

SONUÇ

Çalışmada, Türkiye ile Gürcistan hükümet sistemleri farklı boyutlarda ele alınarak yönetim şekilleri incelenmiştir. Hükümet sistemleri tartışmaları literatürde birçok boyutta ele alınıp incelenmektedir. Ülkelere göre değişiklik gösteren hükümet sistemleri, ülkelerin belirleyici özellikleri ortaya koymada önemli bir faktördür.

Hükümet kavramının içerdiği konular dâhilinde hükümet, yalnızca halkın ilgisini çeken bir şey değil, aynı zamanda politika ve akademik çevrelerde de önemli bir çalışma alanı haline gelmiştir. Bu çalışma, hükümet kavramı ile ilgili temel kavramları, sorunları ve tartışmaları tanıtmaktadır. Ayrıca hükümet etiğinin anlamını ve önemini, hükümet sistemleri bağlamında farklı etik olmayan davranış biçimlerini ve devlet yönetim şekillerini kendi içinde barındıran sorunları ve tartışmaları da içermektedir.

Demokratik bir sistemde, yönetme yetkisi yönetilenlerin rızasına dayanır ve bu genellikle kimin yönetilen yerine karar verme yetkisine sahip olduğunu belirleyen ve atanmayı da içeren karar verebilecek bazı siyasal kriterler gerektirmektedir. Bir hükümet sistemi siyasi karar alma ve kurumlar arasındaki etkileşimlerle doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olan siyasi kurumlardan oluşur. Daha dar anlamda ifade edersek, hükümet sistemi, toplumun geri kalanı için bağlayıcı olan kararları üreten siyasi sistemin bir parçası anlamına gelmektedir.

Türkiye'nin siyasi tarihine baktığımızda, çok partili hayata geçildikten sonra, hükümet sistemi tartışmaları önemli bir konu haline gelmiş ve gündemin en sıcak konuları arasında yer almıştır. Nitekim çok partili döneme geçildikten sonra, 1950-1960 arası DP, 1983-1991 ANAP ve 2002 sonrası da AKP hükümetleri dışında Türkiye hep koalisyonla yönetilmiştir. Temel tartışma alanı olan koalisyon hükümetleri döneminde Türkiye'nin sosyolojik, ekonomik ve siyasi açıdan istikrarsızlığına da yol açmıştır. Tek başına hüküm sürdüğü hükümetler döneminde Türkiye bir kalkınma ve istikrarın sağlandığı döneme işaret etmektedir.

Buradan hareketle söylersek, her daim sıcak olan ideal hükümet sistemi tartışmaları 2002 yılında AKP iktidarı döneminde bir olgunlaşma sürecine girmiş ve bu tartışmalar fiili bazı arayışlara evrilmiştir. Zira bu fiili arayışların en somut olanı 16 Nisan 2017 referandumu ile vukuu bulmuş ve referanduma katılanların çoğunluğunun

onayı ile anayasanın 18 maddesi üzerine değişiklik yapılarak, yarı-başkanlık sisteminden resmen “Cumhurbaşkanlığı (Başkanlık) Sistemine” geçilmiştir.

Aslında sözü edilen tartışmalar 2011 milletvekili genel seçimleri sonrasında başlamış ve bir dönem soğumaya bırakılmıştır. Ancak 10 Ağustos 2014 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Recep Tayyip Erdoğan’ın Cumhurbaşkanı seçilmesi ile Başkanlık sistemi tartışmaları yeniden başlamıştır. 16 Nisan 2017 tarihinde Türkiye, Cumhurbaşkanlığı sistemini kabul etmiş ve istikrarın en üst seviyeye ulaşması için çabalamıştır.

Gürcistan’ın genel hükümet sistemine bakıldığında ise, 17 Kasım 2013 tarihinde yeni Cumhurbaşkanının göreve başlamasıyla, anayasada yarı-başkanlık sisteme geçiş ilişkin olarak, 2010 yılında yapılan değişiklikler de yürürlüğe girmiştir. Yapılan yeni değişiklik ile Gürcistan’da hükümet, iç ve dış siyasetten sorumlu ana yürütme organı halini almıştır. Bu bağlamda, anayasal sınırlar çerçevesinde en yetkili makam olan Cumhurbaşkanının yetkileri önemli ölçüde azaltılırken, Başbakan, hükümet ve parlamentonun yetkileri son derece artırılmıştır. Böylece bugün de devamlılığını sürdüren, iktidarı elinde tutan siyasi örgütün, Gürcistan için nasıl bir yönetim şeklini benimsediği, sistemin tam bir Parlamenter mi yoksa Yarı-Başkanlık mı olduğu hala tartışılmaktadır.

Bu çalışmada farklı dönemlerde çeşitli hükümet sistemlerini uygulayan ve günümüzde Cumhurbaşkanlığı sistemine geçen Türkiye ile Gürcistan’ın hükümet sistemleri mukayeseli olarak ele alınmış ve tartışılmıştır. Neticede söylenmelidir ki; bazı uyum yasaları ile geliştirilmeye Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi Türk toplumunun siyasi, ekonomik, kültürel ve tarihi kodlarına uyum göstermekte olup siyasal sistem olarak birçok imkan vaat etmektedir.

Demek ki her toplumda, her dönem genel geçer olabilecek ideal bir yönetim sistemi siyaset sosyolojisinin doğasına aykırı olup, farklı zamanlarda her toplumun kendi gerçekliğine uygun bir yönetim sistemi vardır. Esas olan toplumun kendi sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi gerçekliğine uygun sistemi keşfetmesi ve daha da önemlisi doğru bir şekilde uygulamasıdır.

Çalışmanın temel bölümünü oluşturan, Türkiye ile Gürcistan’ın hükümet sistemleri ilişkisi günümüzde Türkiye ve Gürcistan için önemli rol oynamaktadır.

Stratejik olarak komşu ülkelerin birbirleri ile ekonomik ilişkilerinin var olduğu Türkiye'nin Gürcistan'ın en büyük ticaret ortağı olduğunu ve ikili ekonomik ilişkilerin başarılı şekilde ilerlediği açıktır. Bunun yanında iki ülke arasında düzenli olarak üst düzey ziyaretler ve buluşmalar gerçekleştirilmektedir. Türkiye ile Gürcistan arasında ilişkilerin siyasal düzeyde de geliştirilmesi için YDSK (Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi) kurumu kurulmuştur. Bu toplantılar sonucu iki ülke arasında bölgesel istikrara, barış ve refaha katkı sağlayan önemli mekanizmalar kurulmuştur.

KAYNAKÇA

- Acar, U. (2016). *İstikrar Sağlama Aracı Olarak Yarı-Başkanlık Sistemi: Fransa ve Rusya Örnekleri*. *Kara Harp Okulu*. 2(3), 59-82.
- Akıncı, B. (2016). "Yeni Sistem Önerisi Olarak Yarı Başkanlık Sistemi ve Dünyadaki Uygulamaları". *Journal Of Social And Humanities Sciences Research*. 3(3), 98-118.
- Akpınar, M. (2011). "Gün Işığında Yönetim Açısından Türk Kamu Yönetiminde Açıklık ve Şeffaflık Sorunu". *İİBF Dergisi*, 16(2), 235-261.
- Aktan, C. (1995). "Klasik Liberalizm, Neo-Liberalizm ve Libertarianizm". *Amme İdaresi Dergisi*, 28(1), 3-27.
- Aktan, C. (2016). "İdeal Bir Siyasal Yönetim Arayışı ve Anayasal Demokrasi". *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 1-20.
- Aktaş, Ü. (2012). *Anarşizm*: İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık.
- Alexander, J. (2014). *The Major Ideologies of Liberalism, Socialism and Conservatism*. Bilkent University, Political Studies Association.
- Anarşizm Hakkında Kapsamlı Makale. (2019). Anarşizm Nedir?: 10.02.2019: <http://sizinicin.org/anarsizm-nedir-anarsi-hakkinda-kapsamli-makale>
- Anayurt, Ö. (2003). "1924 Anayasasında Temel Hak ve Hürriyetler". Sakarya Üniversitesi, *Hukuk Dergisi*. 3(3), 1-21.
- Ardıçoğlu, M A. (2017). "Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi". Ankara: *Baro Dergisi*. 3(6), 21-51.
- Aristoteles. (1983). *Politika* (M. Tunçay, Trans.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aristoteles. (2013). *Politika* (M. Temelli, Trans.). İstanbul: ARK Kitapları.
- Arsel, İ. (1980). *Türk Anayasa Hukuku'nun Umumi Esasları*, Ankara.
- Asilbay, İ H. (2013). "Parlamente Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme". *TBB Dergisi*, (104).
- Atar, Y. (2009). *Temel Hukuk Bilgisi*, Konya: Mimoza Yayınları.

- Ay, Ş. (2004). "Türkiye’de Parlamenter Sistem ve Hükümet Sistemi Tartışmaları". *Mevzuat Dergisi*, 7(77), 1-7.
- Aybar, M A. (2011). *Neden Sosyalizm?*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bağçe, E H. (2017). "Parlamenter ve Başkanlık Sistemiyle Yönetilen Ülkelerde Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksulluk". *Marmara Ünivetsitesi, İletişim Fakültesi*, 4(11), 6-39.
- Bakır, K. (2008). *Eğitim Üzerine Anarşist Bir Yaklaşım: William Godwin ve Ulusal Eğitim*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi.
- Bakırcı, F. (1994). *Başkanlık Sistemi, Parlamenter Sistem, Meclis Hükümeti Sistemlerinin Karşılaştırılması ve Türkiye Örneği*, (Uzmanlık Tezi).
- Beceren, E, Kalağan, G. (2007). "Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi, Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları". *İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl, 6, S. 11, 163-181.
- Becker, P. (2008). *What is Democracy?* (A R. Alice, Trans.). Realized By KMF-CNOE & NOVA STELLA.
- Beriş, H E. (2014). *Egemenlik, Bir Kavramın Geçmişi, Bugünü ve Geleceği*, İstanbul: Tezkire Yayınları.
- Bernstein, E. (2012). *The Preconditions of Socialism*, Edited By: Henry Tudor: Cambridge University Press.
- Bora, T. (2015). *Medeniyet Kaybı, Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar*, İstanbul: İletişim Yayıncılığı.
- Brie, M, Spehr, C. (2009). *Sosyalizm Nedir?* (M. Çakır, Trans.). www.kozmopolit.com/
- Brown, H A. (2016). *Marx'ta Toplumsal Cinsiyet ve Aile* (G. Rastgeldi, Trans.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Bucaktepe, A. (2014). "Birinci ve İkinci Meşrutiyet Anayasalarında Öngörülen Devlet Modelleri Hakkında Bir Değerlendirme". *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 42. Sayı, 45-56.

- Caner, Z. (2013). "Parlamerter Sistem İle Başkanlık Sisteminin Analizi ve Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(1), 184-206.
- Cansızlar, D. (2011). "*Kurumsal Yönetim İlkeleri*". Atılım Üniversitesi, Sermaye Piyasası Kurulu. 1-3
- Castro, G. (1990). *American Feminism: A Contemporary History (Feminist Crosscurrents)*. (E L. Bagwell, Trans.). 33-46
- Ceylan, A Y. (2007). "Edmund Burke’ün Muhafazakar Düşüncesinde, İyi Devrim, Kötü Devrim". *Muhafazakar Düşünce*, 3(11), 24-43.
- Colson, D. (2003). *Proudhon’dan Deleuze’e, Anarşist Felsefe Sözlüğü* (I. Ergüden, Trans.). İstanbul: Versus Kitap.
- Coşkun, İ. (1997). *Modern Devletin Doğuşu*: İstanbul: Der Yayınları.
- Coşkun, V. (2017). "16 Nisan, 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi". *DÜHFD*, 22(36), 3-30.
- Cuhadar, C. (2013). "Anarşizm Düşüncesindeki Farklılıklar". *Dini Araştırmalar*, 16(43), 105-122.
- Çekiç, M. (2016). "1982 Anayasası’nın Hükümet Sistemi Açısından Değerlendirilmesi". *T.C. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*. 0(7), 441-478.
- Dahl, R A. (1998). *On Democracy: Second Edition: Summary By: Felix De Jongh*.
- Darbe Yılları 4. Bölüm. (2019): 13.03.2019: http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/16651_10_12.pdf
- Demir, F. (2011). *Yarı-Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye*. Ankara: Etkin Demokratik Hukuk Devleti.
- Demirhan, Y, Adıgüzel, Ö. (2016). "Türkiye’de Hükümet Sistemi Arayışlarına Halkın Bakışı". *Dicle Üniversitesi, İİBF Fakültesi Dergisi*, 6(11), 177-212.
- Duman, F. (2012). "The Roots of Modern Feminism: Mary Wollstonecraft and the French Revolution". *International Journal of Humanities and Social Science*, 2(9), 75-89.

- Dunbay, S. (2016). "1961 Anayasası Perspektifinden Parlamenter Bağışıklıklar". *TBB Dergisi* (124).
- Dursun, Ç. (2001). *TV Haberinde İdeoloji*: Ankara: İmge Yayınları.
- Efe, H, Kotan, M L. (2015). "Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği". *KAU, İİBF Dergisi*, 6(9), 67-94.
- Elmas, B. (2018). "Türkiye’nin Gürcistan Politikasındaki Değişim ve Dönüşüm". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(59), 344-351.
- Erdoğan, M. (2000). *Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Erdoğan, M. (2002). *Anayasa ve Özgürlük*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Erdoğan, M. (2011). *Anayasa Hukuku*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Eroğul, C. (1974). *Anayasa’yı Değiştirme Sorunu: Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Eroğul, C. (1990). *Devlet Nedir?*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Eroğul, C. (2007). "Anayasa Değişikliği Önerisinde Değişiklik Yapılması". *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, 64-1, 90-113.
- Ertan, T, Örs, O. (2018). "Milliyetçiliğin Müphemiliği: Milliyetçilik Nedir? ". Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 62, 39-84.
- Eryılmaz, B, Biricikoğlu, H. (2011). "Kamu Yönetiminde Hesap Verilebilirlik ve Etik". *İş Ahlakı Dergisi*, 4(7), 19-45.
- Fendoğlu, H T. (2012). "Başkanlık Sistemi". *IÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 39-60.
- Fendoğlu, H T. (2017). *171 Soruda Başkanlık Sistemi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Feyzioğlu, M. (2019). Anayasa Değişikliği Teklifi’nin Karşılaştırmalı ve Açıklamalı Metni: 19.03.2019: http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx
- Gerring, J, Thacker, S C, Moreno, C. (2009). "Are Parliamentary Systems Better?" *Comparative Political Studies*, 42(3), 1-38.

- Gönül, T. (2008). *Anarşizm Nedir?*, İstanbul: Kaos Yayınları.
- Gören, Z. (2011). *Anayasa Hukuku: T.C. Anayasası ve TBMM Eki İle*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Göstepe, E, Çelebi, A. (2012). *Demokratik Anayasa: Görüşler ve Öneriler*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Göze, A. (2005). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta.
- Gözler, K. (1999). "Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54(1), 52-62.
- Gözler, K. (2000). "Türkiye'de Hükümetlere Nasıl Östikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?". *Türkiye Günlüğü*, 62.
- Gözler, K. (2010). *Anayasa Hukukun'un Genel Teorisi*, Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.
- Gözler, K. (2015). *Anayasa Hukuku Dersleri*, Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.
- Gözler, K. (2019). 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu: 2.03.2019: <http://www.anayasa.gen.tr/tek-1924.htm>
- Gözler, K. (2019). 1961 Anayasası: 10.03.2019: <http://www.anayasa.gen.tr/1961-anayasasi.htm>
- Gözler, K. (2019). Kanun-u Esasi (1876): 28.02.2019: <http://www.anayasa.gen.tr/kanunuesasi.htm>
- Gözübüyük, A Ş. (1986). *Anayasa Hukuku*, Ankara: S – Yayınları.
- Gülener, S, Biricikoğlu, H. (2008). "Hesap Verilebilirlik Anlayışındaki Değişim ve Türk Kamu Yönetimi". *Türk İdare Dergisi*, V. Kamu Yönetimi Formu.
- Gülener, S, Miş, N. (2017). "Cumhurbaşkanlığı Sistemi". *Seta Analiz*, 190(7), 5-25.
- Güler, T. (2018). "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimine Etkileri". *Balıkesir University The Journal of Social Science İnstitute*, 21(39), 299-322.
- Güner, Z. (2006). "Atatürk, Cumhuriyet ve Demokrasi". *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 41-45.

- Güneş, F. (2017). "Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme". *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 245-256.
- Hague, R, Harrop, M. (2014). *Siyaset Bilimi, Karşılaştırmalı Bir İnceleme* (İ. Yıldız, S. Torlak, İ. Çetin. Trans.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Hakyemez, Y Ş. (2004). *Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı: Doğuşu, Gelişimi, Kavramsal Çerçevesi ve Dönüşümü*, Seçkin Yayıncılık.
- Hançeroğlu, O. (1986). *Toplumbilim Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hayek, F A V. (2009). "Liberalizm" (Ü. Çetin, Trans.). *Liberal Düşünce*, 14(55). 197-224.
- Held, D. (2006). *Models of Democracy*, Cambridge, By Polity Press.
- Heywood, A. (2011). *Siyasetin Temel Kavramları*, (H. Özler, Trans.). Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2012). *Siyasi İdeolojiler* (A, K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnaç, Ş. Akın, B. Kalkan, Trans.). Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Küresel Siyaset*, Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2016). *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları* (F. Bakırcı, Trans.). BB101 Yayınları.
- Huberman, L. (1976). *Sosyalizmin Alfabetesi*, (A. Bilgi, Trans.). Ankara: Sol Yayınları.
- Hudis, P. (2018). "Marx's Concept of Socialism". *Sociology and Social Theory*, DOI: 10.1093/oxfordhb/9780190695545.013.50.
- İlim ve Medeniyet. (2017). Parlamenter Hükümet Sistemi Nedir? Özellikleri Nelerdir?: 19.02.2019: <https://www.ilimvemedenyet.com/parlamenter-hukumet-sisteminin-ozellikleri-nelerdir.html>
- İzci, F. (2018). "Yeni Anayasa Değişikliği Çerçevesinde Yürütme Organında Meydana Gelen Değişimler". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü Dergisi*. 1(4), 1-16.
- Jones, S. (2006). *World Encyclopedia Of Political Systems And Parties*, Fourth Edition: Facts On File. Page: 474.

- Kama, S. (2016). "Parlamentar Hükümet Sistemi Olarak "Westminister Modeli", Britanya Örneği Üzerine Bir Değerlendirme". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi*, 22(2), 161-201.
- Kapani, M. (2002). *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karakoç, İ. (2006). "1876 Tarihli Kanun-i Esasi'de Yürütme Organı". *Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2), 115-149.
- Karasu, K. (2010). "Bakanlar Kurulunun Örgütlenmesi: Bakanlar Kurulu Sekreterliği". *SBF Fakültesi Dergisi*, 22(3), 227-258.
- Karatepe, Ş. (2013). "Hükümet Sistemleri ve Türkiye". *Yeni Türkiye* 51/13, 223-225.
- Kaymal, C. (2017). "Başkanlık Sistemi ve İstikrar Arasındaki İlişki". *Strategic Public Management Journal*, 3(6), 150-167.
- Kesim, E. (2005). *Bir Etik Davranış İlkesi Olarak Hesap Verebilirlik (Hesap Verme Sorumluluğu)*. Kamu Görevlileri Etik Kurulu Başkanlığı.
- Kesinköy, Ö, Kaya, S B. (2018). "Türkiye'nin Hükümet Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme". *TBB Dergisi* (137), 68-96.
- Kışlalı, A T. (1984). "Eski Yunanda Demokrasi ve Demokratik Düşünce". *Amme İdaresi Dergisi*, 17(1), 63-77.
- Kışlalı, A T. (1987). *Siyaset Bilimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi: Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları.
- Kızanlıklı, M, Koç, H, Kılıçlar A. (2016). "Örgütsel Güç ve Gücün Kaynakları Üzerine Kavramsal Bir İnceleme". *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 488-504.
- Kurttopuz, S. (2016). "Hükümet Sistemleri ve Devlet Şekillerinin Ülkelerin Demokrasi Seviyeleri Üzerinde Yarattığı Farklılığın Tespiti Üzerine Bir Çalışma". *Ege Akademik Bakış*, 16(3), 461-476.
- Kutlu, O. (2012). *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Kuzu, B. (1996). "Türkiye İçin Başkanlık Hükümeti". *Amme İdare Dergisi*, 29(3), 57-85.

- Künker, B. (2012). "Başkanlı Parlamentar Sistem Seçeneği ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği". *Ankara Barosu Dergisi, Hakemli 2*, 279-304.
- Marx, K, Engels, F. (2009). *Anarşizm Üzerine* (S. Belli, Trans.). Ankara: Sol Yayınları.
- Mises, L V. (1951). *Socialism* (J. Kahane, Trans.). New Haven Yale University Press.
- Montesquieu. (2014). *Kanunların Ruh Üzerine* (F. Baldaş, Tans.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Odyakmaz, Z, Kaymak, Ü, Ercan, İ. (2008). *Anayasa Hukuku: İdare Hukuku*, İstanbul: İkinci Sayfa.
- Oskay, Ü. (1980). "Popüler Kültür Açısından İdeoloji Kavramına İlişkin Yeni Yaklaşımlar". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 3(4), 198-253.
- Özbudun, E. (1993-2000). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Özbudun, E. (2014). *Türkiye’de Demokratikleşme Süreci: Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özbudun, E. (2015). "Başkanlık Sistemi ve Türkiye". *Özgürlük Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 1, 1-14.
- Paine, T. (2017). *İnsan Hakları, 1737-1809* (M O, Dostel, Trans.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Polat, Ş. (2007). "Cumhuriyet Olgusunun Tarihsel Gelişimi". *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9(7), 98-118.
- Polater, Y Z. (2014). *Modern Hükümet Sistemlerinden Yarı-Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. T.C. Uyuşmazlık Mahkemesi, Polatlı Cumhuriyet Savcısı.
- Resmi Gazete (2007). "Anayasa Mahkemesi Kararı". Anayasa Mahkemesi Başkanlığı: 17.07.2019: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070627-17.htm>
- Rousseau, J J. (2014). *Toplumsal Sözleşme veya Siyasal Hukukun Prensipleri, 1712-1778* (C. Karakaya, Trans.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sanal, R. (2002). "Kurumsal Yönetim (Corporate Governance) Kavramı ve Türk Kamu Yönetimi Açısından Önemi". *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 435, 41-73.

- Smith, A D. (2003). *Nationalism And Modernism*, Canada: Taylor & Francis e-Library,
- Striner, M. (1910). *The Ego and His Own* (S T, Byington, Trans.). New York, Copyright, 1907, by BENJAMIN R. TUCKER.
- Şahin, K. (2014). "Türkiye'deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına Siyasi Kültür ve Demokrasi Eksenli Bir Yaklaşım". *Sakarya İktisat Dergisi*. 3(3), 29-71.
- Şirin, T. (2019). "Hükümet Nasıl Kurulur, Bu Süreçte Meclis Neler Yapabilir": 20. 07. 2019: <https://m.bianet.org/biamag/siyaset/165209-hukümet-nasil-kurulur-bu-surecte-meclis-neler-yapabilir>
- T. C. Anayasası. (2017). "Açıklamalar": 20.07.2019: https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2017.pdf
- T.C. Anayasaları. (2019): 2.03.2019: http://kampus.beykent.edu.tr/paylasim/dosyalar/anayasalar_129807210772392500.pdf
- T.C. Anayasası. (1982). Kanun Numarası: 2709, Kabul Tarihi: 18/10/1982, Yayımlandığı Resmi Gazete: 9/11/1982, Sayı: 17863 (Mükerrer), Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5, Cilt 22, Sayfa 3.
- T.C. Anayasası. (2019). Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun: 19.03.2019: <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6771.html>
- Taş, G. (2016). "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri". *Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2(6), 163-175.
- Taşkın, Y. (2014). *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TBMM (2017). *Araştırma Hizmetleri Başkanlığı: Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri, Başkanlık Sistemi*. Ankara: TBMM Basımevi.
- TBMM (2017). *Araştırma Hizmetleri Başkanlığı: Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri, Parlamenter Sistem*. Ankara: TBMM Basımevi.
- Tikveş, Ö. (1970). "Anayasa'da Önbeş Yıllık Dönemde (1961-1976) Yapılan Değişiklikler ve Ekler". *Ankara Üniversitesi: Hukuk Fakültesi Dergisi*. 20-59.
- Torun, Y. (2011). *Siyaset Felsefesi Tarihinde Devlet*, Ankara: Orion Kitabevi.

- Tosun, G E, Tosun, T. (1999). *Türkiye'nin Siyasal İstikrar Arayışı, Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri*, Bursa: Alfa Aktüel Kitabevi.
- Turan, E. (2011). "Milliyetçilik Teorisinin Gelişimi ve Türk Milliyetçiliği". *Selçuk Üniversitesi Dergisi*.
- Turan, M. (2018). "Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi". *Social Sciences Research Journal*, 7(3), 42-91.
- Turhan, M. (1997). *Anayasal Devlet*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Tutar, H, Altınöz, M. (2016). "Hesap Verebilirlik Bağlamda İç Denetim ve Sorun Alanları: Eleştirel Bir Analiz". *Bartın Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 8(15), 225-248.
- Tuzcuoğlu, F. (2015). "Demokratik Parlamenter Sistemin Beşiği İngiltere'nin Tarihinden İlginç Anekdotlar". *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi*, (102), 24-45.
- Ulaşahin, N. (2007). *Saf Hükümet Sistemleri Karşısında İki Başlı Yürütme Yapılanması*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Venugopal, R. (2015). "Neo-Liberalism as Concept". London School of Economics and Political Science, *Economy And Society*, Vol 44(2), 1-20.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum* (L. Boyacı, Trans.). İstanbul: Yayın Yayıncılık.
- Woodcock, G. (2004). "Anarşizm" (C. Cuhadar, H. Çoşar, Trans.). *Dini Araştırmalar*, 7(20), 369-376.
- Yamaç, M. (2014). "İlk Anayasa (1876 Kanun-ı Esasisi)". *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 54-68.
- Yardımlı, A. (1985). *Felsefe Tarihi, Yunan ve Roma Felsefesi*, İstanbul: İdea.
- Yavuz, B, Bülbül, M. (2012). "Cift Meclis Sistemi ve Türkiye". *Gazi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*. XVI(1), 217-260.
- Yavuz, B. (2008). "2007 Anayasa Değişikliğinin Doğurduğu Tereddütler ve Çözüm Yolları". *Gazi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII, 1-2.

- Yazıcı, S, Yazıcı, F. (2011). "Tarihsellik ve Kuramsallık Arasında: 1921 ve 1924 Anayasalarında Kuvvetler Birliği/Ayrılığı Tartışması". *Bilig*, Sayı 59, 235-254.
- Yazıcı, S. (2002). *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldız, H. (2013). "Türkiye'de Parlamentarizm Uygulamaları". *İnönü Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 183-216.
- Yokuş, S. (2017). "Türkiye'de 2017 Anayasa Değişikliği ve Çözüm Süreci". *İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(7), 1-30.
- Yüksel, T. (2014). *Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- გაული, ვ. (2002). კონსტიტუციის შემუშავება და მიღება საქართველოში: თბილისი.
- Gauli, V. (2002). Gürcistan'da Anayasanın hazırlanması ve kabulü: Tiflis
- გონაშვილი, ვ, ერემაძე, ქ, თევდორაშვილი, გ. (2017). საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი. გამომცემლობა, მერიდიანი. თბილისი.
- Gonashvili, V, Eremadze, K, Tevdorashvili, G. (2017). Gürcistan Anayasa Hukuku. Meridian Yayınevi. Tiflis.
- დემეტრაშვილი, ა. (2005). კონსტიტუციური სამართლის სახელმძღვანელო: თბილისი.
- Demetrashvili, A. (2005). *Anayasa Hukuku Kitabı*: Tiflis.
- დემეტრაშვილი, ა. (2016). კონსტიტუციური სამართალი: თბილისი, გამომცემი: იურისტების სამყარო.
- Demetrashvili, A. (2016). *Anayasa Hukuku*: Tiflis, Yayınevi: Hukukçular Dünyası.
- ზედელაშვილი, დ, ნაცვლიშვილი, ვ. (2016). საქართველოს კონსტიტუცია 20 წლის შემდეგ: თბილისი.
- Zedelashvili, D, Natsvlishvili, V. (2016). *20 yıl sonrası Gürcistan Anayasası*: Tiflis.
- თევზაძე, გ. (2010). უცნობი წიგნები: თბილისი: გამომცემი: ბაკურ სულაკაური.

Tevzadze, c. (2010). *Bilinmeyen Kitaplar*. Tiflis: Yayınevi: Bakur Sulakauri.

თოიძე, ლ. (1999). საქართველოს პოლიტიკური ისტორია: თბილისი: გამომც: თბილისის უნივერსიტეტი.

Toidze, L. (1999). *Gürcistan'ın Siyasi Tarihi*, Tiflis: Yayınevi: Tiflis Üniversitesi.

კობახიძე, ი, დემეტრაშვილი, ა. (2010). საქართველოს კონტიტუციური სამართალი. თბილისი.

Kobakhidze, I, Demetrashvili, A. (2010). *Gürcistan Anayasa Hukuku*. Tiflis.

კორკელია, კ. (2005). საქართველოს კონტიტუციის კომენტარები: თბილისი: გამომც: მერიდიანი.

Korkelia, K. (2005). *Gürcistan Anayasası Hakkında Yorumlar*, Tiflis, Yayınevi: Meridian.

მაისაშვილი, გ. (2003). ქართული სახელმწიფოს მშენებლობისათვის: გამომც: ორიგინალი: თბილისი.

Maisashvili, G. (2003). *Gürcistan Devletinin İnşası İçin*, Yayınevi: Orijinal , Tiflis.

მამისტვალიშვილი, ე. (2014). საქართველოს საგარეო პოლიტიკა და დიპლომატია: ტომი-4. საქართველო და ჯვაროსნები: თბილისი: გამომც: საარი.

Mamistvalishvili, e. (2014). *Gürcistan'ın Dış Politikası ve Diplomasisi: Gürcistan ve Haçlılar*: Cilt-4, Tiflis Yayınevi: Saari.

მაცაბერიძე, მ. (2006). ქართული პოლიტიკა, ხელისუფლება და პოლიტიკური პროცესი: თბილისი.

Matsaberidze, M. (2006). *Gürcistan Siyaseti, Hükümeti ve Siyasal Süreci*, Tiflis.

მელქაძე, ო. (1996). საუბრები ქართულ კონსტიტუციაზე: გამომც: უფლება: თბილისი.

Melkadze, O. (1996). *Gürcü Anayasası Üzerine Konuşmalar*, Tiflis: Haklar Yayınevi.

პაპუაშვილი, გ. (2013). საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1921 წლის კონსტიტუცია. ბათუმი: შპფ, ფავორიტი პრინტი.

Papuashvili, G. (2013). *Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Anayasası 1921*. Batum: LLC, favori yazısı.

რუხაძე, ზ. (1999). საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი: ბათუმი.

Rukhadze, Z. (1999). *Gürcistan Anayasası*: Batum.

საია, (2018). პრეზიდენტის არჩევნების მონიტორინგი: თბილისი.

Saia, (2018). *Cumhurbaşkanlığı Seçim Komisyonu*: Tiflis.

საქართველოს ეროვნული მუზეუმი. (2010). ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანი, სამხრეთ კავკასიის მილსადენი და არქეოლოგია საქართველოში.

Gürcistan Ulusal Müzesi. (2010). *Bakü-Tiflis-Ceyhan, Güney Kafkasya Boru Hattı ve Gürcistan'da Arkeoloji*.

საქართველოს კონსტიტუცია. (2006). ცვლილებები: თბილისი.

Gürcistan Anayasası. (2006). *Değişiklikler*: Tiflis.

საქართველოს კონსტიტუცია. (2018) კანონმდებლობა: 19.07.2019: <http://www.parliament.ge/ge/kanonmdbloba/constitution-of-georgia-68>

საქართველოს კონსტიტუცია. (2018). ზოგადი დებულებები: თბილისი.

Gürcistan Anayasası. (2018). *Genel Hükümler*: Tiflis.

საქართველოს კონსტიტუციონალიზმის განვითარება. (2019) კონსტიტუცია: 25.03.2019: <https://www.civiceducation.ge/ka/lessons/2-23>

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი. (2019). პოლიტიკის დოკუმენტები: 26.03.2019:

<https://gip.ge/ge/%e1%83%9e%e1%83%a3%e1%83%91%e1%83%9a%e1%83%98%e1%83%99%e1%83%90%e1%83%aa%e1%83%98%e1%83%94%e1%83%91%e1%83%98/%e1%83%9e%e1%83%9d%e1%83%9a%e1%83%98%e1%83%a2%e1%83%98%e1%83%99%e1%83%98%e1%83%a1->

[%e1%83%93%e1%83%9d%e1%83%99%e1%83%a3%e1%83%9b%e1%83%94%e1%83%9c%e1%83%a2%e1%83%94%e1%83%91%e1%83%98/](#)

სილაქაძე, დ, კობახიძე, რ, ხვადაგიანი, დ. (2018). 100 წელი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა. თბილისი: გამომც: არტანუჯი.

Silakadze, D, Kobakhidze, R, Khvadagiani, D. (2018). *100. yıl Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti*. Tiflis: Yayınevi: Artanuji.

ქანთარია, ბ. (2012). "მმართველობის ფორმის დასავლური სისტემების გავლენა საქართველოს პირველ კონსტიტუციაზე". თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, იურიდიული ფაკულტეტი: თბილისი.

Kantaria, B. (2012). "Batı Yönetişimi'nin Gürcistan'ın İlk Anayasası Üzerindeki Etkisi". *Ivane Javakhishvili Tiflis Devlet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi*: Tiflis.

შაიო, ა. (2003). ხელისუფლების თვითშეზღუდვა, კონსტიტუციონალიზმის შესავალი: თბილისი.

Shaio, A. (2003). *Hükümetin Sınırlandırılması, Anayasa Hukukuna Giriş*: Tiflis.

ჩიბიროვი, ი. (2016). კონტროლი-მმართველობითი გადაწყვეტილების საფუძველი: თბილისი: გამომც: ივერიონი.

Chibirov, İ. (2016). *Kontrol-Yönetim Kararının Temelleri*: Tiflis, İverioni Yayınevi

ჩილაშვილი, ფ. ბ. (2014). ერთი წვეთი ლიმონი: თბილისი: გამომც: არტანუჯი.

Chilashvili, F. B. (2014). *Bir damla limon*: Tiflis, Artanuj Yayınevi

ჩინჩალაძე, მ. (2012). მმართველობითი გადაწყვეტილების ფორმირებასა და ფუნქციონირება: თბილისი.

Chinchaladze, M. (2012). *Bir Yönetim Kararı Oluşturma ve Çalıştırma*: Tiflis.

ცარციძე, დ, ბესელია, გ, ცუხიშვილი, ნ, ყალიჩავა, კ. (2017). საჯარო მმართველობის კულტურა საქართველოში. სოციოლოგიური კვლევა, თბილისი.

Tsartsidze, D, Beselia, G, Tsukhishvili, N, Kalichava, K. (2017). *Gürcistan'da Kamu Yönetişimi Kültürü*. Sosyolojik Araştırma, Tiflis.

წერეთელი, ვ. (2009). საქართველოს კონსტიტუციის პროექტი: პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი: თბილისი.

Tsereteli, F. (2009). *Gürcistan'ın Anayasa Taslağı*: Siyaset Bilimi Enstitüsü: Tiflis.

ჯონსი, ს. (2012). საქართველო: პოლიტიკური ისტორია დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ: თბილისი, სოციალურ მეც. ცენტრი.

Jones, S. (2012). *Gürcistan: Bağımsızlık Bildirgesi'nden Sonraki Siyasal Tarihi*: Tiflis, Sosyal Medya Merkezi.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Temuri MAMEDOVI
Doğum Yeri ve Tarihi	Tiflis/Gürcistan 30.04.1994
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Y. Lisans Öğrenimi	Kamu Yönetimi
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Rusça, Gürcüce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	2015-2016 Sales Management at Georgian “HR” Company.
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Tiflis/Büyük Şehir Belediyesi
İletişim	
E-Posta Adresi	temurimamedov@mail.ru
Tarih	29.08.2019